

కావ్య కుసుమావళి

(ద్వితీయ భాగము)

ద్వితీయ సంపుటి

ఆంధ్ర ప్రచారిణి లిమిటెడ్

కాకినాడ

కావ్య కు సు మా వ ల్లి

(ద్వి తీ య భా గ ము)

ద్వి తీ య సం పు టి

రచయితలు :

శ్రీ బేంకట వార్షా తీ క్షర కవులు

ప్రకాశకులు :

ఆంధ్ర ప్రచారిణీ లిమిటెడ్ ,

కాకినాడ

సుధా ప్రకాశము

సర్వస్వామ్యసంకలితము]

[వెల రు 1—8—0

అనుక్రమణిక.

ద్వితీయభాగము

సంకల్పము	1
అర్చనాము	''
పూజాపుష్పము	2
ఫలశ్రుతి	20
రాజ్యలక్షిత్త.	21
అనుక్రమణిక	22
మాంత్రికాశీర్వాదము	27
క్షీరసాగరమధనము	40
అవతారిక	''
క్రావణశుక్రవారము	58
చిత్రక ధానుధాలహారి	77
కథాప్రారంభము	80
అగ్రభాగము	''
పూర్వభాగము	95
ఉత్తరభాగము	112
అగ్రోత్తరభాగము	145
ఉత్తరోత్తరభాగము	164
పూర్వోత్తరాగ్రము	171
సర్వాగ్రము	178
గద్యపద్యము	176

కావ్య కుసుమావళి

ద్వితీయ సంపుటి

ద్వితీయ భాగము

సంకల్పము

కాలకర్మఫలంబు గదలించువేళఁ
బ్రకృతినంసృష్టి సంబంధించువేళఁ
వెలఁదికై తలపోయు విశ్వేశ్వరునకు
బోటికై తలపోయు పురుషోత్తమునకు
నాహృద్భవాచలానందబాలికను
నాభావభవసుధార్ణవకుమారికను
స్థిరభక్తి ధర్మపత్నిగ నమర్పించి
కలదాతలందగ్రగణ్యుండ నగుదు.

*

*

అర్పణము

పెండ్లికూతుఁజేసి ప్రేమయుంకువఁజేసి
ప్రోడపలుకుఁజేడె దోడుచేసి
భవ్యకావ్యలక్ష్మీఁ బరమార్థమునఁజేసి
యిచ్చుకొంటి దేవ! యేలుమాంటి.

పూజా పుష్పము

నుమనమశోభనమూర్తుల
సమానురాగమునఁ బ్రణయజగ మేలెడి శ్రీ
రమణీరమణుల కీకృతి
సమర్పణముఁ జేసికొంటి సౌభాగ్యమునన్.
వెలయు భారతమున వింధ్యాద్రి, దానికి
దక్షిణమున వెలయు దండనగము,
దానిఁ జుట్టియుండు దారుణమరుభూమి;
దండగిరియె మనకథాస్థలంబు.
ప్రౌద్ధంజాయులవేలుపు
ముద్దియ యొక్కర్తు, తూర్పుమొగ, గగనముపైఁ
బ్రౌద్ధపొడుపుము న్నొకనాఁ
డదైన నేతెంచుచుండె నవనీస్థలికిన్.
కటికిచీకటి మేలుకట్టు పందిళ్ళపై
వెన్నెలతీవలు విరిసినట్లు
నిర్దంపుమబ్బుల నీలిచేలములపైఁ
గ్రొమ్మించుపువ్వులు గురిసినట్లు
ననదమ్మిదొర యేలికొనుచాయ కురులపై
వానముతైపుసరుల్ వ్రాలినట్లు
మున్నీటితరఁగల ముద్దుటుయ్యెలలపై
నక్షత్రసౌగలు నడచినట్లు

కొనలు సాగి విరిసి గోళికలై ప్రాకి
 కడలఁ దేరుగట్టి, కారుక్రమ్మి,
 నిండి, నింగినెలఁత నెమ్మేనికాంతులు
 పుడమి నద్భుతముగఁ బొడవుసూపె.
 కానని వారలు, కాన
 న్నానగు, గంగావతరణనాటక మిట, గౌ
 రీనాథుం డాశైలముఁ
 గానంబడెనేని వేల్పుగఱితకు గుఱిగాన్.
 తలఁపులమెఱిపో యనఁగా
 వెలఁదుక భూన్యంతరాళవీధిం దిగుచున్
 దలపుఁల మెఱిపులు మదిలోఁ
 దలతల మెఱయంగ నిట్లు తలఁపందొడఁగెన్.
 కసవు మొక్కొకతైనఁ గంటికిఁ గనరాదు,
 చెట్టుచేమలమాట చెప్పనేల?
 చిఱుదోమ యొకతైనఁ జెంగటఁ గనరాదు
 చిలుకపక్షులమాట చెప్పనేల?
 శలిచీమ యొకతైన నన్నిధిఁ గనరాదు
 గొప్పజంతులమాట చెప్పనేల?
 చప్పరం బొకతైనఁ జక్కటిఁ గనరాదు
 చిగురుటిండులమాట చెప్పనేల?
 చాఁపఱాతికొండలోకల గుహ యొందుఁ
 గాక వేఱు గానరాకయుండె,

నమరయోగి యుండు నాశ్రమమూ యిది?

యనుచుఁ గాంత భూమి కవతరించి.

కృమముగ గుహలోనికిఁ జని

సమాధినిష్ఠుఁ డగు నొక్క సంయమిచంద్రున్

విమలప్రేమానందుని

నమానుషానంత తేజు నవలోకించెన్.

కని వాని తపోనిషకు

ఘనతేజంబునకు వెఱఁగుఁ గాంచుచు, ద్వారం

బున నిలిచియుండి, యాతఁడు

కను విచ్చినవెచుక మ్రొక్కి కామిని యనియెన్.

గంగ యొక్కటి లేదు గాని, యశాఁదలమీఁద

సరికట్టు నిడువాలుజడలచుట్టు,

కాఁక క న్నొక్కటి లేకయున్నది గాని

నొసటఁ గన్నట్టు సిందురపుబొట్టు,

పాఁపపే రొకటి తోఁపదుగాని గళమునఁ

బొడకట్టు రుదురాకపూసకట్టు,

గజచర్మ మొక్కటి కానకున్నది గాని

కటిచుట్టుఁ గనవచ్చుఁ గావిపట్టు,

పూవుటమ్మువానిపొలుపెల్లఁ జెటిచియు

మంచుకొండపట్టి మఱవలేక,

తపమునేయు శివుని తలఁపించునీకు నా

ధన్యవాదము లివె తాపసేంద్ర!

సారతరాత్మయోగమున
సంయమచిత్తుడై సమస్తసం
సారము సారహీన మను
చాడ్చున జానపదంబు వీడి కాం
తారములందు కర్కశప
ధంబుల నొంటిగ నుండి ప్రేమసం
చారము నేయు నీచరణ
సన్నిధిఁ గంటిని దాపసోత్తమా!
అన విని, యోగివరేణ్యుడు
మనమున నద్భుతరసంబు మల్లడిగొనఁగాఁ
దనలో నడంచికొని, య
వ్వనజాక్షిం గాంచి పలికె వాత్సల్యమునన్.
కలికి! యోగినివయి కన్పట్టుచుండితి
వెందుండి వచ్చితి విచటి కిప్పుడు?
పరు లెవ్వరును రాని మరుభూమి నేకాంత
వాసినై యున్ననావలన నీకుఁ
గాఁగలకార్యంబు గలదె? సర్వంబును
వీడిచిన నా కేమి గొఱవ లింకఁ?
బరమార్థ మొక్కటి పలికెద నీధన్య
వాదంబు లొల్లనివాఁడు గలఁడె?
గ్రాహ్య మది గాదు, పూర్వమర్యాద గాని
మరల నాశీర్వాదింపనిమాట గాని,

వానితోడి నిమిత్తంబు వదలిపోయె
 సకియ! యవియెల్లఁ బూర్వపక్షములు నాకు.
 తనదగు కష్టమో సుఖమో
 దగ్గఱజీవి కెఱుంగఁ జేయుటే
 మనుజుని నై జ; మట్లగుట
 మానవుఁ డొంటరిజీవి గాఁడు, నా
 యనుభవ మట్లు గాక, నడ
 యాడఁగరాని మనోరథంబుపై
 నునిచిన దేవమూర్తి కయి
 యుండు నిదే విజసస్థలంబునక.
 ఈమనోరథ మొకచోటి కేఁగకుండ
 జాతీనది కాలవారిధిఁ జక్ర మొకటి,
 జీవసంకులరణ మింకఁ జేరరాక
 విఠిచియుంచితి దీని నీవిజనసీమ.
 సారథి యేమి యయ్యెనో, య
 సాధ్యపుగుఱ్ఱము లెందు చిక్కెనో
 నేర వచింప; నానిలుచు
 నిర్జనవాటికి నేటి కెవ్వరుకా
 రారు; పథంబు దప్పి యిటు
 రావుగదమ్మ! ప్రపూజ్యురాల వే
 తీరున గౌరవింతు నినుఁ
 దీఱనివిస్మృతితీరవాసినై.

అతిథిమర్యాదలను మఱచితిని; సకల
 లౌకికాచారములకు జలంబు లిడితిఁ
 బాటవై చితి మున్నె యాపరికరముల,
 నే గృహస్థుఁడఁ గాను మన్నింపు మమ్మ!
 అన విని యోగినీతిలక
 మార్క సపర్యలు, సానుభూతిసాం
 త్వనములు, గౌరవాదిబిరు
 దంబులు నొందఁగవచ్చియుంటినే!
 విను మనియెల్ల వింగడవు
 విత్తులు; వానికినై వివేకు లే
 మనిమనసుంతు, రయ్యవి స
 మస్తము వచ్చె, హితోక్తిచాలదే?
 నే వచ్చితి నినుఁ జూడఁగఁ
 గోవిద! జగదేకమాతఁ గొలిచెడిపని. కం
 తేవాసినులగు యోగిను
 లీవాసంబునకుఁ బంప నెంతయుఁ బ్రీతిన్.
 నీయున్న చోటు గంటిని
 నీయున్నతభావములను నినుఁ గనుఁగొంటిన్
 నాయుల్లము చల్లపడెన్
 ధీయుత! నను వినుము కార్యదీక్షిత నగుటన్.
 భౌతికభోగభాగ్యముల
 పాయనిచింతలఁ జేసి, దె వని

రీతపథంబు దాసి, ధర

ణీస్థలిఁ బాసిననేను, యోగవి

ద్యాతిశయప్రభావమున

నౌర్థ్వజగంబుల కేఁగి, యోగినీ

వ్రాతముఁ జేరి మాతృపద

వారిజముల్ భజియింతునిచ్చలున్.

తనకూర్మిజగతి కంతకుఁ దల్లియై యొప్పు

నిఖలేశ్వరిని గొల్చి నెగడు దానఁ

దనపేర్మి లోకసంతతి కొజ్జయై యొప్పు

కల్యాణిపదపూజఁ గ్రాలుదానఁ

దనలీల భువనభద్రత కూఁతయై యొప్పు

సర్వమంగళసేవ సలుపుదానఁ

దనఖేల విశ్వపాలన కెల్లయై యొప్పు

పున్నెంపుసతి నోముచున్న దాన,

వనజగర్భుని ఘనవేదవల్లిలోని,

వలిమలల్లుని సుజ్ఞానవల్లిలోని,

వనజనాభుని యానందవల్లిలోని

కుసుమముల లోకజనయిత్రిఁ గొలుచుదాన.

కానకయేని తెమ్మెరల

కొఁగిలి కందనితావిపూలు, సుం

తేనియు నాలితుమ్మెదల

యొగిలి గొఁకని లేనమ్మలు, నం

తానమనోజ్ఞ పుష్పసము

దాయముకంటెను మేలిపూలు, నీ

కోన లభించునా జననిఁ

గొల్వొగ? నా వినియోగి యిట్లనుకొ.

దగ్ధహృదయుఁడనైన నాతనువువోలె

నామెలఠగెడి యీమరుభూమి కూడ

నుగ్రసంతాపరూపమై యున్నయపుడు

కోన నా కేడ? పూవులగొడవ యేడ?

అని విరాగవృత్తి నాయోగి వలుకంగ

నాలకించి భావ మాకళించి

కనికరమున నతనిఁ గాంచి యాదర ముంచి

యమరలోకకాంత యనియె నిట్లు.

కామునే మదిలోనె కట్టిపెట్టితి గాని

వదలనివయ సేమి వ్రాతెనయ్య!

కోర్కు లేపొదిలోనొ గ్రుచ్చియుంచితి గాని

మఱవనిమన సేమి మాతెనయ్య!

ఆస లేగుదిలోనొ యణఁచియుంచితి గాని

తిరుగని మన సేమి తీతెనయ్య!

భావ మేగదిలోనొ పట్టియుంచితి గాని

వ్రొంగనివల పేమి తగ్గెనయ్య!

అనుభవమునఁ గాక యడఁగునే కర్మంబు

మొనర్చు యిదిగి కావ మొలుగిసఁతే!

యొడలు చిక్కఁబెట్టి యొందెడిఫల మేమి?

యిట్టిముక్కుమూత లేటికయ్య?

అనుచుఁ గాంత వలుక, నంతరంగంబునఁ

గాంత చింత నొంది? కొంత కనలి,

తానె యుపశమిల్లి తాపనుఁ డిట్లను

భావభంగి కొంత బైటఁబడఁగ.

పరనతి వీవు, నిన్నుఁ గని

పల్కుఁగ భావ్యముగాదు నాకుఁ, దీ

వరముగ నంతరంగమును

వ్రచ్చి కనుంగొనినట్లై మాటలం

జరపెదు; జీవి కేది యవ

సానమొ? కర్మము దేనియందు రూ

పఱునొ? నిరాశపేరిటిత

పం బది గంటి నిదే వియోగినై.

మును జనకుఁ బరీక్షింపఁగఁ

జనుదెంచిననులభ వగుచుఁ జతురోక్తులఃశో

నను జంకించెదు చెలువా!

జనకుఁ డగుట నాకు నులభసాధ్యమె! యనినన్.

అనఘ! జనకుండవైన నీ వగుదువేమొ!

కల్ల గా దేను నులభను గాఁ జుమయ్య!

పుణ్యానిధులైన మీవంటి బుధుల కరుణ

నంబఁ బూజించు దాసురా లగుదుఁ గాని.

ఏదో! వియోగిణంచు వచి
 యించెదు, దానికి నావిరాగమే
 కాదో ఫలంబు? దానికయి
 గట్టినిరాశ ఘటింపఁజేయఁగా
 రాదో? నివృత్తిమార్గమున
 రానిది కర్మము కాదో? కర్మమున్
 గాదన నేల? యీతపము
 కర్మము కాదో? తలంచిచూడుమా!
 చంచలంబులు చర్చితచర్చణములు
 భద్రరహితంబులును నుఖాభాసములును
 నైన భౌతిక భోగభాగ్యములకొఱకు
 భావమునఁ బ్రాజ్ఞుఁ డెవ్వఁడు పరితపించు?
 నా విని తాపసోత్తముఁడు
 నాతిఁ గనుంగొని పల్కు నిట్లు—నీ
 భావము మోక్షమార్గమునఁ
 బర్చిడుచున్నది; ముక్తిమార్గమే
 గావలెఁ నంచుఁ గోరుకొను
 కర్మశచిత్తుఁడఁ గాను; ప్రేమసం
 భావితభావలోకము త
 పంజునఁ గాంచితి శాశ్వతంబుగన్.
 ఉన్నది నిరాశ భౌతిక
 మన్నది, యదియే నివృత్తి యగుటనె కాఱా

మన్నది భావజగంబై

కన్నది ప్రణయామృతముగఁ గైకొనఁ గంటిన్.

వెగటు దోఁపఁగవచ్చు వీణానినాదంబు

విడువక నిరతంబు విందువేని

చేదు దోఁపఁగవచ్చుఁ జిన్నిపూఁదేనియ

తిరుగక సతతంబుఁ దిందువేని

కుందు దోఁపఁగవచ్చుఁ జందుతు నునుఁగాంతి

కదలక యనయంబుఁ గందువేని

అలసు దోఁపఁగవచ్చు నామనియందంబు

కొదుకక యేప్రొద్దుఁ గొందువేని

భౌతికంబు విరక్తికిఁ బ్రాపకంబు;

అమృతనాదంబు, దివ్యరసాయనంబు,

అమృత తేజంబు, దివ్యసిద్ధాషధంబు

భావలోకంబు నిత్యసౌఖ్యావహంబు.

ఊరక నవ్వెనో? యెఱిగి

యుండియునాజడదారిమాటలన్

జీరికిఁ దేక నవ్వెనో? వ

చింపఁగ నేరముగాని, యంతలో

మాటిచి మోము, చిన్నెలకు

మానము దిద్ది, లతాంగివా తెఱం

జేరిచి తర్జనిన్, దపసి

చిత్తము నొత్తక యొత్తి యిట్లనున్.

తలఁగిపోకుండునే తఱుకుల మెఱు పది
 కనుమూయునంతలో గంతు వైచి,
 యెససిపోకుండునే యింద్రధను న్నది
 తిలకించునంతలో దివముఁ బాసి
 కలసిపోకుండునే కళ లీను చుక్కది
 పరికించునంతలో బాటఁ దప్పి
 వాడిపోకుండునే వలపులవూ వది
 వీక్షించునంతలో వృంత మెడలి
 బాహ్యజగమున కది పరిపాటి యగుట
 భావజగమున కదియె స్వభావ మగుటఁ
 దలఁచి చూచియు నావినోదములకొఱకుఁ
 బరితపించుట వట్టి విభ్రాంతి కాదె?
 నావుడు నిట్టూర్చుచు, దృఢ
 భావంబునఁ దపసి వలుకుఁ బడఁతిం గనుచున్
 నీ వన్నది, నాకన్నది
 భావింపమిఁ, గనమిఁ గాదె పావనచరితా!
 చూపులఁ దోఁచు నీజగతి
 శూన్యము నశ్వర మందుగాక, నా
 లోపలి క్రొమ్మెఱుంగులును,
 లోపలి యింద్రధనుర్విలాసముల్
 లోపలిచుక్క తఱ్ఱులును,
 లోపలి నాపువుఁగమ్మఁదావులున్

లోపలి దివ్యలోకపు వె

లుంగులుఁ జూచిన నట్టులందువే?

నాచందమామయందమ్ము చూతువు గాని

నే నున్న నింగిపై నిలువు మమ్మ!

నారత్నహారంపు నాడె మెంతువు గాని

నే నున్న కడలిపై నిలువు మమ్మ!

నారాజహాఁసిక నడక లెన్నుదు గాని

నే నున్న కొలనిపై నిలువు మమ్మ!

నా మించుఁగ్రొందీవగో మెంచుదువు గాని

నే నున్న మబ్బుపై నిలువు మమ్మ!

పక్షకృశత లేదు, పార్థివంబును గాదు,

మానసంబు విడదు, మాయ గనదు,

దివ్యభావరూప తేజోజగం బది

నిలుతు వమ్మ! చూడఁ దలఁతు వమ్మ?

నామనోరథ కేతనంబున నలరారు

నానువర్ణ పదవిలాస మెంచి

నాయంతరంగవీణాస్వనంబునఁ దేలు

నారాగవృత్త విహార మెంచి

నాహృదయని కేతనద్వారమునఁ గ్రాలు

నాదళపుటరూపకామ లెంచి

నాభావసింహాసనస్థానమున వెల్లు

నాకృతిశుభమూర్తి నాకళించి

మించఁగలవేని తనకటాక్షాంచలములఁ
 బ్రణయవిశ్వాస శాశ్వతపదవి నుంచి
 భావసాభాగ్యభారతీ భాగ్యలక్ష్మి
 నీకు సాక్షాత్కరింపదే? నెలఁతమిన్న!
 తాను యోగినియట! వియత్త లమునుండి
 భూతలమునకు వచ్చిన ప్రోడయంట!
 యోగి తనభావజగము రూపొందినట్లు
 తెలుపఁ, జూడంగఁ దలఁపదే! వెలఁదిగాదె?
 తాపసిపలుకులు తలఁ పూఁపఁ గాఁబోలుఁ!
 దల యూఁచి యంతలోఁ దాల్మిఁ దాల్చు,
 జడదారిమాటలు సరిదాఁకఁ గాఁబోలుఁ!
 బులకించి యంతలో నిలువరించు,
 వనవాసియూసులు మన మొత్తఁ గాఁబోలు!
 నిట్టూర్చి యంతలో నిమ్మళించు,
 బై రాగిసుద్దులు పస నాటఁ గాఁబోలుఁ!
 గంపించి యంతలోఁ గాలు ద్రొక్కు,
 నబల తా నెంతయోగినియైన నేమి?
 యూర్ధ్వజగముల వసియించుచున్న నేమి?
 యావియోగిమనోయోగ మరసి యరసి
 తెలిసి, తన్వియై, యెట్లు చింతింపకుండు?
 యోగివరేణ్యుఁ డంత హృద
 యూర్థిక భావతరంగచాలిగా

వేగము నాఁపలేమి నెద
 విచ్చుటయున్, దదుపాసనాసుధా
 సాగరసంభవప్రణయ
 సారసనూతనచిత్రకాంతు లా
 భూగగనాంతరాళమున
 బోరన నిండి వెలింగె నంతటన్.
 ఆవిమలాబ్జమధ్యమున
 నద్భుత తేజముతోడఁ దోఁచుదే
 వీవరచిత్రమూర్తిఁ గడు
 వెక్కసపాటునఁ జూచి చూచి, సం
 భావనఁ జేసిచేసి, సుల
 భంబుగనయ్యది స్వీయమూర్తిగా
 భావమునన్ గ్రహించి సమ
 భాగిని యోగిని లేచి యిట్లనున్.
 ఈగై రికాంబరం బిటు వెట్టి, సన్నని
 చలువ ధరింప నచ్చముగ నేనె!
 ఈయవుఁదల జడ లిటు విప్పి, కుగులకు
 మెఱుఁగువెట్టంగ నమ్మికగ నేనె!
 ఈరుదురాకల నిటువీడి, ముత్యాల
 దండదాల్పంగ సత్యముగ నేనె!
 ఈభూతిభస్మంబు నిటు వాపి, పసపార్చి
 గండ ములంద నిక్కముగ నేనె!

తలఁప నామూర్తిదివ్యచిత్రంబు నేనె!
 నాధునిహృదబ్జసింహాసనమున నేనె!
 ఘనతర్రపేమపూజలఁ గంటి నేనె!
 అతివలం దెల్ల ధన్యాత్మురాల నేనె!
 మాటిపోయెద నేమొ జాటిపోవకుమమ్మ!
 భగవతీ! ధాత్రి! నన్ బట్టుమమ్మ!
 సోలిపోయెదనేమొ! తేలిపోవకుమమ్మ!
 ఆకాశలక్ష్మీ! నన్నరయు మమ్మ!
 తూలిపోయెదనేమొ! తొలఁగిపోవకుఁడమ్మ
 యోగినీసఖులు! నన్నోముఁ డమ్మ!
 కరఁగిపోయెదనేమొ! కదలిపోవకుమమ్మ!
 భువనమాతా! నన్నుఁ బ్రోవు మమ్మ!
 పడఁతి నై యున్న నానోము పంఢెనమ్మ!
 ప్రణయసంతానమునఁ బండుపంఢె నమ్మ!
 పతి ప్రణయదీక్ష నాలోనఁ బంఢెనమ్మ!
 పట్టరానియానందంబు పంఢె నమ్మ!
 కన్నులచీకటి విరిసెనొ?
 పున్నమవెన్నెలలు మేనఁ బొరసెనొ? మొఱుఁగుం
 గ్రొన్నన తెదలో మొఱసెనొ?
 మన్నును మిన్నెఱుఁగరానిమత మేమనుచున్.
 నిలువలేక కరఁగి నీరయ్యె యోగిని
 యుదియె, గంగ, తమిళున, తోడిగోగి

బుణ్యనదులరూపుఁ బొందెనో! కాకున్న
 వాని కంతమహిమ వచ్చుటెట్లు?
 కుప్పసంబు విడినకొదమనాగముభాతి
 మబ్బు విడిన చందమామరీతిఁ
 బ్రణయమానిమేనిఁ బాసి ప్రాణజ్యోతి
 మెఱుఁగుఁబువ్వులీల మెఱసె నంత.
 తెఱవింటి లోకమాతకు
 నరి కుత్తుక నెనఁగురత్న సరము లనం గా
 మెఱుఁగుల వెన్నెలపువ్వులు
 గుఱికొని క్రొమ్మించుఁదీవకోవల మెఱసెన్.
 ఆవిశ్వమాత్మమహాదేవిగళమున
 హారంబు లై నవి తారలో, ఘ
 నాఘనంబులఁ దోఁచు నవ్యతటిల్లత
 లో, నూత్న కనకవిమానగతుల
 విహరించు త్రిదశులవిమలనేత్రద్యుతు
 లో, నిరతప్రణయానురాగ
 నిశ్చలులగు ధర్మనిర్మలమూర్తుల
 మహితపూజాపుష్పమాలలో, వి
 శదఘణితిఁ దెలిసికొనుట శక్య మగునె?
 తనివి దీఱఁ గనుట మనతరమె? వత్స
 లత్వ మెనయ నాదేవియె తత్త్వ మెఱిఁగి
 మొలది నొగ చెవి కుపదోక దీయకున్న!

గణియింప నెంతప్రియమో
 మణు లుండఁగ, దివ్యభాగ్యమణు లుండఁగ, న
 ప్రణయంపుఁ జిన్నిపూవులె
 గణవల్లి జగంబుతల్లి కోరి ధరించెన్.
 ఓప్రణయసుముములారా!
 చూపట్టితి రాత్మభావశోభనలతఁ, బూ
 జాపుష్పహార మైతిరి
 మీపేరిమి లోకమాత మిమ్ము ధరింపకా.
 నులిమంచువెన్నెలనోళుల కందని
 పొత్తుల సరిక్రొత్తపూవులార!
 ప్రోద్దుకెంజాయల ముద్దుల కందని
 పొన్నారీపొందళ్ళుఁ బూవులార!
 కమ్మనిగాడ్చుల కౌఁగిలి కందని
 పొలపంపునెత్తావి పూవులార!
 ఎలదేఁటికొదమల యెంగిలి కందని
 పున్నెంపుఁ గ్రొందేనె పూవులార!
 పురు డెఱుంగని కానుపుఁ బూవులార!
 పుట్టి గిట్టని ప్రణయంపుఁ బూవులార!
 భువనమాతను సేవించుపూవులార!
 పుణ్యజగ మేఱఁ డిఁకఁ బైఁడిపూవులార!
 ప్రేమమయి యగు మాతృమూర్తిగళమందు
 వా రిరువురుఁ బూజాపుష్పహార మైరి;

యెవ్వ రేపేట నున్నారో యేర్పరించి
 చెప్పండి చూత మెవరైన నెప్పుడైన?
 జగము లేలు ప్రణయజననికృపాలేశ
 మింత గలుగఁ జూచినంతలోనె

యలరుఁగోనసీమ యయ్యెను మరుభూమి!
 దండశైల మమృతకుండ మయ్యె!

మీసామీప్యము సౌఖ్యము,
 మీసాలోక్యంబు ప్రేమమిళితము, శుభమా
 మీసారూప్యము, వెతాక్షము
 మీసాయుజ్యంబు ప్రణయమిధునములారా!

*

*

ఫ ల క్రు తి

పసదనమున కని గానీ

అసమున కని గాని చూడ కార్యులు సుగుణా

భ్యసనాసక్తుల శ్రుతులకు

రసాయనమొనర్తు రాదర సరసనూక్తిన్.

తల్లిదండ్రులప్రేమతత్త్వ మందినవారు

కన్నబిడ్డలప్రేమఁ గన్నవారు,

కొలముపెద్దలప్రేమ గుర్రెఱింగినవారు

తోడివారలప్రేమఁ గూడువారు

ఆఁడుబిడ్డలప్రేమ నందికొఁగలవారు

చుట్టాలప్రేమను జూచువారు

అలుమగలప్రేమ నర్మిలిఁ గనువారు
 చెలికాండ్రప్రేమ నీక్షించువారు
 విశ్వమే ప్రేమగాఁ జూచి వెలయువారు
 దేవదేవునిప్రేమను దెలియువారు
 ప్రేమయే జీవనంబుగాఁ బెరుఁగువారు
 పరమపుణ్యపూజాపుష్ప మరయువారు.

రా జ్య ల క్షీ ణ

శ్రీసూక్తముగా నిది తల
 పోసినా, పురుషసూక్తముగఁ జేసినా,
 వ్రాసినా నాకృతి నీ వెటు
 నేసిన సరే యింక నీదుచిత్తము శ్రీశా!
 కలుములచెలికిఁ బురస్కృతి
 మలరాయనికన్నియకు నమస్కృతి, పలుకుం
 జెలువకు సత్కృతి యనఁగా
 నిల మత్కృతి వెలయుఁగాక యిష్టార్థములకా.
 కథలు కథలు గాక కార్యరూపములుగాఁ
 బలుకుచుంటఁ గలదు భావసరణి,
 కార్యరూపములను గథలుగాఁ గథలుగాఁ
 గావ్యసరణిఁ బలుకఁ గునట గాణి!

తేలికయును వాలికయును
 పోలికయును జూపు పలుకుపొందిక తలఁపైఁ
 జీలిక తాలిక లెడఁగాఁ
 గాలికముగఁ గథలు చెప్పఁగలుగుట యనదే!
 తేలికమాటలు మెచ్చే
 బాలకులకుఁ గాక మాకుఁ? బన లేదనుటే
 చాలును, జవి లేదనుటే
 చాలును సరసు లగు వారు చదువరె! మొదలన్.
 పుణ్యులు శౌనకాదులును,
 వూతుఁడు నూతుఁడు, ధన్యనై మిశా
 రణ్యము లేక యుండఁగఁ బు
 రాతనగాథ యొకండు సెప్పఁగా
 గణ్యత యుండునే యనరు
 గా కధునాతను లైన మీరు సా
 ద్గుణ్యము మీఱ నా తెలుపఁ
 గోరిన సత్కథ నాలకింపరే!

*

*

అనుక్రమణిక:

కల దరణ్యమందు కాసార మొక్కండు
 నిర్మలాంబువులను నిండియుండు
 పథముఁ దప్పి యొక్కపథికుం డచటఁ జేరి
 నీరలాంబువులను సేదదేటి.

నలిలవీచి నూచి, చలువలు గొని లేచి
 లలితవాతపోతములు సెలంగు
 గున్న పొన్ననీడఁ గోరిక లొనఁగూడఁ
 బధికుఁ డధివసించి ప్రకృతిఁ గాంచి.
 చిత్తమున నేమి యెంచెనో, చిత్రమునకొ?
 యడవి గృహమని యెంచెనో, యాటకొఱకొ?
 కూడఁ బాడంగ నెంచెనో, తోడుకొఱకొ?
 యతఁడు రచియించె మంటిచే నాఁడుబొమ్మ.
 మాటలే లేని యొకకొన్ని మంతనములఁ
 బ్రొద్దువోవంగఁ బాంథుఁడు వోయె గాని
 చిత్రముగఁ దన్నుఁ జేసిన సృష్టికర్త
 మాటలాడింప నెఱుఁగ దామంటిబొమ్మ.
 కంద దెండకుఁ, జీకటి డిందుపడదు,
 గాలికెగురదు, వానకుఁ గరఁగఁబోదు,
 అడవిలో నొంటి నుండుట కడలఁబోదు,
 చెక్కు-చెదరంగఁబోవ దాచిత్ర మేమొ!
 మానవప్రాణి లేని యాకాననమున
 నెన్నినా ళ్కుండినను దన కేమిభయము!
 బొమ్మ యెఱుఁగదు తనచేంతఁ బులులు పాము
 లంతరాళంబునను బక్షు లాడుచుంట.
 చూడంగా లేడులు, నడ
 యూడంగా గరులు, మాటలాడఁగ శుకముల్

పాడంగాఁ గోకిలములు

వీడంగా లేవు బొమ్మవేడుక గనుచున్.

భువనమోహనమైన యాబొమ్మఁ జూచి

క్రూరమృగములుఁ బీక్షులు గుంపుగట్టి

యనయమును జుట్టుఁ దిరుగాడు నంతే కాని

వెగటుఁదనమునఁ గీడు గావింపఁబోవు.

ఇట్టులు జరుగుచునుండగ

బట్టలవర్తకుఁ డొకండు పథ మెఱుఁగక, యా

నట్టడవిఁ బట్టిపోవుచు

నట్టే యాబొమ్మఁ జూచి యాశ్చర్యమునన్.

అమ్మా! టిలోకనుందరి!

యిమ్మాదిసి నన్న వైతి వేమిటి కమ్మా!

కొమ్మా చీనాంబర మని

యమ్ముగుదకుఁ గట్టె నొక్కయంబర మెలమిన్.

కట్టి చూచె నతఁడు కన్నులు చల్లఁగా

మొదటికంటె హెచ్చె సుదతిచెన్ను,

హఁడు మరలఁ జూచి వనలక్ష్మి గాఁబోలు

నంచు నెంచి మ్రొక్కి యరిగె నెటకొ?

తనమానముఁ గాపాడిన

మనుజునకుఁ గృతజ్ఞతానమస్కృతి దెలుపన్

మన మెఱుఁగదు జడముక్రియన్

మనుపుట్టువు జడము గాక మఱియేమి యగున్.

అంబరధారిణి నవరూ

పంబున కచ్చెరువు నంది పక్షులు మృగముల్

సంబరముఁ దక్కి యార్భా

టంబులు సేయంగ మానె, డాయ వెఱచుచున్.

కొన్నాళ్ళకు విధివశమున

సొన్నారి యొకండు కానఁ జొరఁబడి రాఁగాఁ

గన్నులఁ బడె నానుందరి

త న్నాతఁడు మఱచి కొంతదడ వటు లుండన్.

ఆతఁ డామూర్తి యందంబు నరసి యరసి

స్వర్ణ మణిభూషణంబులు సంతరించి

లలిత మోహనరీతి నలంకరించి

యంగశౌందర్యలక్ష్మి యింపారఁ జేసె.

అంగరక్ష యయ్యె నాభూషణం బయ్యె

స్వర్ణ కారుఁ డింత సాయ మయ్యె

సాధు సాధు వశుచుఁ జన విచ్చి పలుకదు

సిగ్గు గతిగనేమొ! చిత్ర మేమొ!

జడమై పుట్టిన నేమీ

మడుగులు గట్టినది స్వర్ణ మణివల్లరిచే

నొడ లలవరించుకొన్నది

పడఁతుక వనలక్ష్మి యనుచుఁ బలుకం దగదే!

నడయాడదు, పలుకాడదు

గడగడె కొకవింతసాబగు గలుగు నదేమో!

విడిచియు విడువనిపువ్వులు
 ముడిచియు నల్లెసలఁ దావి ముట్టినరీతిన్.
 వాసరము లిట్లు చనఁగా
 మాసంబులు చనఁగ వర్ష మానము చనఁగా
 భూసురుఁ డొక్కఁడు మాంత్రికుఁ
 డాసీమకు వచ్చి దాని యబ్రము గనుచున్.
 భూతం బంతయు నెఱిగిన
 యాతం డీవర్త మాన మరయఁడె భావిన్
 జ్యోతిషిఁ దలంపఁడె
 ధాతకుఁ బ్రతి, బ్రాహ్మణుండు దక్కువవాఁడే!
 తనువు నిచ్చినతఁడె, తనమాన మిచ్చిన
 యతఁడె, యంగరక్ష యరసినతఁడె
 ప్రాణ మిచ్చి, నాఁడె పలికించుకొరె! పా
 లించుశక్తి తమకు లేదు గాక!
 సుగుణుం డతఁ డిటు లెంచుచుఁ
 ద్రిగుణాత్మకుఁడై న యాదిదేవునిక్రియ, న
 మ్మగువ జననాదికంబున
 కగుపురుషార్థము గ్రహించి యాదరమతియై.
 చేసినట్టివానిచేతకు మెచ్చి, కై
 సేసినట్టివారి వాసి మెచ్చి,
 బొమ్మజడత మాన్పఁబూనిక మంత్రించి
 ధరణిసురుఁడు ప్రాణదాన మొసగె.

పుట్టినపుడు, పుట్టంబుక
 జుట్టినపుడు, కాంచనపుసొమ్ములు మేనం
 బెట్టినపు డెఱుగఁబో దా
 పట్టి యిపుడు పలుకఁజొచ్చెఁ బ్రాణము చేరణ.
 మంత్రమహిమఁ గంటి, మసలంగఁ గంటిని
 భూతవృత్త మెల్లఁ బోల్చుకొంటి
 గూఠమృగము లెల్లఁ జేరువవా రైతి
 యడవి పూజ్యరాజ్య మయ్యె నాకు.
 తండ్రి యయ్యె నొకఁడు తనుధారణ మొసంగి,
 భ్రాత యయ్యె నొకఁడు బట్ట లిచ్చి,
 యాత్మబంధుఁ డయ్యె నంగరక్ష నొకఁడు,
 వరమగురుఁడ వైతి ప్రాణ మిచ్చి.
 వందనము సద్ ద్విజుండా!
 వందన మఖిలేశ మంత్రవర్షిణుండా!
 వందనము కృపాశుండా!
 వందన మని లేమ విప్రవరు బూజించెణ్.

* * *

మాంత్రికాకీర్వాదముః
 లక్ష్మీకాసారం బిది
 లక్ష్మీని నీ విచటిరాజ్యలక్ష్మీవి గానన్
 లక్ష్మీశునికృపఁ గాంతువు
 సూక్ష్మంబు గ్రహించి పొందు శుభముల నిందిన్.

* * *

పలుకులఁ జేతల భక్తి

దలఁకొనుచిత్తమున నిట్లు ధాత్రీసురు న

వ్వెలది వివిధార్చనంబుల

నెలమింపఁగఁ జేసి మఱియు నిట్లని పలికెన్.

కదలు తెఱుఁగని వెనుకటి కాలమాయె

బొదలు తెఱుఁగని మునుపటిబొమ్మ వోయె

వంకయును జంకు లేకుండ నింకమీఁద

జీవయాత్ర నే నేరితిఁ జేయుదాన!

అనువుల నీనిచో యుగయు

గాంతర మట్టులె యుందుఁగాని నా

కసువుల నిచ్చి మర్త్యగణ

మందొకదానిఁగనుండఁజేసి, మా

ననమున లేనిపోనిజత

నంబులు గూర్చితి వార్య! నాకు నీ

వసుమతి యేల? పాలనము

వచ్చిన, వచ్చెడిచావు దప్పునే?

ఆఁడుదానిచేతి యర్థంబు, మగవాని

చేతిబిడ్డ మనుట బ్రాఁతి యండ్రు;

అర్థసిద్ధి లేని యాయువు నాకేల?

నిండుగ్రుడ్డి కేల నెలవెలుంగు?

ఇఁకొకఁ బాలనంబునకు

నెలమింపఁగఁ జేసి మఱియు నిట్లని పలికెన్.

యయ్యల కిత్తు నన్న నది
 యందెడివారును గానరారు, మా
 యయ్యలు లేరు, నీ వొకడ
 వయ్యవు గానఁ బరిగ్రహింతురా
 వయ్య! పరోపకారి వగు
 మయ్య! ధరామర! నేడు క్రమ్మఱ్ఱ.
 నావుడు ధాత్రీసురవరుఁ
 డావెలఁదుకఁ జూచినవ్వి యఖిలాత్మక వో
 దేవీ! నీ విటు లాడిన
 భూవలయంబునకె లోటు పుట్టును గాదే!
 సింగపురొద బెదరెదవో? వి
 హంగార్భటి కులికివడెదో? యనిలోద్ధతికిం
 గ్రుంగెదో? పర్జన్యాంభో
 భంగంబుల భయముపడెదో? పలుకుము దేవీ!
 కరికుంభములమీఁది కురవడి నుఱుకు కే
 సరికి నీ విచ్చిన శక్తి గాక!
 ఆశీవిషంబుల నలమి పైకొను తార్క్ష్య
 పతికి నీ విచ్చిన బలము గాక!
 ఘనతరువ్రాతంబుఁ బెనిచి కూలుచు మహా
 బలున కీ విచ్చిన యలవు గాక!
 యఖిలభూమండలం బంతలో ముంచు మే
 ఘనకు నీ విచ్చిన పెనువు గాక!

వేటె యొక్కడి దమ్ము యీ విశ్వమందు
 అత్మశక్తి తలంప కిట్లంటి గాక
 నీబలము నీ వెఱుంగని నిన్నటివలె
 నేఁడు గూడ వచింపఁగాఁ జూడ కమ్ము!
 అయ్యలయ్యల కెల్ల నమ్ముమ్ము వగుదు
 వయ్యలే లే రఁటంచు నీ వాడె దేలు?
 భువనములు నీదుబొజ్జనే పుట్టె నన్న
 దేవి! యీవిశ్వమాతవు నీవు గావె!
 ఈవు చేయఁజనని దెవ్వరు చేయుదు
 రర్థసిద్ధు లెల్ల నాశ లెల్ల
 నిఖిలరక్ష నేయు నీయాజ్ఞ లోనుండ
 నాజ్ఞ లేని పరున కగునఁటమ్ము!
 అనువుల నిచ్చితి నంటివె!
 యనువుల నీఁగలుగువార లవనిం గలరే!
 అనువులు వచ్చును గర్మా
 వసరోపాధులను బట్టి వాలాయముగాఁ !
 పుట్టినవారు గిట్టుటయె
 పోలు! జగంబులు పుట్ట గిట్టనుం
 బెట్టినయట్టి నీకుఁ బొర
 పెట్టి పరాత్పరు నాత్మశక్తి చేఁ
 గట్టినయట్టి నీకుఁ నన్నుఁ
 గా దననేరను గాని, నాకుఁ గ

స్పట్టుట పుట్టువయ్యెనే? న
 నాతనశక్తికిఁ బుట్టువున్నదే?
 ఆకృతిఁ గూర్చిన యనఘాత్ముఁ డెఱుఁగునే
 నీయనంతాకృతి నిఖిలమాత!
 పుట్టంబు లిచ్చిన పుణ్యాత్ముఁ డెఱుఁగునే
 నీమహామహిమంబు నిఖిలజనని!
 సొమ్ములు వెట్టిన శుచిమంతుఁ డెఱుఁగునే
 నీ దివ్యతేజంబు నిఖిలశక్తి!
 పట్టంబుఁ గట్టిన ప్రకృతి యెఱుఁగునే
 నీజగన్నుతకీర్తి నిఖిలమూర్తి!
 కలసి యేనాఁడుఁ బరులకుఁ గానరాక
 తిరిగి యేనాఁడుఁ బెఱవారి కెఱుఁగరాక
 నిగమమంత్రార్థసంసిద్ధి నేఁడు నాకు
 నాదగంబునఁ బ్రత్యక్షమైతి గాక!
 అఖిలలోకమహాలక్ష్మి వైన నిన్ను
 నే నుపాసించి కొలిచిన నియతి మిచ్చి
 నాకుఁ బ్రత్యక్షమైతివి లోకమాత!
 వర మొసగు మమ్ము! నీవ యీ వసుధ నేల.
 నీవు ననాతనశక్తివి
 దేవీ! నీయాజ్ఞ కెందు తిరుగున్నదే! నీ
 వీవలె నందువు గానీ
 నావశమా రాజ్యపాలనం బొనరింపన్.

గద్దెపొంత వసించి పద్మాడఁగలఁ గాని,
 రాజ్యంబు సేయఁగా తాదు నాకు,
 తేరుచెంత వసించి తీరాడఁగలఁ గాని,
 కయ్యంబు సేయఁగాఁ గాదు నాకు,
 ఓలగంబున నుండి మేలాడఁగలఁ గాని
 కట్టడ సేయఁగాఁ గాదు నాకు,
 చౌకంబునం దుండి చదురాడఁగలఁ గాని
 కానుకబీరు దీయఁ గాదు నాకు
 వలయు నుపదేశ మీయఁగాఁ గలను గాని
 ప్రాభవము లేని నా కేల పాలనంబు
 రాజరాజేశ్వరివి నీవె తేజ మెసఁగ
 నీభువనపూజ్యరాజ్యంబు నేలు మమ్మ!
 నా విని మానినీమణియ
 నంతగుణానుభవప్రపూర్ణయై
 జీవగణప్రకీర్ణమగు
 సిద్ధజగం బఖిలంబు నై జమా
 యాపరణంబులోని దగు
 టాత్మ నెఱింగి, ప్రసన్నచిత్తయై
 యావసుధామఃప్రవరు
 నారసి ప్రాభవ మొప్పు నిట్లనుకొ.
 తెలిసిన దార్యవర్య! భవ
 దీయసమంచితసత్యబోధ; నీ

పలికినప ల్కమోఘు మని
 ప్రస్తుతి నేయఁగ నేల? షున్ను ధీ
 బలమునఁ బ్రాభవంబునకు
 భావిచరిత్ర శుభోదయంబుగాఁ
 బలికిన దై వవాణులకు
 పాయనమే కద నీ మృదూక్తియున్.
 నిజమున కొప్పకున్న నవి
 నీతియగున్, మఱియొప్పుకొన్నచోఁ
 బ్రజ కది తోఁచు గర్వమును
 భావముగా, నటుగాన సత్క్రియా
 విజయముచేతఁ బ్రాభవము
 వెల్లడి నేయుట ధర్మమంచు నా
 ర్యజనులు పల్కుచుండు రది
 యా దరణీయముగా బెయ్యెయ్యెడన్.
 అతఁడే సచివుండగు, హితుఁ
 డతఁడే యగు, నాత్మబంధుఁ డాతంఁడె యగున్
 మతిమంతుంఁడై గురుంఁడై
 పతికిఁ బురోహితుఁడునై న పండితుఁ డనఘా!
 దివ్యులగు గురుభార్గవదివిజమునులు
 భవ్యులై న వసిష్ఠాది పరమమునులు
 సచ్ఛరితులై న ధౌమ్యాది స్వాధుమునులు
 పతికి హితబంధు గురుపురోహితులు కారె!

యోగనిద్ర నున్న యోగేశ్వరిని నన్ను

మేలుకొలుపుఁ బాడి మేలుకొలిపి

జ్ఞానముద్రలోన సర్వంసహాభార

భరణ మొసఁగినావు భవ్యమూర్తి!

నీకంటెను హితు లెవ్వరు,

నీకంటెను నచివు లెవరు, నీకంటె గురుల్

నీకంటె నాత్మబంధులు

మా కెవ్వరు గలరు భువనమండలి ననఘా!

మాకుఁ బురోహితుండవయి

మాయవనీభరభారకార్యముల్

చేకొని నేఁటినుండి పని

నేయుదు గాక! మదీయశాసన

శ్రీకరమూర్తివై ప్రజల

సేమమె నిత్యముఁ జూతుగాక! సౌ

ఖ్యాకర మకాను గాక వసు

ధామరనందన! నీకు నెల్లెడన్.

వృత్తియు, గలిమియు, ధనమును

బెత్తనమును దీనఁ బేరుపెంపులు గలవం

చెత్తెఱఁగునఁ బలుకుదు! లో

కోత్తర చరితునకు నీకు నురుగుణజలధి!

అసిధారావ్రతశక్తి

మసలం గలవాఁడ వౌట, మా హితమునకై

వసుధావసమున నీకున్

బసదన మీవలయు ననుట భావ్యము గాదే!

నా విని మందస్మితుఁడై

యావిప్రుం డిట్టు లనియె, సమ్మా! నీయా

జ్ఞావర్తి నగుదు నై నన్

నావిన్నప మున్న దది వినందగు మొదలన్.

ఆర్తి యెఱుంగని విభవ

స్ఫూర్తిం బ్రాపించి శాంతిశోభావిలస

స్మార్తు లగు ప్రభులఁ గొలిచెడి

కీర్తియె పసదనము మా కకిల్చివచరితా!

నంయమీంద్రునకై న సంసారికై నఁ

గీర్తిధన మిందు నందును గ్రిందువడక

శాశ్వతం బగు పుష్టి నొసంగుఁగానఁ

జిరయశోధన మొకఁడె వాంఛితము మాకు.

ఉన్నది పుష్టి మనుజునకుఁ

దిన్నది పుష్టి పసి కనెడి దేశపునుడి ము

న్నున్నది గాదా విన్నది,

కన్నది గాదమ్మ! పలుకుకందువసుమ్మా!

శుద్ధసువర్ణాత్మసుకృతి యున్నది మాకు

నెత్త నేమిటి కమ్మ! వృత్తిమాట,

వరమపావనపదభాగ్య మున్నది మాకుఁ

దలఁప నేమిటి కమ్మ! కలివిమాట,

యన్యదుర్లభపరమార్థ మున్నది మాకుఁ
 దడవ నేమిటి కమ్మ! ధనముమాట,
 మాన్యంపుఁ గవులనంపత్తి యున్నది మాకుఁ
 బలుక నేమిటి కమ్మ! పదవిమాట,
 యున్న దని చెప్పి కొంట గర్వోక్తి గాక
 యమ్మదయ యున్నదనుటకే యర్థ మమ్మ!
 జనని! నీసత్కటాక్షప్రసారమహిమఁ
 గన్న మాకొండుకొదవ యే మున్న దమ్మ!
 ప్రాభవం బున్నది పాలింపఁగా మీకుఁ
 బలు కున్నయది మాకు బలముకొలుప
 దొరతనం బున్నది బిరుదు వల్కఁగ మీకుఁ
 గళ యున్నయది మాకుఁ గాలు నిలుప
 భూతలం బున్నది ప్రోదిసేయఁగ మీకుఁ
 దప మున్నయది మాకు దళము గూర్చ
 నభిమాన మున్నది యాదరింపఁగ మీకుఁ
 జన వున్నయది మాకు సంతరింప
 నున్న దని చెప్పికొంట గర్వోక్తి గాక
 తరతమవిభాగ మొనరించుసరణి గాక
 పాలనం బనుబంగారుబండి నడుపఁ
 బ్రాణచక్రంబులను ద్రిప్పు పగిది గాదె!
 నీవు మహారాజ్ఞమణి
 డై విశ్వము నేలుచుండ నర్హ మె గాదా

మావంటివారు కొలువున
 దీవించుచు నుండి సదుపదేశము లొసగన్.
 గురుపదమున మ మ్ముంచిన
 గురుమతి వీ వెఱుఁగనట్టి గుణధర్మము లే
 దరయఁగ వచింతు నై నక
 బరమకరుణ వినుమటంచు బ్రాహ్మణుఁ డనియెన్.
 నీతోడునీడగా నిలిచియున్నది గదా
 మృగరాజు బోనులో నిడకుమమ్మ!
 యడుగు దాఁటకయుండ నడయాడినది గదా
 కరిరాజుఁ గంబానఁ గట్టకమ్మ!
 యుక్క సోకక. యుండ తెక్కార్చినది గదా
 విహగరాజును గూఁట వేయకమ్మ!
 మిడిమిడియెండకుఁ బడగెత్తినది గదా
 ఫణిరాజుఁ బుట్టలో నణఁపకమ్మ!
 ప్రాభవవినోదములమాట పాటిగొనక
 యుపకృతిఁ దలంచి జీవులు కుపచరించి
 విశ్వజనయిత్రి వనుమాట విస్మరింప
 కీభువనపూజ్యరాజ్యంబు నేలుమమ్మ!
 కారంబు మ్రింగ నోంకారం బెఱుంగునే
 గోరువంకమాటలఁ గొనకుమమ్మ!
 పంచమసిద్ధిఁ బ్రపంచ మెఱుంగునే
 కలకఁఠిపాటలఁ దలఁపకమ్మ!

ఫల సమాహారతః బరమార్థ మెఱుంగునే
చిలుకప్రానుడి పాటిసేయకమ్మ!

యమలతావిస్ఫూర్తి నాత్మ యెఱుంగునే
కలహంస నడవడిఁ బలుకకమ్మ!

ప్రభులు చారచక్షువులను పలుకె కొనక
స్వాత్మచక్షువులను మాట సార్థకముగ

విమల ధర్మాభిరక్షఁ గావించుపొంటె
సీభువనపూజ్యరాజ్యంబు నేలుమమ్మ!

సాగరేశ్వరి రత్నసౌధంబుఁ గట్టించెఁ
బ్రీయము మీఱ సమాదరింతు గాక!

పర్వతేశ్వరి మణిప్రాకార మెత్తించెఁ
గృప మీఱ నంగీకరింతు గాక!

క్షీతితలేశ్వరి స్వర్ణసింహాసనముఁ గూర్చెఁ
బ్రేమ మీఱఁగ స్వీకరింతుగాక!

భూతీశ్వరి విహారపుష్పకం బొనరించె
నెలమి మీఱఁ బరిగ్రహింతు గాక!

స్వాంశుమంతు లెల్ల సామంతులై యిట్లై
ప్రాభవంబుఁ గూర్చి భక్తి మీఱఁ

జిత్త మెఱిగి నిన్ను సేవింపఁగాఁ బ్రజా
రక్షఁ గూర్తుఁ గాక రాజ్యలక్ష్మి!

కాసారలక్ష్మియే కదలి వచ్చిన దమ్మ
సర్వేశ్వరున కర్ణ్యసమయ మనుచు,

నారామలక్ష్మియే చేరవచ్చినదమ్మ
 విశ్వేశ్వరుని పూజవేళ యనుచు,
 కేదారలక్ష్మియే కేరి వచ్చిన దమ్మ
 భువనేశు నర్చించు ప్రౌద్ధటంచు,
 గోకులలక్ష్మియే కొరి వచ్చిన దమ్మ
 పరమేశు సేవించుతరుణ మనుచు,
 భువనలక్ష్మియే చాటింపఁ బూనెనమ్మ
 నిఖిలరక్షకుఁ గీర్తించునిమిష మనుచు
 శుభసమయ మయ్యె నఖిలేశు శ్రుతిహితముగ
 భక్తిఁ బ్రణవతింతు రావమ్మ భాగ్యలక్ష్మి!

మఱుపడినది కొఱపడినది

తెర పడినది ముందు నీకుఁ దెలుపఁగవలెనా

యెఱుఁగవె? నను మన్నింపఁగ

నెఱుఁగవె? నావలన వినుట కెఱుఁగవె శ్రీశా?

క్షీరసాగరమథనము

అవతారిక:

శ్రీపతులను సంస్మరించి, నుతించి,
విఘ్ననాయకుల భావించి, నేవించి,
దాసాను దాసులఁ దలఁచి, చింతించి,
ప్రకృతి పురాణసారము సంగ్రహించి
పా లేటిమధియించుపట్టుఁ గన్గొంటి
కనివిని యెఱుఁగనికథఁ జెప్పుచుంటి,
చెవియిచ్చి వినరయ్య! శివభక్తులార!
ఆలించి వినరయ్య! హరిభక్తులార!
శ్రీ కాసపడి మ్రొక్కు చెల్లించుకోరె
ఆనాఁటి సుకవుల కది జీవమైన?
ధీ కాసపడి మ్రొక్కు తీరిచికోరె
యీనాఁటి సుకవుల కిది భావమైన?
వారికి వీరికి వ్యంజనంబైన
తలఁపుల పా లేటి తరివెన్న యిడుదుఁ
జెలిమిచేఁ గొనరయ్య! శ్రీమంతులార!
తెలివిచేఁ గొనరయ్య! ధీమంతులార!
జగదీశ తత్త్వంబుఁ జదివినకవులు,
ప్రకృతితత్త్వంబును బాడినకవులు,
నేఁడును నాఁడు నెన్నికఁ గన్నకవులు,
తడవ రేమూలంబుఁ దమకావ్యకథ

ఆమూలగాథానుధాసారపూర
 మనుభవజ్ఞుల కెల్ల నమృతోదకముగ,
 సుకృతిమూర్తుల కెల్ల శుద్ధోదకముగఁ
 గల్పింతుఁ దత్కథాక్రమ మెట్టి దనినః
 క్షితిదైత్యకులమునఁ జెన్నొందువారు,
 అతిబలాధ్యులు, బలి హాలి యనువారు,
 చెవి సోకఁగానీరు శ్రీవిష్ణుపేరు
 భవభక్తు లని పేరు వడసినవారు
 హరిసిరి నెటులైన హరియింప నెంచి
 హరునిచే వరముల నందఁ దలంచి
 ఉరునిష్ఠ వింధ్యాచలోత్తరశిఖరిఁ
 జిరకాలము తపంబుఁ జేసిరి వారు.
 దానవ వరు లిట్లు దారుణభంగి,
 తపమునేయఁగ వారితనువులఁ బొంగి
 పావకజ్వాల లుప్పురమున కెగసి,
 చద లాక్ర మించి భూచక్రంబుఁ గప్పి,
 జీవసంఘంబులఁ జీకాకుపఱుపఁ
 బరమేష్ఠిపంపున భాగవతుండు
 కలహాభోజనుఁడు నిక్కపుహితుఁ బోలి
 దితిజల దర్శించి దీవించి యనియె.
 “చిఱుతప్రాయమునాఁడె శివుని మెప్పించి
 వీరభద్రునిఁ గూడి విశ్వాంగణమున

దక్షునియజ్ఞంబు ధ్వంసం బొనర్చి
 వీరయుద్ధంబున విష్ణుఁ దిట్టించి
 దివ్యమునీంద్రుల దేవసంఘములఁ
 బలుపాట్లఁ బెట్టించి ప్రౌఢిఁ గాంచితిరి;
 ఈరేడు జగముల నీ డేది మీకు?
 దానవపతులార! తప మేల మీకు?"

“మును రమణాచలంబునఁ దపం బుండి
 కెరలి యగ్గిరి తలక్రిందు చేసితిరి;
 చంద్రమండలమున జపము గావించి
 జీవన మచట శుష్కింపఁ జేసితిరి;
 నూర్యమండలమును జొచ్చి యచ్చోట
 విధి విప్లవాంగారవృద్ధిఁ గూర్చితిరి;
 మీతపోబల మప్రమేయము గాదె!
 జగమేలుకొనుఁ డింక, జప మేల మీకు?"

నావిని, బలి నవ్వి నారదుఁ గాంచి,
 “వలను గాంచిన భాగవతశిఖామణివి,
 నాఁ డాడితివి కదనము పురివెట్టి,
 నేఁ డాడెదవు మమ్ము నిపుణులుగాఁగ,
 వీరభద్రుండేల? విగ్రహ మైన
 మాశక్తి చాలదే!—మఱచిపోయితివె?
 వై కుంఠపతి వీడి వచ్చిననాఁట
 భయముతో మావెన్కఁ బాడినపాట!

మముఁ దెల్పితివి, మేలుమాట లాడితివి,
 మరలిపోవుదుగాక! మరియుదఁ దలఁచి,
 కై లాననగముపై ఘనయోగనిద్రఁ
 గనుమోడ్చియున్న ముక్కంటి మేల్కొల్పి
 మరలిపోనేర్తువే—మాను మీనడత,
 లావిష్ణుసిరి కొల్ల లాడినదాఁకఁ
 ద్రిభువనలక్ష్మి వరించినదాఁక
 దప మేల మానుపదలఁతు? మునీంద్ర!
 ఉన్నయట్టులె మాట లూఁదిపల్కుటనో?
 తిన్నయింటనె పోరు తెచ్చిపెట్టుటనో!
 కలహాభోజనుఁ డను ఖ్యాతిఁ గాంచితివి;
 తల నిట్లు వ్రాసినతండ్రుని దెగడి
 తనకుఁ గొల్వొచ్చిన తాతను బొగడి
 జగములఁ దిరుగుట సరిపోయె నీకు
 మముఁబోంట్లఁ జెనకుట మాటలపనియె?
 తిన్నఁగాఁ బొమ్మిక దేవమునీంద్ర!"
 అని పల్కుబలిదై త్యునాంతర్య మెఱిఁగి
 మాఱువల్కుఁగ నోడి మరలె నారదుఁడు;
 సురముని వెల్లనె సురిఁగిన వెనుక
 శుచిమతులై వారు శూలినిగూర్చి
 నిరవధికతపంబు నిష్ఠఁ గావింపఁ
 బశుపతి దనుజులభక్తికి మెచ్చి

నందీశవాహనానందుడై వచ్చి
 పార్వతీనతితోడఁ బ్రత్యక్షమయ్యె,
 తెల్లనినందిపై దేవితోఁ గూడి
 సాక్షాత్కరించిన స్వామిని గాంచి
 పులకితగాత్రులై పూర్వదేవతలు
 శ్రుతిమనోహరముగా స్తుతియించి రిల్లు.
 “సోమసుందరమళాళి! చూడుము మమ్ము
 కామతమోహేళి! కావుము మము!
 భద్రామనోహరా! పాలింపు మమ్ము!
 అర్ధనారీశ్వరా! ఆలింపు మమ్ము!
 భవబంధనము లేదు, పరుడవు నీవు;
 గుణబంధనము లేదు, గురుడవు నీవు;
 ప్రకృతిబంధము లేదు, ప్రభుడవు నీవు,
 ప్రకృతిలోఁ జొత్తువు, ప్రకృతి నేలింతు
 సంసారి వయ్యు సుజ్ఞానుండ వీవు
 అర్ధనారీశ్వరాద్యంతమూర్తులను
 భవుడవై మముఁ బ్రోవఁ బ్రత్యక్షమైతి
 పాలింపవే మమ్ముఁ బార్వతీనాథ!
 సరసమోహనవిశ్వసంకీర్తనముగ
 గురుతగానంద సద్గురుకీర్తనముగ
 సంసారతారణస్వరకీర్తనముగ
 భక్తిప్రణయరూపభవకీర్తనముగఁ

కై వల్యభాగ్యసంగతకీర్తనముగఁ
 బార్వతీపరమేశపదకీర్తనంబు
 వినిపింపఁ గంటిమి; విశ్వదంపతులు
 కనిపింపఁ గంటిమి కై వల్యపదము.”
 బలి, హలి, శ్రుతిసూక్తిఁ బ్రార్థింప నిట్లు
 కరుణాంతరంగుండు గంగాధరుండు
 భక్తమందారుండు ప్రహ్లాదుఁ డగుచు,
 “అనురనాయకులార! అనుజన్ములార!
 వీరభద్రునికంటె వేయిమడుంగు
 లాదరించుచునుండు నాత్మలో మిమ్ము,
 మీతపోనిష్ఠకు మెచ్చి యిచ్చటికి,
 వర మిచ్చి మెప్పింపవచ్చితి” ననినః
 సర్వేశ్వరుని నువ్రసన్న వాక్యముల
 గన్ను లానందాశ్రుకణములు గురియఁ
 జేతులు జోడించి శివభక్తు లనిరిః
 “వరము ప్రాసాదింప వచ్చితే వరద!
 తనయుల దయఁ జూడఁ దలఁచితే తండ్రి!
 దానవకులవైరి దామోదరుండు
 మముఁ జూచి మాతోడ మాటాడుమాత్ర
 నిశ్చీకుఁ డగునట్లు నీ విమ్ము వరము.”
 అన విని శంకరుఁ డాత్మ శంకించి,
 తెలి వేది యర్ఘ్యాంగిదిక్కుఁ గన్నొనియె;

హిమశైలసంజాత యెలనవ్వు నవ్వి
 యిగురుఁగెంగేల నందీశ్వరుఁ దట్టె;
 మెడ పైఁడిగంటలు మెల్లన మ్రోయ
 మోము వాలించి నంది ముంగాలు గదపె;
 దనుజు లీతడఁబాటు తముఁ దామ యెఱిఁగి
 శివు తేజి కెదురుగాఁ జేరి యిట్లనిరి.

“అన్న! నందీశ్వరా! యాఁగు మొక్కింత
 పరమేశుఁ డన్నింట బాధ్యుఁడై యుండ
 నొఁగాము లెఱుఁగని యనుజుల మమ్ము
 నూరడింపకపోవు టుచితమే నీకు?

వర మిచ్చి పుచ్చుకోవచ్చును గాని
 చనవిచ్చి వెనుదీయఁజాఁగె మాతండ్రి

కన్నబిడ్డలమమకారంబుఁ దలఁచి
 జగదంబ! నీ వై న సవరింపవమ్మ!
 అఖిలేశ్వర! జగన్నియంతవు నీవు
 నీశాసనములకు ని ల్పండునయ్య!

జగదంబ నవ్వించునందడి గాక
 నందిని గదలించునటన మే లయ్య?

కొడుకుల యీచిన్నికోరికఁ దీర్చి
 మాయమ్మనవ్వు క్రమ్మఱఁ గాంతుగాక!
 తనయుల దయఁజూచు తండ్రి వీ వనుచు
 పీశ్వవిఖ్యాతిమై వెలయుదుగాక!

నా విని, బొమ్మచందంబున నట్లె
 యున్నచోటనె నిల్చియుండె నానంది;
 ఆపరమేశ్వరు నర్థాంగలక్ష్మి
 చిత్రవిచిత్రంపుఁ జెలువంబుఁ దాల్చె;
 భక్తులకార్యతత్పరతను జూచి
 ప్రకృతిస్థుఁడై యుమాపతి తలయాఁచి
 యాంతర్యమున మెచ్చి యభయంబు నిచ్చు
 చిఱునవ్వు మోమునఁ జేర్చి యిట్లనియె:
 “దానవపతులార! తబ్బిబ్బు లేదు,
 విశ్వపాలకుఁడైన విష్ణుని వీడి
 శ్రీకాంత పెఱవారిచెంత నెఱుండు?
 ఎడఁబాపు టొక్కటే యిడఁఱు మీకు;
 హరికి భార్గవశాప మమరనాధునకు
 దుర్వాసుశాపంబుఁ దోఁచిన దిపుడు,
 కాలకర్మంబులు గలసినచోట
 మీశామ్యసిద్ధులు మీకుఁ జేకూరు.
 హితవు సెప్పెదను మీ రిట్లు పోరాదు
 వేయిమాయలవాఁడు వెన్నుఁ డట్లయ్యు
 హరిదాసులకు డాఁగఁ, డాంతర్య మిచ్చు
 నటుగానఁ గార్యార్థు లైనమీ రిపుడు
 హరిభక్త వేషంబు లమరంగఁ దాల్చి
 విష్ణుకీర్తనములు వెలయుంతు రేని

మాయాప్రియుండు మీమాయకుఁ జిక్కి
దర్శనం బొసఁగు మీతలఁపు లీడేఱు”

భవుఁ డిట్లు వర మీయ, పక్కున నవ్వి
అగజాత భక్తుల నల్లనఁ గాంచి

“నుతులార! మీమాట సోఁకినయంత
పగతురు విభ్రాంతిపడునట్లు మీకు

శాంబరీమాంయ ప్రసన్న మా” ననియె.

“ఈతిశూలము గొని యేసితి రేని

అభిమతార్థంబు మీ కండు” నటంచు

నందుఁడై దితిజుల నంది దీవించె.

అగజావిభునిచేత, నంబికచేత,

వరవృషాధిపుచేత, వరముల నంది

బలిదానవుఁడు వారిఁ బ్రస్తుతిసేయ,

హరి దానవుఁడు వారి కంజలిసేయ,

భక్తసంస్తుతులకుఁ బ్రమదంబుఁ గనుచు

గిరివరాత్మజ తన్నుఁ గీర్తించుచుండ

నందీశ వాహుండు, నాగభూషణుఁడు

వేంచేసె నంబరవీధి; నావెనుక.

పట్టెనామములతో ఫాలంబు నిండఁ

దులసిపూసలపేర్లతో మెడ నిండ

శంఖచక్రములతో నరిదండ నిండఁ

గజకచేలములతో గటిరటి నిండ

ననురులు నిక్కంపు హరిదాసులట్లు
 హరినామసంకీర్తనాలాపములను
 బంగారువీణలఁ బలికించుకొనుచు
 వైకుంఠపురి చేర వచ్చి ద్వారమున.
 జయవిజయులఁ గాంచి సన్నతుల్ నించి
 మరల వారలచేత మన్ననలంది
 పరమేశ్వరవంశభావంబువలన
 సన్నిహితంబైన సాహిత్యశక్తి
 వీణాశ్రుతుల మహావిష్ణునిమహిమ
 బహిరంతరంబులఁ బ్రకటించుకొనుచు
 సంకీర్తనంబుల సాగించుకొనుచుఁ
 బలికించి రావేళ భావగీతముల.

“నానోముఫలముగా నడయాడఁగంటి
 సఖిలాండనాధుసింహద్వారమండఁ,
 నాతపఃఫలముగా నాఁచికోఁగంటి
 నాత్మేశుహృదయరాజ్యాధిపత్యంబు,
 పండులు కొఱికనఫల మీఁక లేదు,
 కన్నెఱ్ఱఁజేసినకథ యిఁక లేదు,
 వదరకుము శుకంబ! పాడకు పికమ!
 నాధుఁడు నేను మంతన ముండువేళ.
 మునువీవు సుకృతివి మురళిఁ బల్కింప?
 యనుక ధన్యుల నీవు మీఁక మ్రోగింప,

పాడకే కోకిలా! పలుకకే చిలుక!

నే నందుకొంటి నానీలాలమురళి;

నాచేతఁ బడినది నాపైఁ డివీణ;

నూత్రధారిని నేనె సుకృతిని నేనె,

హరినామసంకీర్తనామృతసేవఁ

జొక్కుదు నానాథుఁ జొక్కింతు నింక.

వై కుంతపతి! నిన్ను వలచి వచ్చితిని

దేశదేశంబులఁ దిరిగి వచ్చితిని

వెదకుచు వెదకుచు విమలపదంబు

సేవింప వచ్చితి సెల వీయు మింక

ముద లయి మ్మింక నీమోముఁ జూడంగ

విశ్వేశ! నీకయి వేచి నే నుంటి

తలుపులు తెఱచి, చి త్తంబును మఱచి

హృదయేశ! నాకోస మెదురేల చూతు?

సిరు లొల్ల నీపాదసేవయె కాని,

పద మొల్ల నీమీఁదిభక్తియె కాని,

జ్ఞానంబు నొల్ల నీస్మరణయె కాని,

గౌరవం బొల్ల నీకరుణయె కాని,

అర్థినై దాస్యంబు నభిలషించితిని

వరదుండవై నాకు వై కుంతవాస!

దర్శనంబు నొసంగి దాస్యం బొసంగి

అదరింపగ నేఁ డభయ మీవయ్యు!”

భక్తు లీవిధముగాఁ బాడి కూయిడఁగ,
 నగరిలో లక్ష్మీ కానందంబు గాఁగ
 సాగటాల నాడుచు సోలి, యాలించి
 'అభయమిచ్చితి' నని యబ్జాతుఁ డనియె,
 'ఆటయోడితి' రిప్పు డభయ మెవ్వరికొ
 'సెలవీయుఁ' డని లక్ష్మీ చిఱునవ్వు నవ్వె
 హరి లేచి మాటాడ కాస్తానికేఁగె
 జేసినపని కంత సిరి చిన్నవోయె.

నాలుగుమూలల నగరిలో నంత
 హరిదాసులనుగూర్చి యబ్జాతుఁ డిడిన
 యభయవాక్యంబున కలజడి వుట్టె
 తుంబురుం డిటునటుఁ దోపఁక తిరిగె,
 నారదుం డున్నజ్ఞానంబు నశింప
 గరుడుని చెవిలోనఁ గాబోలు, నేమొ
 యూఁది వెల్లమొగంబు నొంది ప్రాన్పడియె;
 తనతప్పె లక్ష్మీకేఁ దలమీఁద నుండె.
 తుది కంద తేకమై త్రొక్కుడుల్ గాంచి
 దాసుల కభయంబు తగ దని కొంత
 విన్నవింపగ మహావిష్ణునిచెంత
 కొక రొక్కరుగఁబోయి యుగ్గడించుటకుఁ
 దెగువచేసిరి కాని తేకువ లేక
 యెవ్వరు ముందేఁగి యెఱిఁగింపవలెనొ

మతి దప్పి శాంబరీమాయకు లోఁగి
 తేలక, యిందందు తిరిగి; రాపిదప.
 తుంబుగుం డిది దుష్టదోహదం బనియె
 నారదుం డిది విధానంబు గా దనియె
 వై న తేయుం డిది వరుస గా దనియె
 గుడుసువా లిది మాయఁగూరుట యనియె
 కంతుం డిది ప్రమాదకారణం బనియె
 లక్ష్మి యియ్యది భయాలంబనం బనియె
 ఎవ్వ రే మాడిన నేమి? యర్థులకుఁ
 బలు కిచ్చి తప్పునే ప్రభుమూర్తి యతఁడు?
 హరి యురంబున లక్ష్మి యలిగి కూర్చుండె,
 చక్రంబు బుజమున నసి దప్పి పడియె,
 గరుడుండు పాదాలకడఁ బడియుండె,
 మన్మథుం డాత్మలో మత్సరపడియె,
 వీణతీగలు త్రెంపి వేసెఁ దుంబురుఁడు,
 మతిదప్పి యిటునటు మసలె నారదుఁడు,
 సంసార మిట్లుండ సారసాక్షుండు
 బెదరక. దాసులఁ బిలిపించు కొనియె.
 వినమితగాత్రులై వీణాస్వనములఁ
 గంఠస్వరములు గలిపి శ్రీనాథు
 శోభనముఖమునఁ జూపులు నిలిపి
 హరినామసంకీర్తనాలాపములను

తముఁ దాము మఱచి నృత్యముఁ జేసికొనుచుఁ
బఱతెంచుచుండిన భక్తులఁ గాంచి
కుశలకటాక్షముల్ కొసరి విభుండు
తేనియపల్కులఁ దేర్చి యిట్లనియె:

“గొడవలు లేవుగా గుమ్ముమునొద్ద?
తడవయ్యెనే మమ్ము దరిసింప మీకు?

దాసానుదాసునితప్పు సైరించి

చనుదెంచినా రంతె చాలు భాగ్యమున!

దాసులు చుట్టాలు, దాసు లాత్మజులు,

దాసులే యుసురులు తన కెల్లయెడలఁ;

దనకు దాసులకు భేదం బెందు లేదు

దాసులఁ జూచితి ధన్యండనైతి”.

అన విని యుప్పొంగి హరిదాసు లనిరి

“దానవవైరి! మాతపములు పండెఁ;

గువలయాధీశ! మాకోర్కూలు నిండె,

శ్రీనివాసునిదయఁ జేసి యీనాఁడు

దాసులజన్మముల్ ధన్యంబు లయ్యె!

కన్నులు కన్నులుఁ గలిసికొన్నపుడె,

చిత్తంబుఁ జిత్తంబుఁ జేరినయపుడె,

మావరంబులపంట మాకు లభించె.”

అని వినుతించుచు ననురనాయకులు

లక్ష్మీశు పదకమలములకు మ్రొక్కి

బలి పాటఁ బాడఁగా బ్రహ్మానుభూతి
 నందినట్టులు హలి యాడఁగాఁ దొడగె;
 వరభక్తి కది పారవశ్యచిహ్నముగఁ
 బద్మాక్షుఁ డాత్మగో భావింపఁదొడగె;
 హలి వీణ మీటఁగా నద్భుతానంద
 పరవశుండై బలి పాడఁగఁ దొడగె.

“హృదయేశ! ప్రాణమే యిచ్చినసిన్నుఁ
 గానని యొకనాఁడు కసరి తిట్టతిని,
 పలుకని యొకనాఁడు ప్రాఁకులాడితిని,
 నిలుచునే కోపంబు నినుఁ గన్నయంత?
 న న్నాడికొను నంగనాచు తేడ్వంగ
 నాకంటఁ బడతివి నా కంతె చాలు;
 నను బతిమాలితి నా కంతె చాలు;
 సరసఁ జేరితి హారీ! చరితార్థ నైతి.
 హృదయంబుతోడనే యెగిరి రాలేక
 ఆత్మేశ! నీయెడ నపచారి నయ్యు,
 భావంబువెంటనే పరువె త్తలేక
 అఖలేశ! నీయెడ నపరాధినయ్యు,
 మదిలోన నీదివ్యమంగళాకృతిని
 సేవించుకొంటిని జేరితి నిన్ను;
 తలఁపులో నీదివ్యతత్త్వరూపంబుఁ
 గల్పించుకొంటిని గాంచితి నిన్ను.

పదము లొత్తఁగ నేర్తుఁ బాడంగ నేర్తు
 భావ ముంపఁగ నేర్తుఁ బచరింపనేర్తుఁ
 గృతులు దీర్పఁగ నేర్తుఁ గీర్తింప నేర్తుఁ
 జిత్త మత్తఁగ నేర్తు సేవింప నేర్తు
 భక్తిసేయఁగ నేర్తు బాలింప నేర్తు
 ఆలించి నాదాస్య మంగీకరించి

సెల విమ్ము నే నేమి సేయంగవలెనొ?
 నాథ! నీచిత్తము, నాభాగ్య మింక.
 వక్షంబు బరు వెక్కె వరద! నీ కిప్పుడు
 శ్రీకాంత నానెత్తి జేర్చికో నిమ్ము,
 భుజములు నొచ్చెను భువనేశ! నీకు
 భూకాంత నాభుజంబుల మోవ నిమ్ము
 శంఖచక్రంబుల సకలాయుధముల
 నఖిలాంగకములు కాయలు కాచిపోయె
 దాస్యంబు సేయ నే దగ్గఱనుండ
 ప్రభువరా! నీ కిట్టిబడలిక లేల?"
 అని దానవుఁడు పాడ నబ్జనాభుండు
 ఆ శాంబరీప్రభావాహతుఁ డగుచు
 నది భక్తులప్రపత్తి కాననా లనియొ,
 అది దాసవరులభక్త్యావేశ మనియొ,
 అది భావసంకీర్తనానంద మనియొ,
 అది శ్రుతిసుఖముగా నాలించెఁ గాని

అది యమంగళవాక్య మనుకొనఁ డయ్యె
ఆగ్రహింపఁగనేరఁ డయ్యె నందులకు.

ఆ యమంగళవాక్య మాలింపలేక
ధృతి యేది శ్రీకాంత తెరలి మూర్ఛితై;
తమ్ముఁ దా మెఱుఁగక తార్థ్యాదు లెల్లఁ
జేష్టలఁ దక్కిరి చింతలఁ జిక్కి;

మాయచే స్మృతి వీడె మాధవుఁ డఁత;
అద నెంచి శూలాన హరి తొమ్ము నొంచి
కమలతో వనమాలఁ గౌస్తుభమాల
హరియించి దానవు లరిగిరి సురిఁగి.

పోయె లక్ష్మి యటంచు భూనభోంతరము
లోక్కట మాత్రోఁగు చున్నంతలోనె
గరుడ సుదర్శన ఘనభాగవతులు
తెలిసి యేగిరి వెంట దితిజుల నంట;

వారికి వీరికి వనధిపై మింట
సతిభయంకరయుద్ధ మయ్యె; శ్రీతోడ
నబ్ధిలో హలి గూలె; నాబలి పాత్ర;
హరిబంట్లు వ్యర్థులై యరిగిరి పురికి.

అలోన హరి తెలి వంది డెందమునఁ
“గొల్లవోయినదె వికుంతపురంబు?

పోయెనే లక్ష్మి యీభువనముల్ దాఁటి?
వెట్టివాఁ డయ్యెనే విశ్వపాలకుఁడు?

కాలకర్మములు గలసినచోట
 మునిశాప మూతఁగా మొనసినచోట
 కారకు లై రి రక్కను లిప్పు డనుచు
 యోగదృష్టి సమస్త మూహించుకొనుచు!
 శివుఁడు మూలము కాలచిహ్నము లెఱుఁగ
 శివుఁడు మూలము కర్మసిద్ధిఁ జేకూర్చ
 శివుఁడు మూలము లక్ష్మిఁ జేరువ నెడప
 శివుఁడు మూలము తపస్సిద్ధి ఘటింప
 శివుఁడు మూలము జ్ఞానసింధువుఁ దరువ
 శివునాజ్ఞ లేనిదే చీమేల కుట్టు?
 శివునకే విషఫలశ్రీ సమర్పింతుఁ
 దా నెవ్వఁ డీమాయ తన కేమి గలదు?
 శ్రీహీన మైన నాశిశిరవాసరము
 ధన్యాత్మునకు వసంతంబు గాఁగలదు,
 అంధకారావృతంబైన నారాత్రి
 భాగ్యరాశికిఁ బట్టపగలు కాఁగలదు,
 అగుగాక కరుణాపయస్సింధు వతఁడు
 అగుఁగాక శ్రీతజీవనానందుఁ డతఁడు
 కాలవశంబులు కష్టసుఖమ్ము
 లడలఁ డుబ్బుఁడు ప్రాజ్ఞుఁడని హరి తలఁచె.
 తన ప్రతిజ్ఞయుఁ బోయెఁ దన్వియుఁ బోయె
 వరకొస్తుభ ము పోయె వనమాల పోయె

శ్రీవత్స మెంత నొచ్చెనొ చిన్నవోయె
 అఖలేశుఁ డసురమాయకు వెల్లవోయె.
 క్షీరాబ్ధి మధియింపజేసిన దిదియె,
 జేజేల చాయాలఁ జెఱచిన దిదియె,
 సితకంఠుఁ గఱకంఠుఁ జేసిన దిదియె,
 శ్రీవిష్ణు విభ్రమశ్రీగాఢ యిదియె.

శ్రా వ ణ తు క్ర వా ర ము

శ్రీలఁ జెలువొందుటకు నువాసిను లొనర్చు
 శ్రావణేశుక్రవారపూజలకు నలరు
 నమ్మహాఅక్షి శ్మశుభదృష్టి నవతరించు
 నమృతవీచిక లశుభంబు నార్చుఁగాత!
 దేశకాలపాత్రములనుస్థితికి మనుజు
 హృదయములకును సంబంధమేమిగలదో?
 శ్రావణముతోడఁ దొల్లింటిచరిత మొకటి
 సంస్మృతికి రాఁగ వ్రాసితఁ జదివికొనుఁడు.
 “వనాఁటి కానాఁడె యెగతాళిఁ గావించు
 ముసలిమాదిగముండ మొగము చూచి
 కడకంటిచూడ్కినే కనఁబడునాముద్దు
 భామామణిమనోజ్ఞభావ మెఱిఁగి

కాలానుసారంబుగా వచ్చుపర్వంపు
 దినములమాట ముందే గ్రహించి
 దినవెచ్చమున కెంతధనము గావలయునో
 యించుమించుగఁ జూచి యేర్పరించి
 యిచ్చుచుంటి. నే నడుగ కే యింతదాఁక
 నక్కటా! పుండుపైఁ గారమట్లు తేపె
 వచ్చినది శ్రావణీశుక్రవాసరంబు
 చేతఁ గాసైనలే దేమిచేయువాఁడ.

“సీసరివారు లేరనుచు

నిన్నరియించెనె మీలతాంగి, నీ

మీసలలోనిన వ్యమృత

మే? సరి! శ్రావణశుక్ర వారపుం

గాసు నొసంగనై నఁ గొఱ

గానియనాధవు నీకు సానిసా

వాసము లేలరోరి! తుఱు

వా! సరివారలఁ జూడలేదురా?

తేరబొజుంగ నీమనసు

దీరఁ జరింపఁగ నెల్లకాలమున్

దారము గట్టినావె వెల

దారకు? నీమొగమిచ్చమాట బం

గారపుమాట గాదు వెడఁ

గా! పడరా! యని పెద్దలంజె న

న్నాఱడిచేసి త్రోసినది
 హా! యిక నూరక యెట్లు పోవుదున్?
 సంచులు విప్పి రూప్యము ల
 సంఖ్యము దానిమొగానఁ బొఱఱబో
 యించిననాఁటిమాట యెట
 యేఁగెనొ? బూతులనాటకంబుఁ దీ
 యించి క్రమంబుగా నభిన
 యించుచు నున్నది యిప్పు డక్కటా!
 మంచియుఁ జెడ్డయున్ దెలివి
 మాలినతో త్రైఱుఁగంగఁజాలునే?
 మూఁడంతరువులతో మేడఁ గట్టింపఁగా
 నవిడిమాన్యము తెగనమ్మినాఁడ
 పరునదప్పని యేడువారాలనగలకై
 మడిపల్లెపొలము చేవిడిచినాఁడ
 నాకులుఁ బోకలు నత్తరువులకునై
 చెల్లూరిపంపు గాఁ జేసినాఁడ
 నప్పటప్పటికినై యమలాపురంబులోఁ
 గొబ్బెరతోఁటఁ బోద్రొబ్బినాడఁ
 దక్క సర్వస్వముంగూడ దానిపేర
 వ్రాసి యిచ్చితిఁ గాసైన వదలకుండ
 నింక నేదాఁచికొనియున్న దేమి గలదు?
 తెమ్ము తెమ్మున్న నేరీతిఁ దెచ్చువాఁడ?

పూటపూటకు నా పెద్దబూచి కొసరి
 కొసరి పంపెడు బత్తెంపుఁగూటితోడ
 నేను నాభార్యయును బొట్ట నింపికొనుచు
 బ్రదుకుచుంటిమి చావక బ్రదుకకుండ.
 “నావరాలమూట నాకొంగుబంగార”
 మన్ననోటితోనె యాముసలిది
 “యినుపగజ్జెలయ్య యీడుపుఁగాళ్ళయ్య”
 యనఁగఁజాగె నేమి యనఁగఁగలదు?
 తామన మొప్ప నన్నటు ల
 దల్చుచు నుండినతల్లిఁ గాంచి భా
 మామణియైన నీకు నిది
 మంచిది గా దని చెప్పకుండ నె
 మ్మోము మలంచి చిత్తరువు
 బొమ్మవలె న్నిలుచుండెనార! నే
 నే మని యెంచుకొందు; మఱి
 యేగతి దానిమొగంబుఁ జూచెదన్.
 భామ నామీఁదఁ గలయట్టి ప్రేమచేత
 నిమిషమున కొక్కయందంబు నెఱపుకొఱకుఁ
 గోకలును సొమ్ములును గోరికొనుటెకాని
 యాలతాంగికిఁ దుచ్చధనాశలేదు.
 భామామణి నాసంగతి
 నామూలాగ్రం బెఱుంగు నై నను దనకే

నోమునకుఁ గాను నేనే

ప్రేమ నొనఁగవలయు ననుచు వేఁడుకపడెడుకా.

వలసినయపు డొక్కటిగా

నొలిచికొనుచుఁ దెచ్చి దాని కొనఁగితి మఱినా

కులకాంతయొద్ద నొకమః

గళనూత్రముకంటె వేఱుగతి లే దకటా!

పెడమొగము గాక నే నే

మడిగిన నానందనూచకాననమున ని

చ్చెడు నాసతి నిఁక నే మని

యడుగ, నడుగరానిప్రియపదార్థము నకటా!

మాపరస్పరనిత్యసంబంధమునకు

మంత్రపరిపూతచిహ్నమై మంతుకెక్కి

నేనె నాచేతఁ గట్టినదాని నకట!

త్రైంచి నా కిమ్మునుచు నెట్లు దేవురింతు.

కాసు నీయకున్న గడుసరిముదిలంజె

యేపికుక్కవోలె నెగసిపడును;

భామ తోఁచకుండఁ బడియుండు నాకయి;

పోవు తెట్లు? పోకపోవు తెట్లు.”

అనుచు నిట్లు కోటలమ్మచెఱువుగట్టు

చెంత నున్నజువ్విచెట్టుక్రిందఁ

గూరుచుండి ర్యాలి గోవిందరా వున్ను

రుస్సురనుచు వెచ్చ నూర్చుచుండె.

అతఁడు చూచుచున్న నటు చూడకుండిన
 నెవరిజోలి లేక యేఁగుకాల
 మట్టె తిరిగిపోవ నర్కుఁ డంబుధిలోన
 మునిఁగెఁ; దమము దెనల ముంచికొనియె
 దిడ్డితలువుమూల దివ్వె ముట్టించిన
 సమయ మాదిగాఁగ జానకమ్మ
 విభునిరాకకొఱకు వేచి తాఁ గూర్చుండె
 గడకు వంటయింటిగడపచెంత.
 పడఁతి యటు చూచుచుండఁగ
 గడియలు జాములుగ మాటి కన్నులలో
 కడచుటయె కాని ప్రియనా
 ధుఁడు వచ్చెడు జాడయైనఁ దోఁపకయు
 అవు డయ్యంగన యంతరంగమునఁ “గ
 ట్టా! యింత నేయంగఁ బా
 పవుదై వంబునకున్ వినోద మొకొ? మ
 పైఁ గోపమో? కానిచో
 విపరీతస్థితిఁ గూర్చి యీవిధమునన్
 వేధింపఁగా నర్వభూ
 తపరీపాలకుఁ డైన దేవుఁ డిటు ని
 ర్దాక్షిణ్యుఁ డై యుండునే?
 చేతఁ గాను లేక చింతాకులాత్ముఁడై
 నొగులుచున్న నామనోహరునకు

సరిగఁ జేయఁదగిన పరిచర్యలందు నా
 దోష మేదియైనఁ దోఁచె నేమొ?
 ఇ ల్లెరవుగ వారాంగన
 యిల్లె సతముగాఁ దలంచి యెల్లప్పుడు నా
 వల్లభుఁడు చరించుట కే
 నొల్లమి వాటించి యుంటినో యెప్పుడై నన్?
 పడవుఁబడఁతివలలఁ బడిననాధునకు నా
 మోముఁ గన నసహ్యమేమొ యనుచు
 శిరము వంచి నేవ చేయుచుంటిని గాని
 కన్నులెత్తి చూడఁ గలిగినానె?
 ధనమునకు వలచువారాం
 గన యెల్లమిఁ జూపి మనసుఁ గందించునొ నా
 ధున కని పగలను నాయం
 తనె యొసఁగితిఁ గాని యురక తగవాడితినే?
 సానియింట నై నఁ జల్లనిమనసుతోఁ
 బ్రాణనాథుఁ డుండవలయు ననుచు
 వచ్చునంతలోనె వడ్డించుటే కాని
 నిమిషమైన నింట నిలిపి యెఱుఁగ.
 ఆదరించి మాటలాడక యుండిన
 నారగింపవచ్చు నప్పుడై న
 నాత్మభర్త కంటకగపడు చుండె నా
 కంతె చాలు ననుచు నాసపడితి.

వెలవెలఁది ధనము దెచ్చుని
 యలిగి మనోనాథు నొవ్వనాడుటవలనన్
 గలఁగినమదితోఁ దోఁపక
 యలమరుచున్నాఁడొ? యేమొ? యారాటమునన్
 కరముల దాఁటిపోయె సిరి;
 కట్టఁగగుడ్డ, తినంగఁ గూడుసున్
 గఱవయిపోయె; నాపడపుఁ
 గత్తియకోరిక లెల్లఁ దీర్చ దు
 స్తరమయిపోయె; నిట్లయిన
 దానిపయిం దగులంబు వీడ దు
 ర్భర మయిపోవుచున్న యది
 భర్తకు; నేనిక నేమిచేయుదున్.
 ఎత్తటి నీకు నెట్లు సహి
 యింపఁగ రానిదొనంగు గల్గునో
 యత్తటి దీని నీమగని
 కందఁగఁజేయు మటంచుఁ జెప్పి మా
 యత్త యొసంగె నొక్క పర
 మాద్భుతవస్తు వొకండు; దానిఁ దా
 యెత్తున నుంచి నేను నపు
 డే గళనూత్రమునఁచుఁ గూర్చితిన్.
 ఆమె చెప్పినట్లు లది యిప్పు డెట్లులై నఁ
 బ్రియుని కింత యుపకరించు ననుచుఁ

బోవ మిగిలి యున్న భూషణం బిదె యని

యీయఁ దలఁచి యుంటి నీదినమున.

అకటా! యతఁడు దురాశా

వికలహృదయుఁడగుచుఁ బాపి విధిదూఱుచుఁ దా

నొక చిల్లిగవ్వఁ దేనో

పక యుండుట కెంతచింతపడుచుండెనొక్కో?

అర్ధరాత్రివేళ నంధకారంబున

నాఁడుదాన నొంటియైనదాన

నిల్లు వెడలు తెప్ప డెఱుఁగనిదాన నే

నెట్లు విభుని వెదక నేఁగుదాన?

ఏమి నేయుదాన నెట్లు శ్రౌవుదాన నీ

కాళరాత్రి నెట్లు గడపుదాన”

ననుచు జానకమ్మ యతివిషాదంబునఁ

బ్రియునికొఱకుఁ బరితపించుచుండె.

తలవాకిటను దల్పు తట్టినయట్టె న.

లేచి యవ్వలి కేఁగి చూచి వచ్చుఁ;

బెరటిగుమ్మమునొద్దఁ బిలిచినయట్టె న

నల్ల న చెవి యొగ్గి యాలకించుఁ;

జేరువ నట చీమ చిటుకుమన్నట్టె న

నదరిపాటున లేచి యవులఁ జూచుఁ;

బ్రియుఁ డెట్టయెదుటఁ గాన్పించినయట్టె నఁ

ద త్తరంబున లేచి యొత్తగిల్లు

నెవుడు వచ్చునొ నానాథుఁ డింటి కనుచు
 సంభ్రమించుచు నున్న యాజానకమ్మ
 కవుడు పరిసరముల నెట్టి యలుకుడైన
 భర్తజాడలె కాఁ గానఁబడుచునుండె.
 అట్టులుండ రాత్రి యామద్వయం బయ్యెఁ
 గూరుచున్న సతికిఁ గునుకు వచ్చె
 నంతలో నదేమొ యాకస్మికంబుగా
 నట్టె యింటిదీప మాఱిపోయె.
 ఒక్కయింతలోనె యువిద తా గొంతెత్తి
 “వదలు మయ్య! చేయి వదలుమయ్య!
 మగఁడు ముట్టఁదగిన మంగళనూత్రంబు
 ముట్టఁబోకు మయ్య మ్రొక్కుదాన.
 వనిత పతికొఱకునై నన్
 వనితకొఱకు నాథుఁడైనఁ బ్రాణంబులు పో
 యినదాఁక విడువనొల్లని
 ఘనవస్తువు నంట నీకుఁ గలుషము గాదే!
 ఐదువతనమునకుఁ గుఱి
 గాదిలిమగనియెడ నిరతగాఢప్రేమా
 పాదనమున కుపకరణము
 గాదే దీని నొరుఁ డంటగాఁ దగ వగునే?
 కడుపు మండుచున్నఁ గలవారిభవనంబు
 లకట! యీపురంబునందు లేవె?

యిస్సీ! యిట్టిపేదయిల్లాలితాళిత్తో
 నీదరిద్రజలధి నీదఁగలవె?
 అని యీగతి వాపోయెడు
 వనితపయిం గరుణలేక వాడెట్టె పుటు
 క్కునఁ దాళిఁ ద్రెంచికొని వ
 చ్చినదారిం బాటిపోయెఁ జిడిముఠిపడుచున్.
 ఇరుగుపొరుగువార లెల్లరు నాజాన
 కమ్మ యార్తనాద మాలకించి
 త్వరగ నేగుదెంచి పరికించిరే కాని
 దొంగజాడ నుత్త దొరక డయ్యె.
 జానకమ్మ, పూతచరిత, ప్రాణముకంటె
 ఘనము గాఁగఁ జూచుకొనెడుతాళి
 చోరుచేతఁ బడియు నుదతియొడిం జేరెఁ
 దల్లిఁ బాయనట్టి పిల్లవోలె.

*

*

కంట నిదుర లేక కాలుగాలినపిల్లి
 కరణి వీధులెల్లఁ దిరిగి తిరిగి
 కుటిలచిత్తుఁ డైన గోవిందరా వప్పు
 భామమందిరంబు పజ్జకరిగి.
 కాచదీప మున్న కంబముకడ కేఁగి
 చిన్న జేబులోనఁ జేయి వెట్టి

పసుపుదార మొకటి వైకెత్తి కనుఁగొని
తెల్లబోయి కన్నుఁ దేలవైచి.

కటకటపడుచుండఁగ న

చ్చటి కొకగుఱ్ఱంపుబండి చనుదెంచిన నే

మిటి కిది యని నెమ్మదిఁ ద్రొ

క్కట మినుమడియైనఁ దెలియఁగాఁదగుననుచున్.

అశ్వచోదకుచెంగటి కరిగి మిగుల

మెలపుతోడుత నాతనిఁ బలుకరించి

యాగమనకారణంబేమి యనుచు నడుగ

నతఁడు నిట్టూర్పు విడిచి యిట్లనుచుఁ జెప్పె.

“పాములకోటజమీదా

రీమెకు నెల కై దునూఱులిచ్చి నిలువఁగా

శామోదించెను దుర్భర

కామవికారంబు గన్నుఁగవ మూయింపన్.

తంటాలమారివెలవా

ల్లంటులవిషదృక్పసారకలనంబునఁ బె

న్నంటల మిడుతలవలె నిటు

వంటిధనికు లెందఱైకొ పరికింప మొకో!

తన కెంతజమీ నున్నన్

గనుఁగొన గోవిందరావుకంటె ధనికుఁడే

తినుటకు లేకుండఁగ నా

తని జేసినభామ యితనిదయఁ జూచునొకో.

తనకుఁ బ్రాణమానధనముల నర్పించి
కులవధూమతల్లి గొలుచుచుండఁ
దనదుప్రాణమానధనముల హరియించు
వెలవెలందిఁ గోర వెట్టిగాడె.”

అనుచు నీరీతి నతఁడు దన్నాదరించు
ప్రభునియవివేకమునకునై పరితపింప
నదియె గోవిందరావున కాత్మమూఢ
బుద్ధి మాయింతుదివ్యప్రబోధ మయ్యె.
అంతరంగంబునందుఁ దాపానలంబు
నిండి యాకస్మికంబుగా మండసాగె
భావవీధిని శతకోటిభానుకిరణ

జాలములు దుస్సహంబులై జాలుకొనియె.

కన్ను లెఱ్ఱనయ్యెఁ గనుబొమ ల్కుడివడఁ
బెదవు లదరె నాల్క పిడుచవాటె

మొగము జేవురించె ముకుపుటంబులు విచ్చె
నిడుదయూర్పు లెగసె నొడలు వడఁకె.

ప్రబలమారుతమున సుడివడినజలధి
వెడలెడుతరంగములువోలె విపులతాప
వహ్నిఁ గ్రాఁగెడునాతనిస్వాంతమందు
నెగసె భావస్ఫులింగంబు లగణితముగ.

తడఁబాటు గదుర ముందడుగు వేయఁగఁజూచు
నాఁ' యెందుల కటంచు నట్టె నిలుచు

దర్ప మేర్పడఁ బోయి తలుపుఁ గొట్టఁ దలంచు
 నిది యేమిపని యంచు మది మరల్పుఁ
 బిలిచినఁ బలుకునో పలుకదో యని యెంచు
 నేమైన నేమని యీసడించు
 మొగముఁ జూపించి నాటుగుమాట లన నెంచు
 సిగుండునా యని చీదరించుఁ
 గాలకారణవశత నాకస్మికముగ
 స్వాంతమునఁ దోచునట్టిభావాంతరంబు
 ప్రకృతినే మార్చివై వ నప్రాజ్ఞ నొకని
 బ్రాజ్ఞుఁగాఁ జేసె ననుట యేపాటిమాట.
 ఇంతలో భామ ముద్దుల నిచ్చి పంప
 నాజమిందారుఁ డేతెంచి యచట నున్న
 ర్యాలిగోవిండ రావుపార్శ్వముననుండి
 యశ్వశకటంబుపై నెక్కి యవులఁ జనియె-
 ణోపమొ నిరాశయో యనుతాపమో య
 సూయయో దుఃఖమో మదిఁ జొచ్చి కలఁపఁ
 దెలుపఁగా రాని వేదన యలమికోనఁగఁ
 గొయ్యవడిపోయె నతఁ డొక్క కొంతసేపు.
 ఇట్లు లుండి యుండి యేమి భావించెనో
 గాని యతఁడు సానిదానియింటి
 వంకనైనఁ గనక వడివడినడలతో
 నాత్మగృహముచెంత కరుగుడెంచి.

గుండె లతివేగమునఁ గొట్టుకొనుచునుండ
 దీవ్రనిశ్వాసముల మాట దేలిపోవఁ
 దససతీమణిఁ బిలుచుచుఁ దలుపుఁ గొట్టఁ
 దత్తణమ వచ్చి యాతన్ని తలుపుఁ దీసె.
 భయము వినయంబుఁ జిత్తనంభ్రమముఁ దోఁప
 దిగులుపడుచున్న యట్లున్న మగువఁ గాంచి
 సగళయము, సిగ్గు దుఃఖంబు నందడింప
 నతఁడు గొబ్బునఁ కౌఁగింట నదిమిఁకొనియె.
 ఆకులు రాల మ్రోడై నట్టినుమశాఖఁ
 దుదిదాఁకఁ జిగురాకు దొడిగినట్లు
 గ్రీష్మతాపమునఁ గ్రాఁగెడుసరోవరమున
 మలయానిలము స్వారి సలిపినట్లు
 అడుసుముట్టఁగ నింకి యడుగువట్టినయేట
 నమృతవాహిని దొలఁకాడినట్లు
 కాలమేఘమునఁ జీకటులుగ్రమ్మినమింటఁ
 బండువెన్నెలవెల్లు నిండినట్లు
 సతతపరితాపపరిఘన్న జానకీహృ
 దంతరంబున నానంద మంకురించి
 యంత కంతకు వర్ధిల్ల నానెలంత
 ప్రాణనాయకుకౌఁగింట మేను మఱచె.
 అడ్డమగుమాయ మాయించి యాత్మ దివ్య
 మోక్షలక్ష్మీసమాసక్తి మురిసినట్లు

రోవెలఁది రోసి గోవిందరావు నాత్మ
 దారతోఁ గూడి తన్మయత్వంబుఁ గాంచె.
 ఆమహానంద మవ్యక్త మైనదగుట
 నప్పు డాదంపతులహృదయాంబుజంబు
 లెట్లలరి భావగంధంబు లెట్లు లెగసి
 పరిమళించెనొ తెలియంగఁ బడకయుండె.
 జానకమ్మ యెంత చక్కని చెలువయో
 యిన్నినాశ్శదాఁక నెవరి కెఱుక
 ప్రియునిప్రేమతోడి బిగికొఁగిటను గూర్పఁ
 బడినయప్పు డెఱుక పడియెఁగాక.
 తనసహస్రాపరాధముల మన్నింపు మం
 చును భర్త సతి వేఁడుకొనకయుండ
 నన్నింటిఁ గాలాన కారోపణముఁజేసి
 సతి పతికిఁ బ్రియంబు నలుపకుండఁ
 దనపూర్వవృత్తంబుఁ దలఁచి నాధుఁడు దిట్టు
 కొనుచు నొదల వంచికొనక యుండ
 నై నదేమో యయ్యె నామాట లిఁక నేఁటి
 కని ప్రాణకాంత యూరార్చకుండ
 నొండొరుల దర్శనములనే యొల్లఁబోయి
 స్పర్శనంబులఁ దన్మయత్వంబుఁ గాంచి
 యలరు నాదంపతుల కష్టములును నిట్లె
 తెల్లవాఁడె నన్నట్లు తెల్లవాఁటె.

భావశాంతిని గూర్చుప్రభాతమందుఁ
 గర్భసాక్షి కంబులఁ గనులు విప్పు
 వికసనము గాంచు కమలకోరకములట్టు
 లలరు నాదంపతులకును దెలివి వచ్చె.
 ప్రాణనాథుపాదపంకజంబులచెంతఁ
 బనువుఁద్రాటఁ గూర్చుఁబడినయట్టి
 పసిఁడితాయె తొకటి పడియుండుటను గాంచి
 జానకమ్మ సంతసమునఁ బొంగి.

“కష్టవేళ నీమగనిచేతి కిమ్మని
 యత్త నా కొనంగినట్టిదీని
 నర్థరాత్రి చోరుఁ డపహరించినదీని
 బ్రాణనాథ! యెట్లు పడసితయ్యు?”
 అనిన గోవింద రావు దీనాననంబు
 వెల్లఁబాటంగ స్వరము కంపించిపోవఁ
 “బ్రాణనాయిక! యంతటిపాపి కుటిల
 చిత్తుఁ డీతఁడెను” మ్మని శిరము వంచె.

జానకమ్మ యతనిఁ జల్లనిమాటల
 మనసులోనినెగులు మాయఁజేసి

“యత్త కష్టవేళకని యిచ్చెఁ గావున
 దీన నేదొ యుండి తీటవలయు.”

అని వచింప నాతఁ డద్దానిఁ గైకొని
 విచ్చి లోన నున్న వెండిరేకుఁ

బై కిఁ దీసి చూడఁ బరమాద్భుతము దాని

వై ని నరిగ వ్రాయఁబడియె నిట్లు.

“నాయనా! ధర్మకామనిశ్చేయసములఁ

జేర్చెడిధనంబు రిత్త చేసితివి నీవు

గతము గతమయ్యె నిఁక బుద్ధి గలిగెనేని

వేగ నాతలక్రిందఁ ద్రవ్వకొనుమయ్య!”

అనెడు శ్రీ దేవతాప్రసాదామృతాక్ష

రములఁ బురుడించు నయ్యక్షరములఁ గాంచి

యాసతీపతు లానంద మతిశయింప

మొఱసి రామని సుమలతాతరులఁబోలి.

దుర్గంధపూరితాంధువున మున్నులు వెట్టి

దివ్యపుష్కరిణిలోఁ దేలినట్లు

అతిఘోరదుస్స్వప్నమందుఁ గన్నులు మూసి

దివ్యబోధమునఁ గన్దెఱచినట్లు

భయదోగ్రమృత్యుగహ్వారమునఁ జొరఁబాటి

దివ్యలోకమువంకఁ దిరిగినట్లు

దుష్పథంబునఁ గాలు దూలిపోవఁగఁబోయి

దివ్యపథంబునందికొనినట్లు

అపుడు గోవిందరావు భాగ్యంబుకలిమి

నీశ్వరానుగ్రహంబున నింతలోనె

దుస్సహావస్థలోనుండి తూలితూలి

తుదకు నపరిమితానంద పదవిఁ గార్చె.

కోరి తెచ్చికోన్న దారిద్ర్యము నశించి
 తఱుగు లేనిధననిధాన మబ్బె
 వల పొకింతలేని వెలవెలందుక రోసి
 యనుఁగుటింతిమీఁద మనసు నిలిచె.

స్వాంతమలరంగ నాఁడె యాసతియుఁ బతియు
 శ్రావణీశుక్ర వాసర సద్రవతంబు
 నాగమోక్తంబుగా భక్తి నాచరించి
 యిందిరాదేవిఁ గొలిచి రానందలీల.

శుక్ర వారవ్రతసుప్రసన్నాత్మయా
 నమ్మహాలక్ష్మీమాహాత్మ్యముననొ
 సురుచిరశుభగుణవరమణిఖనియైన
 సతిజానకీసాహచర్యముననొ

బహువిధసుఖదుఃఖ భావావగ్రతమైన
 లోకానుభవ పరిపాకముననొ

అఘటనఘటనాసమర్థ తేజంబైన
 వరభాగధేయ ప్రభావముననొ

విమలమతియైన యట్టిగోవిందరావు
 నాఁటనుండియు వెలయాలి మాటమఱిచి.

కులవధూమణీతోఁ గూడి కలసిమెలసి
 యవనిపై స్వర్గసౌఖ్యంబు ననుభవించె.

చి త్ర క థా సు థా ల హ రి

అనురూప:

శ్రీరమణీవిలాసమునఁ

జేసి జనించి, సుబుద్ధి నొంది, శో

భారతిఁ జెట్టఁబట్టి బహు

భంగులఁ దాననురూపయామిద

ర్భారమణాత్మజాతపయి

రాగరసంబును వెల్లిఁగొల్పునా

శౌరికృపాకటాక్షములు

సారెకు మమ్ములఁ బ్రోచుఁగావుతఁ.

శ్రీమీఱుం దమపెండ్లి వేళ దరహా

సీభూతవక్త్రాబులె

తామొండొర్వులపై శిరంబులను నీ

తారాఘవుల్ శుభ్రము

క్తామాణిక్యముల న్వలార్చుటకుఁ బా

త్రంబుల్ మిథస్సంతత

ప్రేమాధారము లైన దోయిళులు పే

ర్మిన్ మమ్ముఁ గాపాడుతఁ.

అంకముఁ జేరి పల్కుజవ

రాలి మృదూక్తులరీతి, శారదా

కంకణకింకిణీరవము

కై వడిఁ, గోకిలకీరశారికా

సంకలితానులాపసుల

చాడ్చున, మాకవితాలతాంగి ని

శృంక రసజ్జచిత్తములు

సంతసమంద మెలంగుఁగావుతన్!

పలుకులతోడ లోకజన

పద్ధతి, తత్త్వవివేచనంబు, ని

ర్మలగుణభావమున్, నడల

మంచియు, నొప్పుగ నొక్కటొక్కటే

తెలిపి విమోహభావమునఁ

దేలిచి యందలికష్టనిష్ఠుకో

క్తుల వివరింపఁగాఁ బ్రకృతి

తో? కవితో? తగు నన్యసాధ్యమే?

ఒకపరి వేడ్కతోఁ జదువ

నోపినపాఠకునిన్ ఊణఊణం

బాకగతి మార్పజాలిన ర

సోచితబంధురచిత్రకల్పనా

ప్రకరముతోడ నొప్పెడు ప్ర

బంధమొ? లేక మఱేదొ? కూర్చువా

ణికి నెలవైన యట్టికవి

నే కవియంచు నుతింపఁగాఁ దగున్.

ద్వితీయభాగము

వలుకులఁ దేనెలుట్టిపడ
భవ్యకథాకథనంబునందుఁ గ
న్నుల కగపాటుఁ గూర్చి, మని
నూల్కొనునానుడులన్ గవిత్వరీ
తులు మెఱయించి, యీతనికిఁ
దుల్యుఁడులేడనఁగాఁ బ్రబంధముల్
తెలియఁగఁ జెప్పుశక్తి యల
తిక్కని కొక్కనికే తగుంగదా!
అనుపమవాక్చమత్కృతుల
కర్ణములన్ ఘటియించి మంజుక
ల్పనములతోఁ బ్రబంధములు
భావముఁ దన్న రచించు వేళఁ ది
క్కనయగు మూఁడు మూర్తుల న
హా! యితఁడంచుఁ బొగడ్డఁగన్న ధీ
ధనుఁడగు సూరనార్యుని ప
థంబునఁ బోవఁదరంబె యేరికిన్?
కరము లరుగునంత నరణి రవి వెలుంగు
మెరయు నెల్లకడల కరిగి బుద్ధి
కాన బుద్ధిమంతుఁడై నచో నెల్లెడ
వెలయఁగలుగువాఁడు వెలయువాఁడు.
అనుపమధీవిశారదుల
కై నను నూహము లెల్ల యప్పుడున్

మనమునఁ దోఁచుచుండవు; మ
 నమ్మునఁ దోఁచిన వెల్లఁ జెప్పవ
 చ్చినపుడు కొన్ని యేగును; వ
 చించిన వన్నియు నర్హా రీతి వ్రా
 సిన యవియే కృతుల్ గద! ప్ర
 సిద్ధకృతుల్ చిరజీవనుల్ గదా!
 చిత్రాకృతులం గైకొని
 పత్రంబులపై నటించి భానురగతి వై
 చిత్రీకా మాళేఖిని యీ
 ధాత్రిం బ్రేక్షకులకున్ ముదం బిడుఁగాతన్!

క థా వ్రా రం భ వు

అగ్ర భాగము:

మలయవాయువులఁ గంపిలు తీవలకుఁ దరుల్
 కరళాఖిలను నూఁతగా నొసంగె
 కలగీతములఁ బాడి యలయుపికాంగన
 కును జిగురులు వెట్టెఁ గోకిలంబు
 విరహులపై దాడి వెడలంగ మరునకు
 దేశములఁ గూర్చె మాధవసఖుండు
 జుంజుమ్మరుచుఁ దమ్ము జోవుచుండిన సైచి
 తేంట్లకు విదివిరుల్ తేనె లిచ్చె

చలువగాలి, వెన్నెలరేలు జలవిహార
 ములకుఁగా ధన్యదంపతుల్ చెలఁగుచుండ
 వనము లువవనములుగాఁగ వరలుచుండె
 సౌమనస్యం బొసంగు వసంతమందు!
 సకలజనంబుకన్ను లకుఁ
 జల్లగ నమ్మధుమాసవేళయం
 దొకతటి రేవెలుంగుగని
 యుర్విపయిం దనయల్లుడై న ద
 ర్పకుఁడు చరింపఁ జల్వవలు
 వల్ పఱపించెనొ నాఁగ లోకమం
 తకు నొకవింతయా సొబగుఁ
 దారిచి వెన్నెలఁ గాయుచుండఁగన్.
 జగతి నిశ్శబ్దముగ నుండె సరసమృదుల
 మాదుతము చెంగలువపూల యోరనుండి
 సౌరభముఁ గొని యల్లన జరుగుచుండె
 పూవుఁగుత్తులతావి గొంపోవనేమొ?
 చల్లనిపండువెన్నెలలు
 చల్లనినూరుతముల్ సమేళమై
 యల్లనఁ బొంధకోటిహృద
 యంబులు చల్లనఁ జేసి యంతనే
 ర్ముల్లనఁ జేయుచుండె సును
 సాయకుఁడుకా వయమూలి వారి కు

త్సుల్లసరోజబాణముల
 తో జలిపించుచు నుండె న త్తటికా.
 శ్రీకర్ణమై ధరిత్రికి వి
 శేషవిభూషణమై తనర్చు శ్రీ.
 కాకుళపట్టణంబున నొ
 కానొక సౌధమునందు యా వన
 శ్రీకుఁ డొకండు నిద్దురను
 జెందక కుందుచు నొంటిఁ బాన్పునకా
 వ్యాకులభావ మాననము
 నందుఁ గనంబడుచుండ దీనుడై.
 తల యూఁచు వెచ్చనూర్చును
 నలువయె యిటుసేయ సేమి నాగతి కింకం
 బలవింతు నంచు నెంచును
 కలిగిన యిక్కట్టదేమొ కానితలంపకా.
 కలిగియు లేకపోయెఁ జిర
 కాలమునుండి కృశించు నాకు నె
 వ్వలన మనోరథంబు నిర
 పాయముగా సఫలంబు నొందు? నీ
 యిలగఁలయన్నినాళు లిటు
 లే యసహాయత నంచరింపఁగా
 వలయునె? నాదుజన్మమును
 వాయమె? యాయమతోడ నక్కటా!

ఇది యిటువంటి దంచు మన
 కిప్పుడు కన్నడు నంచు, నేరు నే
 ర్పొవవఁగ బల్కరానిదియు,
 నున్నది లేనిది, లేని దున్నదం
 చెద నెఱుఁగంగరానిదియు,
 నెల్లెడఁ జిత్రగతిం జరించున
 ట్టిది యగునాయదృష్టము ఘ
 టించుత మామకకార్యసిద్ధులకా.
 అని తలపోయుచు నుండఁగఁ
 దనయంతికమునకు ప్రాణతర్పణమగు ఘ
 మ్మను తమ్ములపుంబరిమళ
 మనిలునితో వచ్చె జాలకాంతర సరణిన్.
 అది యొకవింత సేయఁగ న
 యారె! విచిత్రముగాఁగఁ దోచె నా
 మది కిపు డర్థరాత్రిని ను
 మాళమునం జనుదెంచు సారభా
 స్పదపవనంబుఁ గాంచ సుమ
 సాయకుఁ డెవ్వనియొద్ద కెవ్వతెం
 బదిలముతోడఁ బంపుటకుఁ
 బంతమువట్టెనో? యంచు నెంచుచున్.
 నలు దెనలం గనుచుండఁగ
 గలగలనందియలుగదలఁగాఁ దన తలవఱ

కిలితలుపు కడన నిలిచిన

నెలఁతుకరూపంబు వెఱఁగు నించె నతనికిన్.

మేనుమెఱుంగుదీవ మిఱు

మిట్లను గొల్పెనో కన్నుదోయికిం?

జానవిలాసవై ఖరికి

స్వాంతము లోఁబడి యేమియయ్యెనో?

కాని, యపూర్వమైన యొక

కొతుక మా త్మ జనించినంతనే

మేనెఱుంగు డొకింతయును

మేర యెఱుంగఁడు విస్మయంబునన్.

అతఁడు వెఱఁగంది నిశ్చే

ష్టితుఁడై యుండంగఁ దలుపుఁ జేదట్టుచు నా

సతియుం బెద్దయెఱుంగున

నతిదీనత తోఁప “నోమహాత్మ!” యటంచున్.

రక్షింపుము రక్షింపు! ని

రీక్షింపుము! సత్కృపార్పదృష్టి నయో! ధూ

ర్తక్షోభం బెడలింపు ము

పేక్షింపకు మబలఁ గావవే!” యని వేడన్.

వడివడిఁ జని ద్వారంబున

గడియ న్నెడలించి నకియఁ గాంచి “యిదేమీ!

పడఁతీ! యడలెద విపు డి

య్యెడ నెవ్వరివలన నెట్టి యిడుములు వొడమెన్?”

అనుచుఁ బ్రశ్న సేయ నావధూమణియును
వెఱపుతోడ లోని కరుగుదెంచి

మొగము వాంచి పలికె దిగులెల్ల విడనాడి
యిపుడుగాదె భయము నీగఁగంటి!

శరణంటి న్ననుఁ గావుమీ యభయహ
స్తం బిచ్చి లేకున్న ని

ష్కరుణాచిత్తుఁడు ధూర్తవర్తనుఁడు నన్
గారింపఁగాఁజొచ్చె నెం

దరుగం జూచిన బోవనీయఁ డతఁ డా
హా! యేమి గానుంటినో

చిరదుఃఖం బిది దీని సైప నిక నీ
చిత్తంబు నాభాగ్యమున్ .

అనునవ్వారిజనేత్రదీనవచనం
బాలించి యోలేమ! యి

ట్లనుసంతాపము నొందనేల? యెవఁడా
హంతవ్యుఁ? డేలీల ని

న్వనటంబొందగఁ జేయుఁ? దెల్పు మిపుడె
వారింతు నాధూర్తు నె

మ్మనమం దూఱడు మంచు సాంత్వనవచో
మాధుర్యముం జూపినన్ .

కొమ్మయు నెమ్మదిఁ గైకొని

క్రమ్మినపరితాప మింత కడ కొత్తుచు డై

ర్యమ్మున నాతని కనియెన్
 దమ్ముల నిరసించు నాననమ్ముచెలంగన్.
 ఓయసమానరూపవిభ
 వోజ్జ్వల! యేమని చెప్పికొందు నన్.
 బ్రాయపువార డొకండు బల
 వంతముగా వెనుకెంట నంట నే
 నేయెడఁ జొచ్చిన నివిడువఁ
 డీయెడ లేడనగాదు సర్వధా
 మాయికుండై చరించు నిది
 మామకవృత్త మెఱుంగఁ జెప్పితిన్.
 అనవుడుఁ బూరుషుండు విక
 చాంబురుహాయతచారునేత్ర! !
 మనమున వాన్నికై వగపు
 మానుము; నన్ శరణంబునొందియుం
 డిన నిను నెవ్వరై నఁ గన
 నేర్తురె? కాంచిన నోర్తు నెట్లు!
 చనునయవృత్తిఁ బల్కు విన
 యానతయై వనజాస్య యిట్లనుక
 మాటలఁ బోవువారడై మరు
 మాట వచింతునటంచు నెంచ కా
 రాటమునొంది నెమ్మది క
 రమ్ముఁ జలించుచునుండెఁ జూడు మీ

స్వాటున నంచుఁ దానతిసి
 పాణి నురమ్మనఁ జేర్పఁబోవ న
 ప్పాటలగంధిచేత కల
 ప్రాయపువాఁడు తలంకి యిట్లనున్.
 వెఱి విడిచి మాట లాడుము
 పరసతి విట్లెల నాదు పాణిగ్రహింపన్
 మరియుదగాదు విడువుము
 తరుణీ! నీతల్లడంబుఁ దప్పకతీర్తున్.
 తడఁబాటు విడిచి వాఁడె
 వ్వఁడొ? పేరెయ్యెదియొ? తెలుపు వనజానన! నీ
 యుడుకార వాని నిప్పుడ
 మడియించెద నొక్కనిమిష మాత్రముగోనన్.
 అనుటయుఁ దల్లడం పడుచు
 హా! యతనుం డతఁ డేవిధంబునం
 జెనకఁగవచ్చు నంచుఁ దనచిత్తము
 ఝుల్లన మోము వెల్లనె
 పనుపడుకంపముం గగురు
 పాటు భయంబును దెల్ప నీతక్మతం
 బునమెడఁ గౌఁగిలించుకొనఁ
 బోయి యొడంబడకున్న సోలినన్.
 కనుఁగొని యాదరంబు భయ
 కంపములు న్వెఱఁగున్ మనంబునం

బెనఁగొన సేదఁదేరిచి వి
 భీతమృగేక్షణ! యిట్లు బేలవై
 వినియతవృత్తము న్వదలి
 పెంపుదొలంగఁగ లాతివాని న
 న్నేనసి కవుంగిలింపఁదగు
 నే? యని యించుక మందలించుచున్.
 వెడలంగ దివిచి “పడవుం
 బడఁతివలెఁ జేరవచ్చి భయమివమున నన్
 నెడఁగొఁగిలించెదే! నీ
 నడవడి యెఱుఁగంగనయ్యె నాతి? చను” మనన్.
 అతనుతాపమున భయా_{ర్తు}నె వేడిన
 నభయ మిడిన నీవె యవలఁద్రోయ
 మరులు వేఁప జొచ్చె మాటికిమాటికి
 నేమిసేయనేర్తు నెందుఁజొత్తు?
 ననుఁబాలముంచిన న్నీ
 శ్మను ముంచిన నీవెకాతలంచుచు నీకే
 ల్గాని కొఁగిలించి దానం
 దనుతాప మడంచుకొన న్వతంత్రత లేదే!
 అని వెచ్చనూర్చు నయ్యం
 గనఁ గాంచి వెఱంగు గదురఁగా నీపల్కుల్
 వినవంతలయ్యె గూఢం
 బునఁబోవక తేటతెల్లముగఁ దెల్పు చెలీ!

అనినన్ సంతనమంది సుందరమనొ

జాకార! నీరూపవ

ర్తనముల్ నామది నాఁచికొన్న నిలువన్

ధైర్యంబు లేకుంట నె

ట్లును నిన్నుం బడయంగ లేక యిటు లా
లోచించి నీయొద్దఁజే

రిన దానన్నను నాదరించి మదనా

ర్తింబాపి రక్షింపవే.

అనమా! మణిమాలయనం

జనుదానను మాణిభద్రు సకియను నీయం

గన నాదుఁ బ్రీతితోడుత

ననుఁ గూడెదవేని మేలొనర్చెద ననినన్.

హరిహరి! యెంతమాట విన

నయ్యె నయారె! యనాధనంచు స

త్వరమునఁ గావుమం చొకనె

పంబున నాయిలు సొచ్చి నర్మవా

క్సరణిని నన్ను బేల్పఱచి

సాహసకృత్యము సేయఁబూనెదే

తరుణిరొ! దీన మేలుగల

దా! వలదా పరలోక చింతనల్?

సకియ! నిన్నువినఁగ సద్వంశంజాత

వనుచుఁ దెలియవచ్చె నక్కటకట!

అచ్చమైన కొలము నైనఁ దలంపక
 మచ్చఁ దెచ్చిపెట్ట వచ్చునమ్మ!
 వరసతీధర్మములనెల్ల వఱదఁగలిపి
 మనసుబడినేగఁ దగవౌనె మగువలకును?
 తామరసనేత్ర! మంచినర్తనమెసుమ్ము
 నతులకెల్లను నిహపరసాధనంబు
 మదవతి! యింతవెఱితితన
 మా! క్షణభంగురమైనసౌఖ్యసం
 పదకయి యక్షరంబయిన.
 పావనవర్తన మెల్ల వీడఁగా
 మదిదలపోసె దింక వెడ
 మాటలు చెప్పక యొప్పిదంబుగా
 నదనము, జేరికొమ్ము జన
 సంఘము చూడకయుండఁ జెచ్చెరన్.
 అదియునుగాక నీపతి ధ
 నాధ్యుఁడు పావనమూర్తి రూపనం
 పద మకరాంకుఁడంచుఁ బలు
 మాఱు వచింపఁగ విందు; నెందునన్
 గొదయొకయింత లేదుగద
 కోమలి! లోకములోన నేరికిన్
 బ్రదికినయన్ని నాళ్ళును సె
 బా ననిపించుకొనంగఁజెల్లదే?

ఎడఁద నొకండు మాటలను
 నింకొకఁ డక్కట! పాపశంక లో
 నడఁచి మెలంగదేల? యిహ
 మం దొకవేళ సుఖంబెయైన యీ
 నడవడి మంచిదికాదుసుమి
 నాతి! పరంబునైన దీనికిన్
 గుడుతు పదింత లెక్కుడుగఁ
 గోరకు మిట్టివి తుచ్చసౌఖ్యముల్.
 మగనాలి విట్లు సేయుట
 తగవగునే? మాను మిట్టి తలఁపుల? నింకన్
 మగనిప్రియంబున నెన్నియొ
 సుగముల నొండెద విదేటి చొప్పు? లతాంగీ!
 మగనితోఁ గావురముసేయు మగువ లయ్యుఁ
 జెడిపెల్లె యన్యులను గోరి చెడుచు నుండ్రు
 భర్త విడనాడినను మంచి వర్తనమున
 గులసతులు శౌరవము నిల్పుకొనరె యెందు?
 దీనికిఁ దార్కాణముగా
 మానిని! నీకొక్కగాఢ మహిమాస్పదమై
 వీనులవిండ్లె యొప్పెడి
 దాని వచింతు విను సావధానమనమునన్.
 ఏనొక కార్యభారము వ
 హించి చరించుచు నొక్కనాఁడు దా

రానగరంబుఁ జేరికొని

రాతిరివేళను విశ్రమింపఁగాఁ

బూని పురంబునందు నొక

భూనురగేహము సొచ్చి వారి స

న్మానముఁగాంచి యొక్క శయ

నంబుపయిన్ బవళించియుండఁగన్.

నావెనుక నొక్కముదుసలి

యావెలఁదుక పుణ్యతీర్థయాత్రార్థంబై

పోవుచుఁ దద్దృహమునకున్

నావలెనే వచ్చి నిలిచె; నాఁటితియానున్.

“ఎట్టిపాపకర్మ మేఁ జేసితినా? పూర్వ

మిట్టిధూర్తుఁడై న పట్టి గలిగె”

ననుచు వగచుచుండు నాయింటి బ్రాహ్మణిఁ

గాంచి యిట్లు వృద్ధ కాంతపలికె.

“ఏల వెక్కెవెక్కి యేడ్చెదు? నీసుతుఁ

డెట్టివాఁడు? చరిత మెట్టిదమ్మ

యసిన నామెతోడఁ దనయునివృత్తాంత

మిట్లు చెప్పె దుఃఖ మేదికొనుచు.

అంబా! యెట్టిముహూర్తమందు జననం

బైనాఁడొ నాతండ్రి? లో

కంబం దెచ్చటలేనివర్తనములం

గారించుచున్నాఁడు; జూ

దం బాడన్వెనుదీయఁ డెందు ధనకాం
 తాసక్తుఁడై యార్యవం
 శంబున్ శీలము నెంచకుండు మము మె
 చ్చుంబోఁడు మూఢాత్ముఁడై .
 కన్నకడుపుగాన ఘనమతి యనితెల్పి
 మాయఁజేసి యొక్క మంజులాంగిఁ
 బరిణయంబు చేసి పాపంబనక దాని
 యునురు వోసికొనఁగ నొడఁబడితిమి.
 పరిణయ మయ్యెనేని యొక
 భంగిని లోఁబడునంచు నెంచఁగా
 బరితెగి సంశయింప కొక
 వారలతాంగిఁ బరిగ్రహించి యా
 తరుణిగృహంబులోననె న
 దా చరియించుచు నింటఁజేతికిం
 దొరకినవస్తు సంఘముల
 దోచి యొసంగుచునుండె దానికిన్.
 మూఁడేఁడులయ్యెఁ దనసతి
 యీడేరి ప్రియంబుఁగూర్ప నెంచఁడు కట్టా!
 కోడలుఁగొడుకుఁ గలయుట
 చూడంబడ దెట్టిపుణ్యశూన్యులమొ కదా.
 ఎన్నాళ్లు లూరకుండెద
 మన్నా! లోకాపవాద మగుననుశంకక

మన్నాఘండు కోడలిదే
 నిన్న నె వియ్యాలవారి నెలవున కరిగెన్.
 చూచాయ నెఱిగి వాఁడా
 నీచాంగనతోడఁ గలసి నేఁ డెక్కడకో
 వేచనియె ననెడునానుడి
 నాచెవులను సోఁకె బిడుగు నాఁటిన భంగిన్.
 కొడుకు దుండగీఁడు కుటిలాత్మకుండు దు
 ప్పితవుఁ డగునుగాని కేవలంబు
 నాకు వానిదర్శనస్పర్శనంబులు
 ప్రాణదాయకంబు లగునునుమ్మి!
 అమ్మ! వానిఁగూర్చి యడలెద; నెన్నఁడు
 నెడసి చననియట్టి యేకపుత్రుఁ
 డవలి కేఁగి దీనుఁ డై చరియింపగాఁ
 దల్లిప్రాణ మెంత తల్లడిల్లు?
 అని విలపించెడునాసతిఁ
 గని యూఱఁడు మనుచు వృద్ధకాంత పలికె నో
 వనితా! యేటికి వగచెదు
 చనునే యీదార్త లోక సామాన్యమెకా!
 భూపాలశిరోమణులే
 రూపాజీవులకుఁ జిక్కి రూపఱుచుండన్
 నీపాపం డొకలెక్కయె?
 తాపంబుం దీర్చు నీకథన్ విను మబలా!

పూర్వ భాగము :

ధనపుర మనునొకపట్టణ

ముననుండు; ప్రధానమంత్రి పుత్రుండు మహా

ధనికుఁడుచంచలమతి నొ

ప్పినవాఁడై రత్నవర్మ పేరఁ బరఁగుచున్.

పిన్నటనాఁటనుండియును

వెంగలిఁబోలెఁ జరించుచుండుటల్

చెన్నటిచేష్టితంబుల, వి

శేషములుం గపటంబు నేయుటె

న్నెన్నివిధంబులొ యవియు

నిచ్చమెయిం గడు నేర్చెగాని తా

నెన్నఁడు సాధుమార్గమున

కింత యొడంబడఁ డెట్టిపట్టునన్.

దుడుకుఁదనంబులగని యగు

కొడుకునకుం దండ్రి యింత కుడువం గట్టం

దొడుగంగ నిచ్చుటకుఁ దా

నొడఁబడునే కాని ధనము నొసఁగకయున్నన్.

తనతండ్రి మదనవర్మం

గనుఁగప్పి ప్రతాపభూమికాంతుండగు ద్ర

వ్యనిధాను నసితవర్మం

గని యాతనితోడఁ జెలిమిఁ గావించె నొగిన్.

పొరిఁబొరి నాతతాయులకు,
 బోగముతొత్తులకుఁ, వెడంగుజూ.
 దరులకుఁ, గొండెకాండ్రకును,
 దారుపుకాండ్రకు, ధారుణీపతుల్
 తరుచుగ నిచ్చుచుండెదరు
 దర్శనమంతియకాని, కావ్యశే
 ఖరులకుఁ బండితాళికి మొ
 గంబును జూపరు దుర్మదాంధులై.
 మాటలయందలి పటిమయు,
 నాటలలో నేర్పుఁగాంచి హర్షాత్మకుఁడై
 గాటపుఁగూరిమిసి నిరా
 ఘాటంబుగ నతని మంత్రిగా నొనరించెన్.
 మదనసుకుమారుఁ డసితవర్మప్రభుండు
 వనజదళనేత్రధనరూప యనెడువార
 కాంతభోగినిగాఁ జేసి కరము దాని
 నదనమున రాకపోకల జరపుచుండు.
 రంగద్గతిమీరువయ
 న్సంగతి తను నొంచుచుండ జాణతనమునన్
 శృంగార మెడలకుండఁగ
 బంగారము దోచుచుండె వారాంగనయున్.
 ఎలబ్రాయంబున రూపసంపదను ష్ట
 యింగూర్చు గానంబునన్

వెలయాండ్రందట మించి చూపరులక

న్విందై భుజంగాళికిన్

వలయై రూపణికాభిధానయొక రూ

పాజీరత్నంబు దా

నలరారున్ ధనరూపపెంచికొనఁగా

నాయంట లీలాగతిన్.

వెతవోవు నని యేమొ? విటకాండ్రు చెలరేగి

కలువపూవులదండ గట్టినారు

కొదవాయుననియేమొ? కోడెకాండ్రు తెగించి

పుత్తడి కరువుగాఁ బోసినారు

వగతగ్గుననియేమొ? వన్నెకాండ్రు చెలంగి

చిత్రలేఖనములఁ జేర్చినారు

తమిదీరుననియేమొ? తాపికాండ్రు భ్రమించి

వలపుపాటలలోన నిలిపినారు

కలికివ్వాల్జూపుకోపు, మేగరగరికయు

నవనవ్రౌన్మేషమశావనోన్నతియు, హావ

భావచేష్టావిలాస సంపద్యయుఁ గాంచి,

పణ్యసతి యెంతో? యశావన పటిమ యెంతో?

సరసాగ్రేసరు డును నుం

డరుడై తగు రత్నవర్మ దానిన్ విని స

త్వరుఁడై చని రూపణికం

గరఁగించె ధనప్రధాన గౌరవములచేన్.

తానసితవర్మయొద్దఁ బ్ర

ధానుండగుటయును, ధనముఁ దారుచుటను లో

లోనం బొంగుచు నాచం

ద్రానన వలపించి వలచినట్టుల యుండెన్.

ఆతఁ డిట్టులుండుటసితవర్మ యెఱుంగ

కతఁడై తనకుఁ దగిన యల్లుఁ డనుచు

దలఁచి మంచివేళఁ దనయేకపుత్రిక

నొసఁగి పెండ్లిచేసి నెసక మెసఁగ.

రత్నవర్మ తన్ను రాజ్య మొందెనునను

నాసఁజేసి పెండ్లి యాడఁగాని

అనుపమానరూప యనురూపపై నింత

యేని వలవుమాట యెఱుఁగఁ డకట!

భావిప్రభుఁడును, బ్రస్తుత

భూవిభుజామాత, యనుచు మునుపటికంఠెన్

భావంబుఁ దనువుచుండి ర

హా! వారాంగనలు కప్పయలుకుడువ

అట్లుజరుగుచుండ ననురూప నవయా

నాంగియగుటఁ దలఁచి యసితవర్మ

వెనుకవట్టు తెంచి ధనరూప తనకుఁ

జేరి పలికెఁ బెద్ద యారటమున.

పెద్దరాజు మాట పెద్దటికమెకాని
 కాసులిచ్చునన్న యాస లేదు;
 మనకు రత్నవర్మ మనుజేశుడైన బం
 గారుతోడ నిల్లు గట్టమొక్కొ!
 అది కోరుచునుండంగా
 నెదిగిన దనురూప రాజు నిట్లే యుండెన్;
 సుదతీమణి యనురూపం
 గదిసినచో రత్నవర్మ కాంచునె మనలన్?
 అదిగాన ముందుగా నసితవర్మ ప్రభుఁ
 జంపునుద్యోగంబు నలుపవలయు
 నయ్యనంతరము రాజగు రత్నవర్మపై
 సరి లేనికూరిమి నెరపవలయు
 నటుపైన నెటులైన ననురూపపై లేని
 యపవాదములు దోష నాడవలయు
 నదికారణంబుగాఁ జెదరునాతనిఁ జేరఁ
 దీసి లోబఱుప యత్నింపవలయుఁ
 దుదకు మనమాయలం బడఁ ద్రోసి చేతి
 సొమ్ముఁగైకొని మెలపునఁ జోషవలయుఁ
 గూతురా! వింతలే యిట్టి చేతలెల్ల
 నుంగతోఁ బెట్టినవియె వారాంగనలకు.
 అని తన దురయంబు వెర
 వారఁగఁ దెల్పినతల్లిమాటకున్

వనజదళాక్షి రూపణిక

భావములోపలఁ బొంగి యంతలో

ననె కయిసేసి సంతసము

నం జనుడెంచిన రత్నవర్మనుం

గని వియంబుతో నెదురు

గాఁ జని కౌఁగిటఁగూర్చి నేర్పునన్.

పానుపునఁ జేర్చి విడెమిచ్చి తేనెలొలుకు

పలుకుబడితోన కూరిమి వెలువరించి

యింతతడవైన నోర్తునే కాంత! యనుచు

నిచ్చకములాడుచుండిన యెడరెటింగి.

ధనరూప వచ్చి దండం

బును బెట్టినదై సమీపమున నొకపీఠం

బునఁ గూరుచుండి విన్నం

దనమొందినమోముతోడఁ దా నిట్లనియెన్.

అక్కటకట! మీర లాలకించిరొ, లేదొ,

కాని మాకొలంపుఁ గాంతలెల్ల

రత్నవర్మలోభిరాజని దూరంగఁ

జొచ్చి రేమిచెప్పఁ జూచుదాన?

రాజునల్లుడైన రత్నవర్మకుఁ. గూర్చు

సాని నై తినన్న సంబరంబె?

చనునె యెదుగువెట్టి చదరంగమాడంగ

రూపణికకు? తాను రోవెలఁదియె?

అని నిందించుచు నుండఁగ
 విననేరము గాని భావవేదులరా మి
 మ్మొనఱి చరించుట చాలదె?
 ధనమా బానిస గడింపదా! యుద్ధానిన్.
 వారితోడనేమి పని యని మది సరి
 పెట్టుకొన్నఁగాని వెడఁగుమాట
 లాడు టంతకంత కగ్గలం బయ్యె లో
 కంబు నెట్లు మూయఁ గలము మనము?
 అనవుడు రత్నవర్మ హృద
 యంబునఁ గొండొక సేపు యోచనన్
 బానరిచి. వేశ్యమాత మొగ
 ముం గని యల్లన నోపడంతి! యే
 యనువున నిట్టినింద మన
 యందుఁ దొలంగునో యట్టి దాని నె
 మ్మనమునఁ గాంచి చెప్పు మన
 మానిని పానిని జూచి యిట్లునున్.
 మనకు నసితవర్మ మనుజేశుఁడై యుండు
 వఱకు నిపుడుగల్గు వాదు పోదు
 లోకనిందలకును లోఁబడ వలసె నీ
 యట్టివానిచెట్టఁ బట్టి యుండి.
 నలువుర నోళ్ళులం బడి మ
 నంబునకుం భదిలంబు లేక యి

య్యలవున నెన్ని నాళు లడి
 యాసఁ జరింపుదు? మేమి గల్గు నా
 వల, పరికింపు మయ్యుసిత
 వర్మ నెపంబునఁ. జంపి రాజ్యముం
 బలిమి గ్రహింతుమేని కొదు
 వల్ గలవే మన కెట్టిపట్టునన్?
 కావున నాతని జంపం
 గ వెరవూహింపు మంతె కా కిటు దినముల్
 పోవంబోవఁగ నేగతి
 గావచ్చునోయంచుఁ బలుకఁగా నతఁ డనియెన్.
 నేనెట్టివనిని జేయం
 బూనఁదగవుగా దిఁ కెంత ముదుసలి యయ్యెన్
 దాసుగ నేఁడో రేపో
 చానున్నాతనికిన్ విచారము లేలా?
 అని వచియించెఁగాని యతఁ
 డాసతిపల్కిన పల్కులన్నియున్
 మనమునఁ బెట్టి వారివల
 నం గడతేర్చెడు నాతఁడంచు మో
 దనియతి వారితోడ నిది
 ధర్మవిరుద్ధపథం బటంచు శా
 సన మొసరింపకుండె; నది
 సమ్మతిగాఁ గొని రాగయాళులున్.

వెనుక నచిరకాలమునకె చిత్రంబుగా

వాంతిభేది నసితవర్మ కాల

వశత నొంద రత్నవర్మ యప్పట్టున

నతనిరాజ్య మెల్ల నాక్రమించె.

“వారకాంత యెంత దారుణం బొనరించె!

నెఱిగి రత్నవర్మ యుఱక యుండె

నసితవర్మ యా గయాళిచేబడి చచ్చె”

ననుచు నొకప్రవాద మయ్యె భువిని.

తెగనీలకుండంగఁ దెల్లవారినదాఁక

మరణింపఁగా నల్ల మందువెట్టు

విడనాడిపోక యేవేళను దనయిల్లె

మఱిగియుండఁగ మచ్చు మందువెట్టు

అనుఁగుటిల్లాలి మాటాడిన నొడలెల్ల

మంట లెత్తగ మాయ మందువెట్టు

అవసరంబైన ద్రవ్యం బెల్ల హరియించి

మడియింప గరళంపు మందువెట్టు

వాదు లూరక పుట్టునే? పణ్యకాంత

రాజు నే చంపునా? యనరాదు మనకు

వారకామిని పట్టిన వారిబ్రదుకు

బండయై యిల్లు గుల్లయై మండిపోదె?

పుడమి యొడయఁ డగునాతని

యడుగులకు న్మడుగు లిడుచు నతి వినయమునం

బడపుచెలి గడునుఁదనమున

గడకొకతీరున మనంబుఁ గలఁచుచు నుండెన్.

“నరనాథ వారాంగనల పొత్తునంజేర

వల”దని తెల్పెడు వారులేక

“అనురూపయగుసాధ్వి ననురూప విడువఁ బా

పంబుగాదే”యను వారు లేక

“ఆయంబునకు వెచ్చ మధికమయ్యె నిదేటి

పని”యంచు నడిగెడు వారులేక

కులమువారలలోనఁ దలవంచుకొనఁగఁ జీ

వాట్లను బెట్టెడు వారు లేక

రత్నవర్ష దా నిరంతరమును వెల

వెలఁదియింట నదరు బెదరు లేక

నిలిచియుండి దాని పలుకువెంబడి నేగుఁ

గాని దానిమాయఁ గానఁ డకట!

వెచ్చము తగ్గునంచు మిష

వెట్టినదై యనురూప యెంతయున్

ముచ్చట దీరఁ బ్రాణవిభు

భోజనవేళను నై నఁ జూడఁగా

వచ్చు నటంచు నాసమెయిఁ

బాకవిధాననిధాన గాన లో

నచ్చపుఁబ్రేమఁ గాంతునకు

నన్నము తానె యొసంగు నిచ్చలున్.

తడ వగునంచు భోజనప
 దార్థము లొద్దనె చేర్చి యుండ మా
 రడుగఁడు రుచ్యభక్ష్యముల
 నైనను; శుద్ధజలంబుతోడఁ దాఁ
 గడిగిన పాదమందు నర
 కా ల్తడియారకయుండ నెట్టెటో
 వడిగ భూజించి చేదొలఁచు
 వారలతాంగిగృహంబులోపలన్.
 ఒక్కొక్క వేళ జాగయిన
 నోపక మాసినచేలతోడనే
 వక్కలు నాకులుం గొనక
 వాఁ డరుగంగఁ బ్రియానురూపయా
 నక్కనకాంగి కూర్మిమెఱ
 యం దనకాంతునిగూర్చి దానిచే
 నక్కడ కంపుచుండఁ దెల
 నాకులుఁ బోకలుఁ జల్వవల్వలున్.
 ఎలఁబ్రాయపుఁగలికి ప్రియుం
 గలయు తెఱుఁగు దంతెకాక కనులారఁగ వా
 రలతాంగుల మఱఁగుటఁ గని
 చెలువుని నిందింప దెట్టి శీలంబూ కదా!
 మఱియొకవింత! యంత వెల
 మానిని తృప్తివహింపలేక “య

ద్విర! యనురూప యీతనికి
 దేవిగనుండిన యంతకాలమే
 మరి యెటులుండవచ్చు; నస
 మానము దానిమనోజ్ఞరూప మా
 తరుణిప్రియంపు సేతల క
 తం డెపు డేగతి మాటి పోవునో
 అది సాధ్య, యనువ్రత, నె
 మ్మది నిష్కపటంబుగలది, మానిని, దానిం.
 గదిసినయంత వివేకము
 పొదలిచి మనయందు రోత పుట్టింపదొక్కో”
 అనియూహఁజేసి యొకదిన
 మునఁ దడవుగ నేగుదెంచు ముగ్ధుం డగునా
 తని బెదరుగదురుచూడ్కులఁ
 గని కౌఁగిటఁ జేర్చి పట్టి కల్లభయమునన్.
 అకట మనోహరాంగ! తడ
 వై నను సీచనుదెంచుదాఁక నా
 కొకనిముసంబె యేడగుచు
 నుండు; నయో! పులియున్న కోనలో
 నికిఁ జనులేడిపిల్ల వలె
 సీవు గృహంబున కేగి గాసినొం
 దక చనుదెంచు తేనది పు
 న్జననంబుగ నెంచుచుండెదన్.

తనతండ్రి మాయచే జం
 పనచూచిన మనలజంపి పగఁదీర్చికొనం
 దనమది నాలోచించిన
 దనురూప; యిఁకెట్లుదాటనగు నియ్యోడరున్?
 తెల్లనివిపాలు నల్లని
 వెల్లనునీళ్ళనుచుఁదలఁచె దీవేమియు నా
 యల్లిక లెఱుగవు గుండె
 దల్లడపాటాదవె నేమి తార్కొనునొకదా!
 ఇటు వినవొర నీచెలువ
 యెంతటిమాయలమారి నీకునైఁ
 యటమటఁజేసి మొన్నవిడి
 యంబును బంపిన దేమిసెప్పఁ గు
 క్కుట మొకవక్క మింగఁగనె
 కూయుచు మార్మెడవెట్టి నేలపైఁ
 దటుకునఁ గూలె నిట్టిదిగ
 దా! కులకాంత యనంగ నద్దిరా!
 అని యెత్తువెట్టి వారాం
 గన యాతనికరమువట్టి కళవళపడుచుం
 దనవక్షంబునఁ జేరిచి
 కనుమనెఁ గృత్రిమభయంబు గంపముఁగదురకొ.
 అది నిక్కంబని యావెడంగు “భయమే
 లాబాల! యిన్నాళ్లు నీ

మదిలో డాఁచెదవే! ప్రమాదముగదా

మజ్జారె! మేలయ్యె నా

పదలం బోవకయుండ; నియ్యెడరు మా

న్పంజూడఁగా నిప్పుడే

యద''నంచు స్మరలెం గిరుక్కుమని దీ

ప్లాగ్నింబలె న్మండుచున్.

చని కోపంబున "నోసి దుష్టహృదయా!

చాల్పాలులే! తేనెబూ

సినక త్తింబలె నుండుటల్ తెలియవ

చ్చెం బిల్లి కన్నూసి పా

ల్లానినం జూపరెఱుంగ కుండుదురె? మ

త్తోఁధప్రతాపాగ్నికిం

ధనమై పోవక పొమ్ము నీమదికి యు

క్తంబై నమార్గంబునన్.

నినుఁజూచినఁ బాపంబగు

ననుమానించుచును నిల్వకటుపొమ్ము నయం

బునఁ బోవకుంటివేనిం

గినుక వొడమకుండ దింక గెంటింతునుమీ.''

అనినం దల్లడవ్వు, భయం

బును, సంతాపంబుఁ, గంపముం గని విన్నం

దనమునఁ దలవాంచి మనం

బున శోకాగ్నిబడి యూర్పు పొగ లెగయంగన్.

వెరగంది యధికదుఃఖా

తురయై సన్ననియెలుంగు దొట్రిలగ మనో

హార! యేమిపాప మిది న

న్నుఱక తెగడి వెడలనడచు టొప్పునె యకటా!

అని పాదంబులపైఁ బడు

ననురూప నదల్చి పడపుటాలివచనముల్

మనమునకుఁ దెచ్చి క్రోధం

బున గేహమునుండి వెడలి పోవఁగఁ జేసెన్.

కడఃసుకుమారి యాగర్భసుశ్రీమతి

రమణీయతరమూర్తి రాచబిడ్డ

కన్నులు తెఱవని కనుగాయ యెండక

న్నెఱుఁగక పెరిగిన యింతిమిన్న

అంతఃపుర్వార్హా నబలాశిరోమణి

కాయకష్టములకుఁ గానిపూవు

పతిదై వముగ నెంచు పరమపతివ్రత

అమలచరిత్ర పుణ్యములపంట;

యనక వెలయాలి కపటవాక్యములవలన

నంకురించిన క్రోధాగ్ని నార్పలేక

యనుఁగుటిల్లాలిఁ ద్రోసిన యట్టిఖలుఁడు

లోకనిందలఁ బడి చెడి పోకయున్నె?

“జనకునికన్న మున్నుగనె

స్వర్గముఁ జేరిన దంబ, దండ్రుయిం

జనెగద యత్తమామలును
 సన్నిహితుల్ గలరింక నైన నే
 మని చరియింతు వారికడ
 నక్కట! ప్రాణవిభుండు వాయునం
 గనకెవరాపులయ్యెద? ర
 కారణవత్సలుఁ డీశ్వరుండెకా.
 దిక్కగు" నని ధైర్యంబును
 జిక్కంబట్టికొని విభుని సేతలవలనన్
 మిక్కిలియగుచింతాభర
 మక్కంజేక్షణమనంబు నారటఁబెట్టెన్.
 "ఈశ్వరానుగ్రహంబున నెట్లులెన
 నామనోనాయకుండు నన్నోముఁ గాత
 కాలవశమున జీవులఁ గలఁచుఁగాని
 యాపదలు కాపురముసేయ"వని తలంచి.
 ఆసాధ్య తనకు దైవాపదేశంబునఁ
 గడ కిట్టియాపద కలిగె ననుచుఁ
 జించించి తనకూర్చి చెలులు సుబుద్ధి భా
 రతియునుఁ దోడరా నతివిచార
 మున రత్నవర్మ నెమ్మనమున నిలిపి దై
 వముచేతలకుఁ గడు వగచి వగచి
 "యోయమ్మ యెండలో నుంటివి నీడకుఁ
 జేరు"మంచును బిల్చువారు లేక

తఱిని నిద్రయు నాహార మెఱుఁగకుండ
 ధరణి నెచ్చెలికవ తోడఁ దిరిగి తుదకు
 నొక్కయెడఁ జేరి శీలంబు నుద్ధరించు
 కొనుచునుండెను మది వగఁ గుంది కుంది.

అనఘపతివ్రతాగుణ స
 మంచితవిగ్రహ యైనయట్టియం
 గన యనురూపసచ్చరిత
 గానముసేయఁదగుంగదా! జగం

బున నటువంటిసాధ్యికి న
 మోఘముగాఁగ నభీప్సితంబులన్
 బొనర్చుపకున్న దై వమును
 మూఢునిగాఁ దలపందగుంగదా!

అని చెప్పి యట్టివారే
 మనమున వెలయాండ్ర నమ్మి మరియాదఁ దొలం
 గినవారు గాదె? నీనం.

దనునకు వగవకుము వాఁడె తలఁగు నెఱిఁగినన్.

వగచి యేమిచేయవచ్చు? బురాకృత
 కర్మసరణి నరుగుఁ గాదె? జీవి

యెఱిఁగియెఱిఁగి యెవ్వఁ డేనియుఁ జెడఁగోరి
 కొని తనంత దెచ్చి కొనునెయెడరు?

అని ప్రసంగవశమునను జెప్పనీకథ
 నందెయుండి వింటి నతివ! నేను

మనమునం దలంపు మనురూప నాసతి
 దారిఁబొమ్మిదేటి తత్తరంబు?
 తననాధుండు పరాంగనాభిరతి ని
 ర్దాక్షిణ్యుడై త్రోయఁగా
 ననురూపాంగన సాధుశీల యగుచుం
 బ్రాణేశుఁడే దైవమం
 చును బూజించుచునుండలేదె
 సుదతీ! చూడంగ నీభర్త నీ
 వనినం బ్రాణముగాఁ దలంచుకొను క
 ట్టా! యేల నీకీపనుల్?
 అన విని తెల్లంబోయియుఁ
 దనయునికి నెఱుంగనీక తహతహ మీఱన్
 వనజాతనేత్ర పూరుషుఁ
 గనుఁగొని యిట్లనియె సుప్రకాశఫణితిచేక.

*

*

ఉత్తరభాగము:

అనఘ! త్వదు క్తమై తనరు
 నట్టి యపూర్వకథావిధాన మిం
 తని వచియింపరాని ముద
 మందఁగఁజేసెనునన్ను; రత్నవ
 ర్మ నలపతివ్రతామణి క
 రంబు విచారముతోడఁ బాసిపో

యినతరువాతిగాఢ వచి
 యించెద నీకథ కుత్తరంబుగన్.
 మత్ప్రియుం డొకనాఁడు మధ్యాహ్న భోజనా
 నంతరంబున వినోదైకలీల
 సకలదేశవిశేష సంగతుల్దనచెంత
 కరుగుదెంచిన విప్రవరులవలన
 వినుచుండ నచటికిఁ జనుదెంచె నొకవిప్ర
 నూనుండు వాని సన్మానలీలఁ
 బరితోషితునిఁ జేసి బంగారుగద్దియఁ
 గూరుచుండఁగబెట్టి కుశల మడిగి
 బుధజనాగ్రణి యేదేశమున నివాస
 మేమి నామంబు మీరిట కేగుదెంచి
 నట్టికార్యం బదెయ్యెది యానతీయ
 వలయుననివేడఁ బ్రియుఁగాంచి పలికె నతఁడు.
 మానివాసంబు జగతిని మానివాస
 మగుప్రతాపపురంబగు నార్యవర్య!
 పేరు మతిమంతుఁ డందురు పెద్దలెల్ల
 తాకి కాచారమున నే మెలంగుచుండి.
 ఆప్రతాపపురీశ్వరు నాశ్రయమున
 వానిప్రాణంబునకుఁ బ్రాణ మైన వాఁడ
 విధివశంబున నారాజు వేశ్యమాయఁ
 గూలఁబడి యాత్మధనమెల్లఁ గోలుపోయి.

ఎందో యడఁగఁగ నాతని
 కందువఁ దెలియంగ లేక కడు దుఃఖమునన్
 బందవలెఁ దిరుఁగుచుంటిని
 మందుఁడనై యిందు నందు మాసీ నెల్లెడలన్.
 అనవుడు రత్నవర్మ యిటు
 లాయెనె యక్కట! వానికేను న
 చ్చినచెలికాఁడ నిర్దురముఁ
 జిన్నటనుండియు నొక్కమేనుగా
 ననయము విద్యనేర్చితిమి
 హా! విధిచెయ్యము లిట్టివయ్యో నే
 మనఁజను నింతలోనిదిగ
 దా సిరి! దీనిని నమ్మఁజెల్లునే?
 నానాథుం డీరీతిని
 ప్రాణన్నేహితునిఁగూర్చి పలవింపంగాఁ
 దానతని నూఱడించుచు
 మానితవ ర్తనుఁడు ధైర్య మతి నిట్లనియెన్.
 అనఘా! చింతల నేటికి
 మనవశమే విధికృతంబు మరలింపఁగ నె
 వ్వని కెట్లు! వాసె నాయూ
 తన పొందక చన్నప్రాణధారులకెల్లన్?
 అనవిని వాని కిట్టులను
 నయ్యది యట్టిదయానా గాని నా

మనమున నింతయు న్వగపు
 మానదు మిత్రున కింతకల్లెగా
 చెనటుల రోవెలందులవ
 శీకరణౌషధమంత్ర శక్తి యీ
 యనువున లోకులం జెరపు
 నట్టె! మహాద్భుత మేమి సెప్పుదున్?
 అంతటిమంత్రిన త్తమున
 కాత్మజుడై యలవేగి దేశభూ
 కాంతుని కల్లుడై క్రమము
 గా ధరణీభరమూని లోకమ
 త్యంతము సంతసింపఁగఁ బ్ర
 జావలి నేలెడునట్టివాడై వి
 భ్రాంతమనస్కుడై చెడెనె
 వారసతీకృతమాయఁజిక్కుచున్?
 కరము దదీయచింతఁ బరి
 కంపితమానసుడై నవాని భూ
 సురవరులెల్ల మానితవ
 చోనిచయంబుల నూఱడించి యి
 ట్లరక విషాద మొందఁజన
 దూఱడు మాయవివేకించేతలన్
 గరమువిచార మొందియెడ
 గాఁజనియుండదె వాని సాధ్వియున్.

నావిని యెట్టెటూ! సుజన
 నందిత యాయనురూపకూడ దుః
 ఖావలచి త్తయై పురము
 నవ్వలి కేగెనె దిక్కుమాలి? ప్రా
 ణావనుడై నభర్త విడ
 నాడ నహా! సుకుమారియైన య
 ప్పావని నిట్టికష్టములఁ
 బొల్పడఁజేసెనె ధాత యేమనన్?
 ఇటు దురపిల్లగ విని చెం
 గటివిప్రులు పలికి రిట్లు కరుణామయ! యే
 మిటి కిట్టు లడలె దాచె
 న్న టికష్టదినంబు లడలు నాపై బడగన్?
 అనిమతిమంతుఁ గాంచి యస
 ఘా! వినియుంటిమి రత్నవర్మ పా
 వనియగు నాత్మజాయ నల
 వారవధూకృతబోధనంబులన్
 విని విడనాడె నంచు నటు
 పిమ్మట రాజెటుసంచరించె నే
 యనువున వానిఁబోనడఁచె
 నావెలబోఁడియు బోఁడిజేయుచున్?
 నావిని పల్కె భూమిసుర
 నందనుడో జనవంద్యులార! మా

యావిని నీచవర్తనయు

నైన ధనాంగన దుష్టచేష్టలి

స్త్రీవిధియంచుఁ దెల్పుటకు

నేవ జనించెడు నైన నాకు మీ

భావ మెలర్చుకంటె మఱి

పండువలే దటుగానఁ దెల్పెదన్.

సృపతియు నటు వేశ్యాకృత

కపటం బెఱుఁగంగలేక కాంతను విడి రా

జ్యఘ్నఁబనులఁ జూడనొల్లక

విపుల్నందమున నుండె వేశ్యగృహమునన్.

అట్టివానిచెయ్యంబుల కాత్మఁగుంది

వాని నొక్కటి వేడితి ప్రాణమిత్ర!

నన్ను నొకవేళతప్ప నీవున్నయెడనె

యెప్పుడును నుండఁగా జనవీయు మనుచు.

మిత్రప్రేమంబుననా

ధాత్రిపుఁడును దాని కొప్పె ధనకాంతయుఁదాఁ

జిత్రప్రక్రియ లీలా

మాత్రంబున నతనిఁ ద్రిప్పు మాయావతియై.

ఒయ్యారముగఁ దన యొరపయ్యంటఱ్ఱో

నొకవింతగా నిలుచుండువగయు

బెఱుకుచూపులతశ్చత్త శ్చలచే నుల్ల మ

ల్లలనాడఁగాఁ జేయు విలసనంబు

పలుకుపల్కునఁ దేనె లొలుకంగ వల పుట్టి
 పడ మాటలాడెడు గడునుఁదనము
 చిరునవ్వు మోమున మెరయఁ గైదండ యొ
 నంగి లోనికిఁ గొంచుఁ జనెడునేర్పు
 గడియ కొకవింతసాబగుగాఁ గానిపింప
 రూపణిక చేతిజంత్రంపు రూపుపగిది
 దాని చెప్పెడుమాట వేదం బటంచుఁ
 దలఁచుచును రత్నవర్మ దా వలచియుండి.
 క్షేలఁదివిభ్రమ మెంచి విట్టవీగును గాని
 తన కది మత్తుమం దనఁగఁబోఁడు
 అతివవాక్యావళి నమృతంబె యనుఁ గాని
 తన కది విషముగాఁ దలఁపఁబోఁడు
 కొమ్మముంగురు లెంచి కులుకుచుండును గాని
 తనకు సంకెలలుగాఁ దలఁపఁబోఁడు
 ముగుదరూపము నెంచి ముదము నొందును గాని
 తన కది చేటుగాఁ దలఁపఁబోఁడు
 వనితచిరునవ్వు వెన్నెల యనును గాని
 తన్ను దహియించు నని యాత్మఁ దలఁపఁబోఁడు
 కలుగునే దూరదృష్టి యక్కాముబారి
 గొఱియలై చెడుమందులకును ధరిత్రి?
 ప్రమదం బొందుచు నాతఁ డాకుటిలరూ
 పాజీవమాయాప్రచా

రములం జిక్కి తదీయసన్నిధియె మా
 రప్రాజ్యరాజ్యంబుగాఁ
 దమి నూహించుచు రాజ్యచింతలకుఁ జి
 త్తం బింత పోసక వి
 త్తమునెల్లన్ వ్యయ పెట్టఁగాఁదొడఁగె మి
 త్రవ్రాత మార్తింబడన్.
 ఆలీలన్ నరపాలకుండు తనద్ర
 వ్యంబెల్ల వేశ్యాంగనా
 లోలత్వంబునఁ బాడుచేయఁ గనినా
 లోఁ గొంత చింతించి “యి
 క్షేలా దుర్వ్యసనంబు నొంది కృతమిం
 తే నెంచ వీవేశ్య నిన్
 జాలింబెట్టఁదదీయవిత్ర హరిణే
 చ్చాలోలయై కానిచోన్.
 నిక్కంబుగ నిది వలపునఁ
 దక్కినదియె? యిట్టివెడఁగుఁ దనమేలా? న
 న్నొక్కనిన నమ్మియుండిన
 దక్కమ లేక్షణ యటందు వది తగవగునే?
 నీకడ సర్వస్వమ్మును
 జేకొని నిజశక్తిఁ జూపుఁ జింతింపవయో!
 లోకమున వేశ్యవలపును
 గాకి తెలుపుఁ గలదె యిట్టి కలవరమేలా?”

అని రహస్యవృత్తి నాతనిఁ దగురీతి
 బుజ్జగించి పలుక మూఁడుఁ డగుచు
 ప్రాణమిత్ర! జగతిఁ బడవుఁబడంతుల
 దారివేఱు దీని దారివేఱు.
 నే నొకనిముసము కంటికిఁ
 గానంబడకున్న నిలువఁగానోపక నన్
 ధ్యానింపుచు నాకొమ్మ య
 నూనంబుగ మదనుచేత నొచ్చుచునుండున్.
 తనువీడి తడసిన తనుతాప మోపక
 సగమై కృశించు హెచ్చరిక లేక
 అనయంబు నారాకకై నిరీక్షించుచు
 డోరంబుకడ నుండి తొంగిచూచు
 పలుమాఱు నావాక్యములె హరిస్మరణగాఁ
 జెలులతో ముచ్చట ల్పలుపుచుండు
 నెల్లవిధంబుల నేన దైవంబని
 సరిలేనిభక్తిఁబూజలు ఘటించు
 రమణి నాకుఁగా నిజశరీరం బొసంగె
 దాని మోహప్రవృత్తంబు దానిభక్తి
 దాని యుపచారవిధులు నెద్దానికుండు
 దాని మఱవకయుండులే మేని ఫలము.
 అదిగాక యట్టిసుందరి
 వెదకిన నెందైనఁ గలదె? విరివిల్తున కా

మదిరాక్షిపోందు కలుగమిఁ
 గద యతనుండయ్యె సిగ్గు గదిరిన.వాఁడై.
 ఏతాదృశరూపవతిన్
 శాతోదరి నకట! విడువఁ జాలుదునే? వి
 ఖ్యాతచరిత్రలు కులసతు
 లీతరుణికి వర్తనమున నెనవత్తురటే!
 అయ్యది యెట్లు చెప్పఁగల
 వంచును బ్రశ్న. మొనరెచ్చదేని నే
 నియ్యెడఁ జెప్పువాఁడఁ దర
 శేక్షణమేలిగుణంబు విన్నచో
 నియ్యుపదేశ మేమియును
 నీయ వటంచుఁ దలంతు నొక్కనాఁ
 డయ్యలివేణి నాయునురు
 లాదట నిచ్చె నిజప్రభావతన్.
 పేరునకుమాత్ర మనురూప యూరుదిబ్బ
 దానిపేరుదలంచిన తలఁకు వచ్చు
 నేను దారంబుగట్టిన నెలఁతయంట
 వినవె దాసిచరిత్రంబు వెలువరింతు.
 ఈకాంతామణి, నేనును
 నేకంబై యాత్మజనకు నీల్గించితి మం
 చాఁకరము నొంది నాయెడఁ;
 బోకక విష ముంచి తములమున్ బుత్తెంచెన్.

నాకపకృతిఁ జేసినసతి

నాకులసతి యనుచుఁ దెల్పు నాన జనించున్

లోకమునకై న వెఱవని

యాకూళను భర్తృహంత యనఁ జెల్లదొక్కో.

పోక విష ముంచి యాలీలఁ బాలఁతి పంప

నీమె ప్రజ్ఞావిశాలయై యెసఁగుకతన

దాని నింతలో గ్రహియించెఁ గాని పిదపఁ

గుక్కుటము దానిఁ గొని నేలఁ గూలె నంత.

అది నేవచ్చినపిదపఁ

మదిరాయతనేత్ర నాకు మదిఁగొంకుచుఁ జె

ప్పఁదగనిదై నను నెట్టెటా

సదయత నెఱిఁగించె నిద్ది సాధ్యయ కాదే!

కొలపుసకియ యట్లు కూళయై చరియించె

వెలవెలంది ప్రాణముల నొసంగె

వలయునెడల ధనము వాంఛించునే గాని

వలపుపట్ల వేశ్య ప్రాణమిచ్చు.

కావున నీవిమలాంగికిఁ

గా వేఱువిధంబుఁ దలఁపగాఁ దగవగునే?

యీవెలఁది వీడి యుండిన

జీవింపగ నోప గడియనేపైన సఖా!

నీ వొకలక్ష చెప్పినను

నే విననోపను దన్నిమి త్తమై

జీవన మిత్తునన్న సకి
 చేతనె యయ్యది యాయఁగాఁబడెన్
 గావున నెన్నిజన్మములఁ
 గాంతఋణంబును దీర్పనేర్తు నే
 నావిధిఁ గోరి యీశ్వరు న
 నంతునిగూఱిచి మ్రొక్కుచుండెదన్.
 నీవు మిత్రుఁడవౌటచేఁ గావవలసెఁ
 గొమ్మ విడనాడు మని చెప్పు కుటిలహృదయుఁ
 దగినరీతిని దండింపఁ దలఁచి యుంటిఁ
 జనువొసంగితి నని యిట్టు లనఁగఁదగునె?
 అనవుడు విన్నంబోయియు
 జనపతి కది తెలియనీక సమయజ్ఞుఁడనై
 వినయమున నూరకుంటిని
 ననువగుకాలంబు రాదె యనునానమెయిన్
 అంతట నొకనాఁడు మహీ
 కాంతుఁడు రూపణికఁ గూడి కలితోద్యాన
 ప్రాంతంబున విహరించుచు
 నింతికి నిట్లనియె హర్ష మిగురొ త్తంగవ్.
 నిను నొక కొన్నిసాళ్ళిచట
 నిల్చి విదేశము పోవవచ్చె మ
 జనకునియాజ్ఞ నిప్పు డటు
 సాగక తప్పినఁ గార్యభంగమా

వనజదళాక్షి! శ్రీఘ్రుగతి
 వచ్చెద దీనికీఁ జింతనొందఁగాఁ
 జనదని తెల్పఁ గృత్రిమవి
 షాదమునూని నెలంత యిట్లనుకొ.
 చన దిటు, నిన్నుఁ బాసి నిము
 సం బొక యేఁడుగ నెట్లువుత్తు? న
 న్నును గొనిపోమ్ము వెంటనె మ
 నోహార! యందునకీవు సమ్మతిం
 పనియెడఁ గూరుఁడైన మరు
 బారికీఁ జిక్కి వియోగతాపవే
 దన నినుఁ గ్రమ్మఱంగఁ గను
 దాననొ లేదొ భయంబు తోఁచెడికొ.
 ఇన్ని దినములనుండియు నెన్నఁడైనఁ
 బ్రాణనాయక! నాపజ్జఁ బాసియుంటె?
 తగనిపయనం బిదేటికి దాఁపురించె?
 నొంటిక త్తియ నేనెట్లు లుందు నింక.
 నామనోనాథ! నీ చిఱునవ్వువేన్నె
 లలను గ్రోలక చూపువేన్నెలలపుల్గు
 లేకరణి సైచు? నీయాననేందుఁ గనక
 కనుఁగలువ లెట్లు వికసింపఁ గలుగుఁ? జెపుము!
 కలికి యారీతిఁ గపటశోకంబు నెఱప
 నదియు నిక్కంబటంచుఁ దానాత్మఁదలఁచి

పతియుఁ బయనంపుమాట నప్పటికిమాని
 పొలఁతి మరుమాట నొకరీతి బుజ్జగించి.
 అవనిపతి మరునాఁడు కాల్యములఁదీర్చి
 రూపణికచెంత కేగి సల్లాపగరిమ
 నతివ! నేఁబోయివత్తునా యనుచు నడుగ
 వలదు వలదంచు వాని కవ్వనిత పలికె.
 ఆహరిణాక్షి వాక్యముల
 కడ్డము చెప్పక తాఁ బ్రయాణస
 న్నాహము చేయుచుండఁ గని
 నాతి నిజంబుగఁ దద్వియోగచిం
 తాహతిఁ జేసి మూర్ఛపడి
 నట్టుల నేలకుఁ ద్రెళ్ళ నెచ్చెలుల్
 బాహుల నెత్తి కృత్రిమపు
 పద్ధతి నామెను సేద దేర్చుడున్.
 లేచి రత్నవర్మమొగంబుఁ జూచి పలికె
 నాథ నను డించిపోవుట నాయ మగునె?
 నిన్ను విడనాడి నేనెట్లు నిలువనేర్తు
 కాదనక తోడుకొని పొమ్ము కరుణఁజేసి.
 అనవుడు రత్నవర్మ హృద
 యంబునఁ గొండొక సేపు యోధనన్
 బొనరిచి కామిన్ దివిచి
 బుజ్జవ మొప్పగ నోలతాంగి! యిం
 తన మది చింతనొందఁజనునా?

యిపు డిచ్చట నున్నయట్టులే
 పనివిని వచ్చువాడె సెలవా?
 యన నందులకుల్కు నొందుచున్.
 జనపతిని వదలి చని “యో
 యనఘా! నినువీడి యుండ నంటిని; నాయీ
 మనవిని గైకొనవై తివి;
 చనియెద నాప్రోలినట్టి చక్కె” కటంచున్.
 కుటిలజాతి యంత పటురయంబునఁ జెంతఁ
 గ్రాలునూతిలోన గూలుటయును
 మనుజపతియు నట్టె మ్రానుపా టొందుచుఁ
 బిదపఁ దెలివిఁ గాంచి పేరెలుఁగున.
 చెలియను దీసి తెచ్చుటకు
 సేవకకోటిని బిల్వ నంతకే
 మెలఁతుకయాజ్ఞచేఁ గడున
 మీపతలంబున డాఁగియున్న వా
 రలు తగుసాధనంబుల బిగాన
 నృపాలునిచెంత కేగి యా
 నెలఁతుక దీయఁగా నదియు
 నిక్కమ చచ్చినదానికై వడిన్.
 మెడలు వ్రేలవై చి మిడిగ్రుడ్డులను బెట్టి
 క్షితిత లేశుఁ గొంత సేపుదాఁక
 నడలఁజేసి పిదప వెడమూల్గుతో నీలి
 వెలఁది యంత కన్ను విచ్చి చూచె.

ఆరీతి బ్రదుకుఁ గాంచిన
 నారిం గనులారఁ గాంచి నరపాలుండున్
 బాటఁగవై చినలిబ్బిన్
 దారునఁ గనుఁగొన్న నరువిధంబునఁ బ్రీతిన్.
 మెల్లన లేవనెత్తి నును
 మేనును దట్టుచు సేద దేర్చి యో
 పల్లవపాణి! యింతతలఁపన్
 జనునే? యిటుముద్దరాలవై,
 యెల్లియొ నేఁడొ క్రమ్మఱఁగ
 నేఁ జనుదెంతు నటన్న నింతకే
 చెల్ల! వియోగజేవనలచే
 నసువుల్కడ తేర్పఁ జూచితే!
 నాయదృష్టవశంబున నాతిమిన్న!
 చచ్చి క్రమ్మఱ బ్రదికితి చాలుఁజాలుఁ
 దగులునది తప్పునదికూడఁ దలఁపనేర
 వేమియందును నీతెలి వేమి యయ్యో?
 అనుచు ననేకభంగులఁ
 దదంగనఁగూర్చి సమాశ్వసించి నె
 మ్మనమున నొర! యీచెలువ
 మన్మథబాణహతిం గలంగుచున్
 నను నెడఁబాసి యుండినక్షణం
 భాకయేఁడుగఁ జూచుచుండు నం

చును మది నమ్మియుండె నల
 నుందరి నిష్కపటానురాగగాఁ.
 అనురాగాంబుధిపెల్లున న్మునిఁగి
 మోహాంధుండు వారాంగనఁ
 గని యెన్నండును నిట్టిసాహసములన్
 గావింప నేనంచు న
 చ్చినప్రేమంబున బాస చేయుమనినఁ
 జిన్నారిలేనవ్వోమో
 మునకుఁ వింతమెఱుంగువెట్టఁ
 బడపుంబూబోడి తా నిట్లనుఁ.
 సరసాగ్రేనరచక్రవర్తి వగు నీ
 సౌందర్య మూహింప నుం
 దరనారీజన చిత్తవిత్తహరణో
 ద్యత్ప్రేథ మాఁగాన ను
 స్థిరబుద్ధిఁ నినుఁ బాయ నెన్నఁడనుచుఁ
 జేఁజేయిడన్ జాలుదే
 ని రహిఁ స్వాంతము చిక్కఁబట్టుగొనఁగా
 నేనోపుదున్ నావుడుఁ.
 ఆనెలఁత పలుకు లమృతపు
 సోనలవలె వీనుదోయి సొగయింపఁగ బ్ర
 హ్మానందంబునఁ బొంగుచు
 నౌ సట్టులె కాక చెలువయాన యిడుమనఁ.

సఖుఁడ! మున్ను నీవె శపథంబు సేయఁగా
 వలయు ననుచుఁ బలుకు వారకాంతః;
 యీప్రశంస మున్న యే దెచ్చితిని గాన
 రమణి నీవె యనును రత్నవర్మ.
 పౌలయలుక నిష్ఠురంబుల
 పలుకుల నోనాడుటలను బట్టింపులచే
 బలవంతముగాఁ దుదకా
 నెలఁతయు రమణుండు నొక్క నియమముగాఁగన్.
 ఇరువు రొక్కసారి యేకవాక్యంబుగా
 శపథ మాచరింప సమ్మతించి
 యొకరి శిరమునందు నొక్కరిహస్తంబు
 నొకరిచేతిలో నొకరిచేయి.
 చేరిచికొని యామాయల
 మారియయిన రూపణిక యమాయికసరసుం
 డారత్నవర్మయును నీ
 తీరున శపథంబు తెఱఁగుఁ దెలిపిరొక మొగిన్.
 “మేనులు వేతై యుండినఁ
 బ్రాణం బొక్కటిగ తలఁపుఁబడి యొక్కటిగా
 నీనాభేదముఁబోనిడి
 యానందించుదముగాక” యని యొండొరువుల్.
 ప్రతిన సేయ, రత్నవర్మ చిక్కెనుగదా
 యనెడు సంతసంబు నాటవెలఁది

కానెలంతదక్కెనను ప్రమోదము రత్న
వర్మ కొక్కమాతె ప్రభవ మయ్యె.

అదిమొద లాగయాళి నగ

లంచును, నాణెము లంచుఁ, గట్టఁగాఁ

బెదపెదచీరలంచు, నిరు

పేదల కిచ్చుట కంచు నిండుప

ర్వదినము లంచు వెచ్చములు

వాడితి నంచు నెవంబు వెట్టి నే

ర్పొదవ ధనంబు దోఁచుకొను

చుండెను వెంగలిఁ జేసి యాతనిన్.

శ్రావణశుక్రవారము వచ్చెఁ గట్టుకా
సులపేరుపైఁ బూజ నలుపవలయు

నవరాత్రములు వచ్చె నగరాజపుత్రిక

నిలిపి యుత్సవములు నెరపవలయుఁ

గార్తికనవసుధాకరవార మిది పేద

దంపతులనుగూర్చి తనుపవలయు

మకరసంక్రాంతిని మన కున్నయంతలో

పేదసాదల కిచ్చి యేదవలయు

ననుచు నెఱజూతనమున నతనిఁచెంత

బ్రతిదినంబును నిదియొక పర్వమనుచుఁ

గల్పనముచేసి ముదుసలి గడనకత్తె

దినము నూఱువరాలైనఁ గొనుచునుండు.

ఆమూఁధుండు ధనాంగనావశతనుండై

యేమివాంఛించినన్

బ్రేమం దెచ్చి యొసంగుఁగాని

తుదకీ విత్తంబు పోవంగఁ దా

నేమియ్యంగల నప్పు డెట్లు లని

యూహింపం డొకింతైననా

హా! మోహాంధుఁడు జ్ఞానశూన్యుఁడయి

యుక్తాయుక్తముల్ గాంచునే!

ఇటు లావారవధూలలామగృహమం

దెల్లప్పుడున్ నిల్చి దు

ర్విటుండై విత్తము దోచియూయఁగ

నయారే! దుష్టసంచారలం

పటుఁడౌ నీతనిచేత రాజ్యరమ

క్షీప్రంబే నశించుంగదా

యెటులంచున్ దలపోసి మంత్రు లొకఁడై

యేకాంతమార్గంబునన్.

సుహృదులార! మనము చూచుచు నూరక

యుంటిమేని యాతఁ డొక్కనెలకె

రాజ్యమెల్ల వారరమణికిఁ జేరుచు

నామహానుభావుఁ డాడినట్లు.

దానితోడిదలోకంబు దానిపలుకె

శాసనముగాఁగ గ్రహియించి సాధ్యయైన

కులసతి నెడల్చినట్టి యా కుటిలమతికి
 నతని కిరాజ్య మొకలెక్క యగునె చెప్పుడ?
 కావున నాతఁ డెట్టి యధి
 కారము గల్గిన నేమిసేయు? “నీ
 వీవిధి నీచవృత్తిఁ దగవేది
 చరించెడు నంతకాలమున్
 భూవరుఁడయ్యెదేవెడలి పొ”
 మ్మనుచుం దెరలించి సాధును
 ద్భావముతోఁడుత న్మనమె
 పాలన సేయఁదగున్ గ్రమంబునన్.
 మాయావతు లగువారా
 బ్జాయతలోచనలు ధనము నాసించిన వా
 రే యగుట నప్పు డాతని
 రోయుదు రొకయింతుకై న రో యిడలేమిన్.
 తనయంతఁ దా వివేకం
 బును బొందుచు నప్పు డతఁడు మునుకొని వారాం
 గన దుశ్చారిత్రంబును
 మననము సేయుటనె బుద్ధిమంతుం డగుతన్.
 అప్పు డతనిరాజ్య మాతని కొప్పించి
 బరువు దింపికొనఁగ వచ్చు మనకు
 నమలసచ్చరిత్ర ననురూప నను రూప
 యనుచు నప్పు డేలి కొనఁగలండు.

కాకున్న నింతలోపల
 నాకుటిలాలకల కృత్రిమాపాంగంబుల్
 తాఁకి మతిచెడినయాతం
 డూకొనునే మనము పలుకు నుచితవచనముల్?
 అని యాతం డరుదేరకుండఁగనె కో
 శాధ్యక్షునిం బిల్చి యా
 తనికిం గట్టడఁజేసి యున్నతటి ని
 త్యం బిచ్చువిత్రంబులన్
 గొనిపోవచ్చిన రత్నవర్మఁ గని యా
 కోశాధినాథుండు లే
 దనినన్ గోపముతో నదల్పుచును “నా
 రా! యింతదుర్గర్వమే!
 భయములేక యిట్లు పలుకునీసాహస
 మెవనివలనఁ గలిగె నెఱుఁగఁజెప్పు”
 మనుచు ధిక్కరించి చని క్రోధమూర్తియై
 కొలువుకూటమునను గలయఁజూచి
 తనమంత్రివరులపైఁ గనలి “స్వామిద్రోహ
 చింతాపరాయణ చిత్తులార!
 మిము నమ్మి యెల్లరాజ్యము నొప్పగించిన
 ననుఁ ద్రోసిరాజు చేయన తలంచి
 కృత్రిమం బూనితిరే” యని యదలింప
 వారు “నోవిటరాజ! భాగ్యమనుచుఁ

దలఁపవుగా యిట్లు తగవేది చరియించు
 నెడ నిచ్చమై నిన్ను విడుచు తెల్ల
 నవనినాయకుఁ డవినీతుఁడైనఁ బ్రజలు
 విశ్వసించెదరే? యిట్టి వెఱ్ఱి యేల?
 అయ్య! చేజేతఁ దెచ్చిఁకొన్నట్టియెడరు
 ననుభవింపక తప్పునే మనుజులకును.

నావుడు రత్నవర్మ వద
 నంబున విన్నదనంబు దోఁపఁగాఁ
 జేవఁ దొలంగి వారియెడఁ
 జేయున దెద్దియు లేక దీనతఁ
 దై వముచేత కెంతయును
 దా దురపిల్లుచు ఖారి వీడి వే
 శ్యావసధంబె దిక్కుగ మ
 హా ర్తిని బోవుచు నెమ్మనంబునఁ.
 ఇచ్చకు వచ్చినట్టులు వ్య
 యింపకయుండఁగ మంత్రు లెల్ల న
 న్నిచ్చటినుండి త్రోసి తమ
 యిచ్చతెఱంగున రాజ్య మేలుచుఁ
 గచ్చర నాకుఁగల్గు నధి
 కారము లన్నియుఁ దీసివైచి రే
 నచ్చటికేగి యెట్లుముద
 మందఁగ నేర్తు? విచారమయ్యెడిన్.

రూపణిక కోర దెన్నఁడు రూకయైన
 బోసిపులిలాగు ధనరూప బైసి మాలి
 చీటికిని మాటికిని నన్నుఁ జేర వచ్చి
 యూపనియు నీపనియుఁ జెప్పి యనుదినంబు.
 డబ్బుదస్కంబు లాగి తబ్బిబ్బు నేయుఁ
 గలిగినన్నాఁ టు లావృద్ధకామినికిని
 దోఁచి పెట్టితి నిపుడేమి తోఁచకుండె
 హీనమగుఁగాదె ద్రవ్యంబు లేనిబ్రతుకు!
 ఎట్టులైన ధనము నీయక తక్కిన
 మునలిముండ లోన విసుఁగుకొనును
 దానిఁ దృప్తిపఱుప నేని మున్నింటి నా
 గొప్పతనమునకును గొఱతగాదె?
 ఎన్నివిధంబులఁ జూచిన
 సొన్నాటంకములు లేనిచో రూపణిక
 గన్నెత్తి చూడఁ జాలను
 మున్నిచ్చేడివాఁడ నురక బోవఁగఁగల నే!
 అని యీగతి మొగమోటం
 బున మనుజాధిపుఁడు దాని పొత్తున కెట్లో
 చనుఁగాని మనసుతృప్తిగ
 మునువలె మాట్లాడఁబోఁడు ముగ్ధుఁడువోలె.
 రత్నవర్మవి త్తంబుతో రాజ్యమెల్లఁ
 బరులపా లయ్యెనంచు రూపణిక యెఱిగి

యదిమొదలు వాని మునుపటి యట్లు గనక
యెట్లులెనను నిలు వెళ్ళఁ గొట్ట నెంచి.

ఇంతకుమున్న యెందఱినో
యిట్లులె చేరఁగఁదీసి నేర్పునన్

దొంతరగా నమ స్తమును
దోఁచి విరాగులఁ జేసి నిర్దయ

స్వాంతముతోడ నిల్వెడల
నంపినగద్దరితల్లి గాంచి నీ

వం తిఁకసాగనిమ్ము మన
వాడపడంతులు మెచ్చున ట్లనన్.

రత్నవర్మకు గుండెలో రాయి వోలి
హైసరే యని చంకలు వేసికొనుచు

విటజనవ్రాతజీమూత చటులవాత
వికృతగుణజాత యరుదెంచె వేశ్యమాత.

వచ్చి, వాడనతులపై నెపంబిడి వీని
నిచ్చవచ్చినట్టు లెల్లనాడి

వెలువరింతు ననుచుఁ దలపోసి యాతని
డాయనేగి యనియెఁ డక్కులాడి.

ఏమిజామాత! మనవాడ భామ లెల్లఁ
బండుగులు పబ్బములు జేయుచుండి రిప్పుడు
గ్రామదేవత జాతర గాన నేఁడు

మనము నూరక యుండుట మంచి దగునె?

నాన బూనీ తేమి నావెండికొండ! నన్
 గాంచవేమి నాదు కాంచనంబ!
 పలుకవేమినాదు బంగారు చిల్క! నీ
 మాది నేడు వింతమాది యయ్యె.
 బిసిబిసివల్కులె కానీ
 పిసిడితనం బబ్బె నీకుఁ బెఱచోటుల నీ
 గునగున లేనెఱిగితి నీ
 ముసిముసినగ వేల నన్ను మోసము నేయన్.
 మాట లిచట ధనపు మాట లాతావున
 బొందె యిచట మనను పొండు లచట
 నెఱుగవచ్చెఁ గల్గె లెల్లను నాకడ
 డాఁపనేల? వెఱ్ఱి భూపతనయ!
 అనఁగ విన్నబోయి యగు నగు సరిపోయె
 నెచట నేర్చికొంటి విట్టిమాట
 లకట! రత్నవర్మ యారూపణికఁ గాక
 యన్యఁ గోరునట్టి యధముఁ డగునె?
 రూపణికయె నాదు ప్రోవును ప్రావును
 రూపణికయె నాదు రూపు చూపు
 కల్లబొల్లిమాట లల్లి యిారీతిని
 నన్నుఁ దూలనాడ న్యాయమె? యన.
 “టక్కుపిక్కుఁజేసి డబ్బు డబ్బెద వేల?
 యిట్టిబొంకులెల్ల నేమెఱుగమె?

జార! కాసు లిచ్చి యా కురంగాక్షితో
 మాట లాడఁమాట మఱచితొక్కో!
 నిన్న మొన్న నెకదా కన్నెరికముచేసి
 తా కళావతికి వేరూకలిచ్చి
 వెండికోరం గిరవెట్టి దానిమొగాన
 నా హేమలతఁ గూడి యాడలేదె?
 లడ్డలాడులు బంపి వడ్డివీధిని నున్న
 మంజువాణిగృహంబు మఱగలేదె?
 పసమించి మేల్ బణారసు చీరలనుబంపి
 యల చంద్రరేఖతోఁ గులుకలేదె?
 ఈవు చెప్పకయున్నచో నెఱుఁగదాదె?
 పిల్లి కనుమూసి పాల్ద్రావువేళఁ దన్ను
 నొరులు గన రనుకొనునట! యోవెడంగ!
 యేడ నేర్చితి వీబొంకులాడుతనము.
 ఇట మఱగియె కావలె న
 క్కట! యాధన మెల్ల వారకాంతల కిడి మ
 మ్మటమట జేయుచు నరచే
 నిటువలె మోక్షంబుఁ జూపి తేమని యందున్.”
 నావుడు దబ్బర లాడఁగ
 నోవెలఁదుక లాభమేమి యో? తలపోయన్
 నీవిటు మాయావతివై
 నా వను టిపు డెఱుఁగవచ్చెనా నెమ్మదికిన్.

నావిని “యోరి! యేమనెదు?
 నన్నడకించుట వోయెనే? యిదే
 లా వెడపోల్కి? నన్నె కుటి
 లాత్మికఁ జేసితి వళ్ళు మాని, నీ
 భావము వేఱుచెందెఁ బెఱ
 భామలఁ గూఁడుటఁజేసి, యింక నీ
 సేవలె చేయుచుండిన ని
 సీ! నగరా నగరాన నల్వరున్?
 ప్రియ మెడలియున్న నీతోఁ
 బ్రియమున రూపణిక వెఱిపిల్ల యగుటఁ జె
 ల్మి యొనర్చుచుండె నకటా!
 నయమున నిటు కన్నుఁ గప్పినాఁడవు కాదే.
 మనములేదు సరియె ధనమును లేదాయె
 నిట్టి నిన్నుఁగూఁడు టేటిసీతి?
 ధనము మనములేని దందనకాండ్రతో
 మనికీ మమ్ముబోంట్ల మతముకాదు.
 వారకాంతలకును వక్కలు, నాకులు
 నైన నీయనట్టి వానిఁ గనము
 చిల్లిగవ్వ లేక చెల్లునే సరసంబు?
 తేరబొజుగ! లేచి పోగ! వేగ.”
 ఇటు మటుమాయలాడి తన
 యిల్లె సమస్తమటంచు నెంచు నా

విటుఁ బటువాక్యశూలముల
 వీటిఁడిఁ జేసి కలంప నాత్మ ను
 త్కటముగ నాతఁడున్ వగపుఁ
 గాంచుచు నివ్వెఱఁబొందియక్కటా!
 యెటువలె నింక నీజరభి
 యింట వసించు నటంచు నెంచుచున్.
 మతిమంతుఁ దూలనాడిన
 మతియుతుఁడను నాకు నిట్టి మతకమునఁ బడన్
 గతియగుటకంటె వేఱగు
 గతి గలదే? యనుచు జరభిఁ గని యిట్లనియెన్.
 మాధనమునఁ బెఱిఁగిన నీ
 బోధనములు మెచ్చువచ్చె బుద్ధియు వచ్చెన్
 మాధనము మరలఁ బొందెడు
 సాధనములు లేవె? యనుచుఁ జక్కఁ బోయెన్.
 ఆతఁ డారీతి వేశ్యాగృహంబు విడిచి
 దీనగతి జనులమొగంబు గాన లేక
 మాపువడుదాఁక నొకమావి తోపునందుఁ
 జేరి తలదాఁచుకొనియుండెఁ జింతగూరి.
 జనపతి మావితోపున వి
 చారముతోఁ దలదాఁచియుంట నే
 వనపరిపాలువల్ల విని
 పాశువుదై వముచేత కాత్మలో

వనరుచు దీనుడైన చెలి
 పజ్జకుఁ జీకటి నేగి యొక్కచోఁ
 బనవుచు నొంటిజాలిఁబడు
 వానిని గంటి మనంబు ఝల్లకా.
 క్రమమునఁ జెంత కేగ ననుఁ
 గాంచి మనంబునఁ బట్టరాని దుః
 ఖమున మొగంబు వాంచి కడుఁ
 గారియనొందఁగ నేను నట్టి దుః
 ఖముననె చెప్పఁగానలవి
 గాని యవసను బొంది యెట్టో
 క్రమమున ధైర్యమూని సఖు
 కన్నులనీళ్ళుతొలంగఁజేయుచున్.
 “మిత్రమా! దుఃఖమును బొంద మీలె? చెపుమ!
 కష్టకాలంబుననె ధైర్య గరిమ వలయు
 బేలుదనమూని యిటు జాలి గూలనేల?
 క్రమ్మరఁగ మంచిదినములు రాకయున్నె?”
 ఇటులన నించుకంత మొగ
 మెత్తి కనుంగొని ప్రాణమిత్ర! నీ
 వటుహితవాక్యమున్ దెలుప
 నయ్యవి వీనులఁ బెట్ట కిట్టిచె
 న్నటిగతిఁ బొందు నన్నువిడ
 నాయము; మూర్ఖుడ నానిమి తమె

కటకట! యీవిధానఁ గడ
 గండ్లను బొందకు మయ్యలేశమున్.
 అని తెరతెరలుగ వచ్చెడి
 ఘనదుఃఖఝరిం జరింపఁ గానక మఱియున్
 బనవుచు బేలుందనమునఁ
 దన యవివేకమున కెంతొ తల్లడపడియెన్.
 వెగచివెగచి తన్ను వెలవెలందుకతల్లి
 తూలనాడుటయును దొంగవ్రోలె
 రూపణికయుఁ దాను లోపలనే యుండి
 తరలి పైకిరాక తక్కుటయును.
 ఆదిగాఁ గలపరిభవ మంత చెప్పి
 మిత్రరత్నంబు! నాఁడు నీ మేలిమాట
 చెవుల నిడకుండుటయె యింతచేసె నన్ను
 కూశనై యాత్మరాజ్యంబు కోలువడితి.
 నావిని వారకాంతయెడ
 నా వెడ నమ్మక మూని యుండుటలో
 భూవర! యంటి నాఁడె; యది
 బుద్ధి గణింపక యిట్టులై తి మా
 యావిని జేసినట్టికృత
 కావళు లిన్ని యనంగఁ జెల్లునే?
 పావనియైన నీసకియ
 పై వెగటొందఁగ మాయఁ జేయదే.

ఎల్లవిధంబుల నీపద

పల్లవములె దిక్కటంచుఁ బలవించుచు నీ

యుల్లంబు నొందఁ గోరిన

సల్ల లితగుణానుకూప సాధ్విని నకటా.

ఎడఁబాఘఁ దలఁచి నీ క

ప్పడతుక విష మంపె ననుచుఁ బన్నాగం బా

క్కఁడు వన్ని నీకు నమ్మిక

పొడమించి సతీమతల్లిఁ బురిఁ బాప దొక్కో!

ఆ కిటుకుఁ దెలియకుంటిని

మోకాలికి బట్టతలకు ముడిపెట్టిన దా

రాకాసి; కోడి యెక్కడ?

పోకనుగబళించుటేడ? బుద్ధిఁ దలఁపుమీ.

అదియునుగాక చిత్ర మొకఁ

డావెలచేడియయందుఁ గంటి నీ

కది వివరింతు నీ వటు ప్ర

యాణము సేసిననాఁడు లేనిపో

నిదె యసహిష్ణుతఁ దెలిపి

నిక్కమ సై పనిదానియట్ల తా

వదరుచు నూతిలోఁ బడదె

వారవధూటిక నీవు బెగ్గిలఁ.

అంతకు మునుపే జలముల

పొంతం గూపమునఁ జిక్కముం గట్టఁగ నా

జంత నియోగించిన దే

కాంతంబున నీకెఱుంగగా రాకుండన్.

అకట! వెలయాండ్రు కల్లమోహముల విటుల

కగపడఁగజేయఁ బన్నుతంత్రాదికంబు

లిన్ని యన్ని యటంచును నెన్నదరమె?

ఫణిపతిని నృజియించిన బ్రహ్మకై న.

కనుఁగొను మాయావతి క

ల్పన మని చిక్కంబుఁజూపి పార్థివునకు దా

నిని దీసినాఁడ నని తె

ల్పిన విని యాశ్చర్య మొంది పృథ్వీశుండున్.

వెలవెలందిమతక మలవియే యెఱుఁగంగ

మతియుతుండ వౌట నతిచతురత

దానిమోస మెల్లఁ దప్పక గ్రహియించి

తనుచు నన్నుఁ గొంత వినుతి చేసి.

ప్రాణమిత్ర! యెన్నఁ డై న నీనిర్భాగ్య

దశను విడిచి నతిని ధరణినతిని

ముదము మీఱ మరలఁ బొందఁగఁ గందునే

కలుగు నెట్టు లిట్టి ఖలున కనుచు.

ఉమ్మలము నొందఁ దగురీతి నూఱడించి

తెల్లవాఱకమునుపె విదేశమునకుఁ

బోవుద మటంచు నొకగున్న పొన్నక్రింద

నిద్దఱము నిద్రనొందితి మింతలోనె.

కాకులు కూయఁగ మేల్కని
 నాకడ నెచ్చెలిని గనక నవయుచు నతఁ డే
 కాకి యెటువోయెనో? యని
 వ్యాకులతను వానిఁగూర్చి యాయామెడలకా.
 తిరుగుచు వచ్చితి నని భూ
 నురతనయుఁడు రత్నవర్మ చొప్పెటిఁగించెన్
 గరుణామయ! యాకథ నే
 నరుదారఁగ విన్నదాన నానమయమునన్.
 ఆరత్నవర్మ యనురూ
 పారమణీయుఁ దన్నుఁగోరి పనవుచునుండకా
 వారాంగనతోఁ బోవఁడె
 యేరికి మనసేప్రధాన మెంచికొనంగకా.

*

*

అగ్రోత్తరభాగము :

అకట! కరుణలేక యాకథ నీకథఁ
 జాటి తేనిపోని మాట లాడి
 దీనుగాలి నన్ను సూనశరాత్మినిఁ
 గూలద్రోయఁ జూడకుము మహాత్మ!
 కోరికఁ దీర్చవేని యివి
 గోఁ! జననున్నవి మేనిప్రాణముల్
 మారశరాహతిన్ కెడలి;
 మాటలు వేము నిఁ కేల? పుణ్యాముక

గూరిచి యాదరించుటయొ

క్రూరతఁ బాపమతిన్ ద్యజించుటో

యారయు మింక; నీకొఱకుఁ

బ్రాణము వాయుటకంటె నున్నదే.

అని తెల్పన్ బురుషుండు నిల్వనను నీ

రై నట్లుగా నుండి య

ల్లన నొక్కించుకయంతలోఁ దెలిసి వె

ల్లంబోయి నిట్టూర్పు లొ

య్యన శోణాధరబింబనంపదల మా

యంజేయ లోలోపలం

దనకుం దోఁచువికారముల్ మొగమునన్

గన్నట్ట విభ్రాంతిచేన్.

తనయునికికి నొకలాగై

కనకాంగికి నిట్టికోర్కీ కారాదని లో

ననుకంప గదుర నయ్యో!

వనజానన! తత్తరంబు వలవ దుడుగుమీ.

ఏకపత్నీ! వతుండ నే నెట్టులింక

నీమనసుదీర్పనేర్తును నెలతమిన్న!

కాక యనురూపయైననా కాంత యిందె

ప్రక్కయింటనె శయ్యపైఁ బండియుండె.

నాతి! నీప్రాణసంరక్షణంబు కొఱకు

త్రతము చెడఁజూచినను బ్రాణసతి కొకింత

తెలియకుండదు దానన తెగును సాధ్య
 యెట్లులెనను స్త్రీహత్యయే ఘటిల్లు.
 అనుకూలదాంపత్యమునకు భంగము తెచ్చి
 పాయంగరాని పాపము గడించి
 వరసతీధర్మంబు పరగడఁ బడవైచి
 జారిణియనుపెద్ద దూరు వడసి
 నలుగురిలోపల నగుబాటులను జెంది
 తలయెత్తి తిరుగంగఁ దలఁకుచుండి
 చెలువునున్న తికిని దలవంపు ఘటియించి
 కొలమువారలలోనఁ గొఱతఁ గాంచి
 ఐహికాముష్మికసుఖంబు లవులఁ ద్రోసి
 తిరుగమనసయ్యోనే! వెఱ్ఱితెఱవ నీకు!
 కుడిచి కూర్చుండి యిటువంటి గొడవ తెచ్చి
 కొని యధోగతిపాలు గాఁగోరె దేల?
 అన విని యీతని కొకతమం
 గన గల తని వినుట లేదు కడు చతురుండై
 నను జంకించుచు నున్నాఁ
 డని తలఁచి మెఱుంగుబోఁడి యీతని కనియెన్.
 చాలునుజాలు నిట్టియొక
 సక్కెవు నీతుల కేమిగాని, యి
 ల్లా లొకయింటిలోన, సర
 సాగ్రణి వీవొకయింటిలోననా?

మే లెఱుఁగంగవచ్చె; తల
 మీఁదికె వచ్చెను నీకుయుక్తు లా
 బాలిక యేది చూపుము? సె
 బాసు! నిజంబుగ నిందెయుండెనో?
 నావుడు నద్దిరయ్య! జిత
 నంబిది మంచిదె; తాఁ దనంతనే
 యీవిధిఁ తెచ్చికోన్నయది
 యే నటుచేసిన దీనిబాధయే
 పోవు నటంచు నింటితలు
 పుల్ దెమలించినయంతఁగోనె ని
 ద్రావృత యొక్కచాన కన
 నై చెలియాసల వమ్ము సేయుచున్.
 దోరము తెఱచిన చప్పుడు
 తోరంబై నిదుర తెలిసి తోడన యానా
 రీరత్నం బడలున నా
 పూరుషుఁ డున్నెడకు వచ్చి పోడిమి గనుచున్.
 పంకజాస్త్రినియాతివ బొమ్మనఁగ
 నుజ్జ్వలాకారయెయున్న యువతి నొకత
 నడిమి రేయి నాపూరుషు కడన గాంచి
 సంభ్రమాశ్చర్యచిత్తయై చాన నిలువ.
 కోపమొ భయమో యీర్ష్యయొ
 తోపంగాఁబోలుఁ ప్రథమతో యజవముఖి యా

టోపమున మేను వడకఁగఁ
 జూపుల నిప్పులను జల్లుచున్ మరలి చనెన్.
 “పరచిత్త విత్త హరణము
 సొరిదిం జేయుటకు జారచోరులు వేషాం.
 తరులై తిరిగెద రాయెడ
 నొరులు గనినఁ దలఁగి పోవు టుచితంబెకదా!
 సుందరుడట! యేకాంతపు
 మందిరమట! వానిఁ గోరి మగనా లట! తా
 సందుఁ గని వచ్చెనట! యీ
 యుంద మొరులు చూచుటయు రసాభాసమెకా!
 వనిత యెవ్వనిమదిగోరి వచ్చినదియొ
 యతనియిల్లాలె యెదుటఁ బ్రత్యక్షమైన
 భయము తలముంపడో? జారభామినులకు
 సాహసముకంటె నధికంబు సంశయంబె.
 అతనియిల్లాలు తనకంటె నందమైన
 దనెడు నీసు జనించిన దందుమేని
 దాని మించిన తమి వానిపై ని గలిగి
 యుండఁబోనేల? కారణం బుండవలయు.
 ఎంతవేస మూని యిలు సొచ్చె? నింతలోఁ
 జసియె మనసు చివుకు మనఁగఁబోలు!
 నెన్న నెంతొతమక మున్నది! మరల నే
 వరుసనై న వచ్చి పడకయున్నె?”

అదియును నిదియును గనుఁగొని
 మదవతి మదిలోన వింత మాదిరి యనుచున్
 వదనమున వెఱఁగుఱోఁపఁగ
 నిది యేమని చెంతనున్న హితు నడుగుటయున్.
 చెలువ! యేమి చెప్ప చిత్రంబుగానుండె
 నీవు నిదుర గూర నీ నెలంత
 భయము పడినదానివలె వచ్చి యిలు సొచ్చి
 యెంతచేసిపోయె నెఱుఁగవుగద!
 అని యాటక్కరికత్తియ
 చనుదెంచిన దాదిగాఁగఁ జనిసది తుదేగాఁ
 దనకడ జరిగినదంతయుఁ
 గొనకొని వినిపించెఁ బూసగుచ్చినరీతిన్.
 వసిత యప్పుడె నిద్ర మేల్కనుట స్వప్న
 మేమియై, దీనఁ దార్కాణ మేమయినదో?
 సుడియువడగాలితాఁకునఁ దొడిమవీడి
 రాలు కుసుమంబువలె నేలఁ గూలబడియె.
 పతి పరకాంతలతో సం
 గతిఁ జేసిననై న సతులుగనలరు; తనుదాఁ
 బతిఁ జేరినపెరచెలిచే
 ప్పితముల వినిసంత మూర్ఛజెందె నిదేమో?
 వెలవెలంబోయి యతఁ డంత దెలుపుచుండ
 విడుచుచుండెడి ద్రశువుల్ వినుచు వినుచు

ఆ చరిత్రంబునందు నే యంశమైన
 నామెహృదయంబునకు శూలమయ్యె నేమొ?
 ఇగురుబోడిహృదయ మెంతటిమృదులమో?
 తేటతెల్లముగను దెలిసిపోయె
 కష్టగాఢ నుడువఁగా నింతవాటిల్లెఁ
 జివురుటాకు డప్పు చేయఁ దగునె?
 కనులయెదుటఁ బడియెఁ గాన మూర్ఛిల్లిన
 దనుచు నిశ్చయముగ నాడవచ్చు
 చేష్టఁబట్టి యూహా చేయవచ్చును గాని
 యెవరిమనసుఁ దెలియ నెవరితరము?
 అంతట బూరుషుండును ద
 దంగనపాటున కార్తినొందుచున్
 “జంత యిటేల రావలయుఁ?
 జల్లఁగఁ బ్రొద్దులు పుచ్చుచున్న మా
 చెంతకు వచ్చి యిట్లడలఁ
 జేయఁగ నేల? సమస్తమేటి కీ
 కాంతకెఱుంగఁ జెప్పితిని?
 కార్యము దప్పెనిఁ కేమి సేయుదున్.”
 అనుచుఁ దత్తరపాటున నతివఁ జేరి
 వలయు నుపఘోరములఁ జేయఁ దెలివిఁ గాంచి
 నసిచెడిన మేసితో బాష్పజలము లొలుకు
 కన్నుఁగవతోడ నెచ్చెలిఁ గాఁగిలించి.

అనయం బార్తిని నేమొ చెప్పతటి ను
 గ్రాకారుఁ డుద్యత్తనూ
 జనితాంచద్ధనతేజుఁ డొక్కఁడు లస
 చ్చంద్రదాయుధోపేతుఁడై
 తనవెంటఁ జనుదెంచు పూరుషుని న
 త్యంతంబు దూషించుచున్
 గనులన్ నిప్పులు గాలఁ దత్ప్రభుతరా
 గారంబు సొత్తెంచుచున్
 కనుఁగొమ్మి.యనుకూలదంపతుల మూ
 ళ్లిరా! మున్ను నాతోడఁ బా
 వనరూపాన్వయసచ్చరిత్రముల నే
 పద్మాక్షినిం బోలునం
 గన లీభూతలమందు లేరనుచుఁ బొం
 కఁ గొంకవో యట్టిపా
 వనరూపాన్వయ సచ్చరిత్రగల దీ
 పద్మాక్షియే కాదొక్కో?
 మగనితోఁ గుల్కుచుండె నీమగువఁ జూచు
 మది పతివ్రతాధర్మంబె యగును గాదె!
 తిరిగినదిగాదు నీనాల్క తెఱవతెరగు
 వర్ణనము సేయుటకు నలవాటు పడుము.
 ఎంతసుబుద్ధివి! నీమతి
 మంతున కెక్కఁగద! దీని మహిమలు దెలుపఁ

జింతాను రూపముగ నను
 మంతనె భారతిగ నిన్ను నభివర్ణింతున్
 అన నొకరిమొగము నొక్కరు
 గని వెలవెలపోవుచుండఁగా గృహాయజమా
 నునిజేరి చురుకుచూపుల
 మొనయించుచుఁ బలికె క్రోధమూర్తియపోలెన్.
 ఔర! యిందాఁక నొక్క కల్యాణిచెంత
 నిచ్చినట్టి యుపన్యాస మెఱుఁగవచ్చె
 పగలు సన్యాసియును రాత్రి మగఁడుఁగాఁగ
 మెలఁగు నన్నట్టులుండె నీ తులువతనము.
 తానువలచినదిగదారంభ! యనురూప,
 సాధ్వి, సచ్చరిత్ర, సాధుశీల,
 చెలువమీఁది వలపు తల కెక్కియున్ననీ
 వంటివాని కట్లు పలుకఁ దగదె?
 కోరివచ్చుకాంత స్వైరిణి, నీకడ
 నలరుకాంత సాధ్వి, యంటి భళిర!
 కనుఁగొనంగనెందు తనకంపు. తన కింపు
 గాకయున్న బ్రతుకఁగాఁ దరంబె?
 నిను మదిఁ గోరి బాళిమొయి
 నిల్వఁగలేక మనోహరాంగ! న
 న్నెనయు మటన్న కాంత నెటు
 లేనియుఁ ద్రోపుడువెట్ట నెంచి యే

వనితపతివ్రతావిమల

వర్తనమున్ బ్రకటించి మాటలం

దనుపఁగఁజూచి తా సుగుణ

ధన్య యిదే యగుఁ గాదె? దుర్మతి.

అనుచుం గోపము యాపముంగొనినయ

ట్లావీరుఁ డుద్యద్భనా

ఘనగర్జారవభీకరం బయినహలుం

కారంబునకా శత్రుము

ర్దనదుర్దాంతక రాశదారుణపటు

ద్రాఘిష్ఠకౌక్షేయకా

తనుశస్త్రం బగుహస్త మెత్తి ప్రళయో

ద్యత్కాలకాలాకృతిన్.

ఓసి దురాత్మురాల! కన

నొల్లను దుర్గుణగణ్యవై సము

ల్లాసముతోడ దుర్ణయక

ళాకుశలుం డగు వీనిచెంగటకా

భాసిలునిన్ను; దారుణకృ

పాణహతిం దలద్రుంతు తేనియం

బూసినకత్తిబోలు నిను

పోవిడనంచు ఖరాసి నాసతికా.

పోడువఁగ నేగునాతనికిఁ

బూరుషుఁ డడ్డము వచ్చి కత్తి బ

ల్విడిగొని యేల లేతపని?
 వీరవరుండవుగావె? సాధ్విని
 వ్వుడువునఁ జేయిఁజేసికొన
 వచ్చునె? నాయనురూప చంపఁగాఁ
 బడునొకొ నాదుకంఠమునఁ
 బ్రాణము లుండినయంతవట్టునకొ.
 వలదు హాదు రత్నవర్మమహీశ! నీ
 సాధ్వి నిట్టులేల చంపఁదలతు
 నీవె పెండ్లియాడి నావె? లోకమున ని
 ట్లున్నవారె చేసి కొన్నవారు?
 నావుడు నెట్టెటు? నీవే
 గావా యీవెడిపె కింకఁ గలరే నాధుల్
 భావంబుదనువువార ల
 హా! వారాంగననె మేల్ బళా! యనిపించెకొ
 అనిన ననురూప గుండె ఝల్లని కలంగి
 హా! మనోనాథ! పూర్వకర్మానుభవము
 చెడునె? నీచేయునదియెల్లఁ జేయుమయ్య!
 ఫల మిఁకను నింతకంటెను గలదె నాకు?
 ఓపఁజాల నయ్యయో! యిట్టిదుఃఖంబు;
 తడవుసేయనేల దయదలిర్ప
 పాపి నన్నుఁజంపుపనికిఁగా భారతీ!
 కత్తి నిమ్ము ప్రాణకాంతునకును.

అని యెనలేని శోకవివ

శాత్రుకయై ప్రకటింప నద్దిరా!

కనుఁగొన వింతవింత లగు

కల్పన లన్నియుఁదోఁచుచుండ నీ

తని నిటు భారతీ! యనుచుఁ

దన్వి వచించునున్న దేమి? గో

పనముననున్న యీమగది •

భారతి గాదుగదా! తలంపఁగన్

అనుచు రత్నవర్మ యాశ్చర్యమగుఁడై

యితఁడు భారతియఁటె యీమె దీని

భార్యయట్టె! యెట్టి పాగెము? మిత్రమా!

కంటె! వింతనాట కంబు దీని.

గోడవెట్టినట్టు లాఁడుది బొంకిన

వురుషుఁడై నఁ దడకఁ బూసినట్టు

లనుట నిక్కమయ్యె నరయుమీ మతిమంత!

మంశుజంత యెంత బొంకుబొంకె?

తానట్లు ప్రేలినంతనె

నే నాలోచింపకుందునే! భారతియే

తానై యుండిన నీవెడ

మానిసిపస తెలియఁబడుసుమా! నిమునమునన్

అని ఖడ్గం బువ్వెత్తుగఁ

గొనుటయు వెలవెల్లనగుచు క్షోణీశ్వర! నీ

వనుమానింపకు మీపా
 వనిమాటకు వేఱుగలదె? భారతినె సుమీ.
 అని పురుషరూప మెడలిచి
 తనసత్యంబై నరూపు దాలిచి నిలువన్
 గని సంతసమున నేమీ
 వనజాననలార! యెంత వారలు మీరల్.
 భాగ్యమయ్యెఁ గోపభావంబుననుజేసి
 యొండురీతిఁ జేయ కుండఁదప్పె
 ననుచుఁబ్రయముతోడ ననురూపఁ గౌఁగిటఁ
 జేర్చి పలికె నగవు గూర్చునటులు.
 పడఁతి! మంచిమగని గడియించుకొంటివి
 పాపబుద్ధి నిన్నుఁ బరిభవింపఁ
 దలఁపు గొన్న నన్ను దండింపుమీ! శిక్షఁ
 బడఁడె నేరపెట్టఁ బడినవాఁడు?
 నావిని మోము వాంచి సుజ
 నస్తవనీయచరిత్ర యైన య
 ప్పావని ప్రాణనాయకుని
 ప్రాంతమునం బ్రథమోపగూహన
 వ్యావృత మైనసిగ్గుఁ తడఁ
 బాటానరింప వచింపరాని మో
 హోవిలచిత్త యె నిలిచె
 నత్తరిఁ జిత్తరుబొమ్మయో యనన్.

రత్నవర్మయుఁ దనసతీ రత్నవిమల
 గాత్రసంస్పర్శనంబునఁ జిత్రగతిని
 మాతఁ దొంటిగతి నెఱుంగ నేరకుండఁ
 గ్రొత్త డులచెల్మి యీలీలఁ గూర్చు టరుదె?
 “అకట! సిద్ధయుండ నై మటుమాయల
 మారియైనయట్టి వారకాంత
 పలుకుబడిని జేసి యిలువెళ్ళఁ గొట్టితి
 నేను సచ్చరిత్రలైన మిమ్ము.
 అబలలార! మీర లయ్యనంతరమునఁ
 గూళ్లనై ననన్నుఁ గూర్చి యడలి
 ఎచ్చటెచటి కేగి యెట్లు మెలంగితి
 రెట్లు చేరినార లిప్పురంబు?
 భారతి మేలు! నీదు సహ
 వాసముచేననురూప యిమ్మొయిం
 గ్రూరతఁ బ్రాణనాయకుఁడు
 తోపముతో నెడలింప దిక్కులే
 కారట మొందుచుండియును
 ప్రాణముతో నిలువంగ నోపె చే
 కూతె శుభంబు సంపదల
 కుం గుదురై తిమి నీకృపా ప్తి చేన్.

పూ ర్వో త్త ర భా గ ము :

అనిన భారతి వల్కు నవనీశ! నన్నింత

పోగడంగ వలయునే? పూర్వకర్మ

మనుభవింపక తప్పు నయ్య! పెంజీకటి

కొన్నాళ్ళు వెన్నెల కొన్నిన్నాళ్ళు

గాదె? నీవప్పు డీ కాంత నిల్వెడలింప

నక్కటా! యనియెడు దిక్కులేక

విలపింపఁ దొడరు

నుమ్మలీక డగ్గరి నుబు

ద్దియు నేను నొక్కొంత దిగులు దీర్చి

అక్కచెల్లెండవలె పుట్టి నంతనుండి

పెరిగినారము గాన నీ తెరవయెడరు

మువ్వరము బంచికొని దై వమునకుఁ గుంది

కుంది యెందేని తలఁదాఁచికొనఁ నలంచి.

ఈవిధమున దుఃఖ దేవత మూర్తిత్ర

యంబు దాల్చెనేమొ యనఁగఁ జూచు

వారిగుండె లెల్ల నీరుగాఁ జేయుచు

దారయొద్దఁబల్లెటూరుఁ జేరి.

అందొక సాధుశీలయగు

నవ్వ గృహంబున నిల్చియుండి చ

క్కందనమందు మిన్నలగు

కాంతల కాపద లెందుఁ జెందునం
 చుం దలపోసి రూపముల
 చొప్పులు మార్పఁదలంప నీమె దా
 నందుల కోపనన్న వల
 దట్టులె యుండు మటంచు నేనొగిన్.
 ఆ సుబుద్ధితోడ ననురూప నట డించి
 యచటి కనతిదూరమైన దార
 యనెడుపురికిఁ జేరి యటఁ బురుషోచిత
 ములగు వస్త్రములను విలిచి యంత.
 కనుమూసివఁ దెరచిన నొక
 యనువుగఁ జీకటులుగ్రమ్మి యాకసము ఘనా
 ఘనసంయుతమై యారా
 త్రిన చనుదెంచుటకు నా మది న్వెరపింపన్.
 అట సుబుద్ధి యున్న యది భయమేమి రే
 పరుగవచ్చు నని రహస్యచేశ
 మందుఁ జేరి పూరుషాకారము ధరించి
 యెలమి నొక్కవిప్రు నింటి కరిగి.
 అట నారాత్రి పరుంటిఁ గాని కనుమో
 డైనం గనన్ లేద య
 చ్చట. నాయింటి గృహస్థురాలికిఁ దనూ
 జాతుండు దుష్కర్మలం
 పటుఁడై దుఃఖము వెంప నావెలఁది భా

వంబందుఁ జింతించుచో

నెఱులో వృద్ధయొకర్లు తేర్ప సరిపో
యెఁ వింటచే నాకునున్.

వేగుటకు మున్నుగా లేచి విప్రకాంత
కెఱుఁగఁ జెప్పి పల్లియనున్న యింటి కరిగి
దీనయొయున్న యనురూప తెరగదెల్లఁ
గాంచి నాకలరూపెఱింగించి చూప.

హా! యనిమూర్ఖవోవమది

నచ్చెరువున్ భయమున్ విచారమున్
వేయువిధంబులొంది చెయి

వెట్టికలంచినయట్లుచేయన
య్యో! యిదియేమి పాపమని.

యూర్పుచు నెట్టెటొ తేర్చిలేవఁగా
సాయముఁజేసి వెన్జరచి

సాధ్వి సుబుద్ధి యేటేగెనో యనఁ.

గుండె లడల నెలుఁగు కుత్తుకఁ దనరంగ

భారతీ! యటంచుఁ జేరఁదీసి

కటకటా! సుబుద్ధిఁ గాంతుమే మనము జీ
వములతోడ ననుచు వఁత గుంది.

“నినుఁ బతిగూర్పకుండినను

నెచ్చెలిఁ గానుసుమా మనంబునం

బెనఁగొను తాపవేదనల

బెగ్గిలఁబోవకు మమ్ము యంచు న
 న్ననుమతి నూఱడించుచును
 ప్రాణసభీమణి రాత్రివేళ నా
 వెనుకనె పండియుండినది
 వేగఁ గనంబడ దేమిమాయయో?
 అనినం దల్లడపాటు నొందుచును నే
 నన్నట్టులే యయ్యెనా!
 వనితారత్న మదెట్టియాపదలకుం
 బాలయ్యెనో? యంచుఁ దీ
 అనిదుఃఖింబున నెల్లెడన్ వెదకి కా
 ర్యంబేమియున్ గాన కీ
 యనురూపాసతితోడ నీపురమునం
 దావాసముం జేయఁగన్
 చనుదెంచి యీగృహంబున
 ననురూప మెలంగుచున్నదని యెవ్వరికిన్
 గనుపట్టకుండ గూఢం
 బున మెలఁగుచు నుంటి నేనుఁ బురుషాకృతితోన్.
 అనురూప యుపన్యాసం
 బును వ్రాయఁగఁగలుగునట్టి ప్రోడ యగుట నిం
 టనె యుండి వ్రాయుచుండును
 చని చదివెదనేను నార్యసభలం బెలుచన్.
 ధర్మోపన్యాసకుఁ డని

నిర్మలమతి యనియు మాట నేర్పరి యని న
 స్మర్మిలిఁ బూజింతురు నా
 మర్మ మెఱుంగరు పురంబు మనుజులు సుకృతుల్.
 దానఁజేసి భారతీనందుఁ డనుబిరు
 దంబు గలిగె ననినఁ దన్వి! వింటి
 మాణిభద్రుఁ డెంతో మర్యాదగలవాఁడ
 టంచు నిన్నుఁ బొగడ నప్పు డపుడు.
 అనవుడు మాణిభద్రుఁడు ధ
 నాధ్యుఁడు రూపమునందు వృత్త మం
 దును గడుఁ బెద్ద యాతనికిఁ
 దొయ్యలినా నొకజంత దాపురిం
 చినది కళంకమట్టుల యి
 నీ! యది యింతకు మున్న నన్నుఁగాం
 చి “ననుఁ బరిగ్రహింపు”మని
 చేరిన దేమన దానిచెయ్యముల్?
 అనవిని మగువా! యేమియఱ
 ననబోయెదు సుమ్మి యట్టు లొరూపున న
 చ్చినవాఁడ నేన యని య
 మ్మరుజవిభుఁడు పలుక విగత మనమున గదురన్.
 భారతి వానిఁ గాంచి సర
 పాలశిరోమణి! యేమి! యెట్టెటూ
 నీరజగంధిరూపమున
 నీవ తమి న్నను నట్లు సేయఁగాఁ

గోరుమహానుభావుడవు!

కోమలియాపును దాల్చి యట్టు లే

తేరఁగ నేమికారణము

తెల్పు మనం జెలి కాతఁ డిట్లనున్.

ప్రోడ! యిందాక నే నాఁడు రూపుతోడఁ

జెప్పిన కథాంశమందు నెచ్చెలినిబాసి

చనిన తరువాత కథ విన్న సకలమెఱుఁగ

వచ్చు నని తెల్పి యారత్నవర్మవిభుడు.

*

*

ఉత్తరోత్తర భాగము :

మనమున నూఱడిల్లి మతి

మఁతుఁడు నేనును నాఁటిరాత్రిమం

తనమున నిద్రగఁటిమి గ

దా! వనమందునఁ బొన్నక్రింద నం

తన తడవైన లేక కల

తం బడి మేల్కని శోకవహ్ని నె

మ్మనము దహింప లేచి మతి

మఁతునివీడి నిజేచ్ఛఁబోవుచోన్.

కలకల తెల్లవారె వెతఁ

గాంచుచు నుండిన నామొగంబునం

గలకల తెల్లవారిన ప్ర

కారము తెల్పుచు; నేను నంత ని

ర్మలతరసీరసీరజమ
 రాళవిరాజితమైన యొక్కమే
 లొకలకునుగాంచి తాల్యములు
 గొబ్బునఁ దీరిచి కంటి చెంగటఁ.
 ఒకవీధి వేదపాఠకుల యధ్యయనంబు
 వీనుదోయికి వింత విందు సేయ
 ఒకవీధివీరవరోచిత్తోద్యచ్ఛర
 వ్యాఘ్రామములు మనంబలరఁ జేయ
 ఒకవీధి వివిధవర్తకమహోపణవస్తు
 విసరంబు కన్నుల విందు సేయ
 ఒకవీధి విలసత్కృషికగోష్ఠసంచర
 ద్దోసంఘములు చాల కుతుక మిడఁగ
 వివిధమణిసౌధపఁఘానవీనవేశ్మ
 పంక్తు లానందమును బొందుపఱచుచుండ
 ధారుణీతరుణీగళతారహార
 హీరమణిఁబోలుపురి కురంగేశ్వరంబు.
 కనుఁగొనుచుఁ బోవుచుండఁగ
 ఘనసౌధాగ్రంబునుండి కనదంభోజా
 నన యోరు నన్నుఁ గన్గొను
 చునె దిగి వచ్చి కవుగింటఁ జొన్నుచు ననియెఁ.
 చిన్ననాఁటిచెలిని నన్నుఁ జూడక యిట్లు
 కూఱుమొగము వెట్టి తారదేల?

చెలిమికాండ! నన్ను చిన్నబుచ్చి యింకెందుఁ
బోవవచ్చు సౌధమునకు నడుమి.

అనుచుఁ జిన్ననాటి యునుపుక త్తియయైన
చంద్రరేఖ నన్ను సదనమునకుఁ

దోడుకొనుచుఁబోయి తులలేనిసత్కార
నియతిఁ గుశలమడిగి ప్రియముసేయ.

చేతమున వారకాంతల చేతలకును
రోసియుండియు, నప్పుడా వేసముననె

యొరులఁ గననేరకయు పెచ్చు వెరుగుచున్న
యాకటికిఁ దాళకయు దాని కనుమతించి.

నాకమున కేగినను విడి

యాకులు తప్పినవి గావటంచుఁ దలఁచుచున్

దేకువ నాపగ లంతయు

నాకడనే యుండి రాత్రి యగుటయు నంతన్.

వెలవెలఁదియింట కమ్మఁగా పిందఱ గుడిచి

లలనవివిధోపచారములను గ్రహించి

శయ్యపైఁ బండి నాలవ జామువేళ

వనితఁ దప్పించుకొనిలేచి పచ్చుచుండి.

క్రమమున నాయూపురములు

విమలనదులు ఘోరమైన విషివములును నం

భ్రమమునఁ జూచుచు నీనగ

రమునకుఁ జనుదెంచియుండఁ బ్రాణసఖుండున్.

మాణిభద్రుండు ననుఁగాంచి మమత నించి
 కౌఁగిటను జేర్చి యానందగరిమఁగూర్చి
 తనదు మందిరమునకుఁ దోకొనుచు నేగి
 యచట మతిమంతునలన వృత్తాంతమెల్ల.
 వినినది వినినట్లుగ నా
 కును దెల్పి మనంబునందుఁ గూరిమిగదురన్
 నను మతిమంతుని గూరిచి
 మనకు శుభంబగుత! మిత్రమా! యని మఱియున్.
 అతఁడును నాతనికంటెను
 నతనిసతియు నాకుఁబ్రీతి యగునట్టులు సం
 తతము నుపచారవిధు లం
 చితముగ నొనరింపనుంటి చెలువునితోడన్!
 అటు లుండి ధూర్తజనలం
 పటుఁడ నగుచు మిత్రుమాటఁ బాటింపక చె
 న్నట్టినై యోడినధనమును
 బటుమతి నిప్పింతు మాణిభద్రునివలనన్.
 ఇంటఁ దినుటెకాక తుంటరికితవుల
 నింటిపైకిఁ దెచ్చి తంటబెట్టి
 ధనము దోఁచుచుండె నని యేవగింపదు
 సఖునిచెలువ యెట్టి సాధ్యయొక్కో?
 మతిమంతుండును మాణిభద్రుఁడును స
 న్మార్గంబునం ద్రిప్పఁగా

నతతంబుం జెవినిల్లుగట్టుకొని న
 చ్చుం జెప్పిరే కాని నా
 మతి యేమో యటుసేయ నోపకయ దు
 ర్మార్గంబునం బోవుచున్
 గితవాసక్తిని మానదాయె నకటా!
 కీడ్పాటు వాటిల్లుటన్.
 ఈరీతి ధూర్తకోటిం
 జేరి చరింపంగ నొక్క చెలికాఁడనె నేఁ
 “ఊరీ! విన్నారటరా!
 నారీతిలకంబు పురుషనాయకుఁడగుటన్.
 భారతీనందుఁడనువేరు వడసెనంట!
 భారతియొ? నందుఁడో? చూచి తీరవలయు
 సభల కరుదెంచునంట! యొక్క సార్యయెనఁ
 జూడలేదార!” యనఁ గడు చోద్యమంది.
 నేనే చని కనుఁగొనియెద
 నేనే చని కాంతు ననుచు నే నే ననుచున్
 నానారీతులఁ గేరుచు
 మేనులు పొంగార మీఁది మీఁదికిఁ జనుచున్.
 మీసంబులు వడివెట్టుచు
 నా సరివా రెవ్వ రనుచు నా కపటకళా
 భ్యాసము మీసరవోవునె
 వేసము చూచెదముగాక వ్రేల్మిడిననుచున్.

పంతములనిట్లు లొండొరుల్ పలుకుచుండ
 నపుడు మతిమంతుఁ డెద్దియో స్వాంతమందు
 యోచనము చేసి తల యూఁచి యుత్సుకమతి
 మమ్ముఁ గని పల్కె నిట్లు దైవమ్ముపగిది.
 ఇట్టిపనులు చేయ నిందఱ నీతఁడ
 మేలుచేయి వడయు మీరలెల్ల
 వీనిఁ బంపుఁ డనుచు వెడవెడ నొప్పించి
 యిట్టిరూపుతోడ నేగు మనిన.
 ఆఁడురూపుఁదాల్చి యర్థరాత్రంబున
 నెట్లుపోవువాఁడ నేననంగ
 వెనుకఁ గత్తిఁబూని చనుదెంతు మిత్రమా!
 పరులవలన నేగి పొరయకుండ.
 అని మతిమంతుఁడు న్వెనుక
 నాయుధముం గొనిరాఁగఁ జీకటిక
 ఘనవిపదంబుధిం బడిన
 కైవడిఁ గైతవ మేర్పరించి నే
 ననువుగ నిందు చొచ్చితిని
 నాకపటక్రియ నేయకున్న నె
 ట్లొనరుగృహంబుఁ జేర? శుభ
 మొందుట యెట్టులుగల్గు నీక్రియ
 సూత్రధారుండు నాటక పాత్రములను
 గూర్చియెడలించి క్రమ్మరఁ గూర్చునట్లు

కలిసియుండిన మనలను గడలద్రోసి
 నలువురను గూర్చె దుద కిట్లు నలువ భళిర!
 అన ననురూప సమ్మదము
 నందియు విన్నదనంబుఁదోఁపఁ నా
 యనుగుసుబుద్ధి యిట్టి సమ
 యంబున నుండినఁగాదె పూర్ణతన్
 గను మనసంతసంబు; వృథ
 గాదె సఖిమణియైనదానితో
 ననుభవ మందలేని ప్రమ
 దాతిశయంబుఁ దలంప భారతీ.

అనిన మతిమంతుఁ “డేనెసుమా! సుబుద్ధి”
 నని యెఱింగింప నాశ్చర్యమున మునింగి
 యద్దిరా! యిదియెంత వుణ్యాంబటంచుఁ
 దనిసి యనురూప నిజము గన్గొనఁదలంప.

లోని కరిగి తొంటి మానినిరూపంబు
 తోడ నాసుబుద్ధి తోఁచుటయును
 చెలువ లామెఁ గౌఁగిఱులఁ జేర్చి యలరిరి
 వింత రత్నవర్మ వెలఁదిఁ గనియె.

అనురూపాసతి యాసుబుద్ధిఁ గని చె
 ల్వా! నీవు నాయొద్దఁజే
 సినపంతంబును దీర్చికొంటివి గదా?
 శ్రీబాసు! నీవంటిదా

నిని నాయాత్మసఖీలలామముగఁ గం
టిన్ ధన్యతం బొందితిన్
ననుఁ బోలంగలవారలుండరని యా
నందంబునం బొంగినన్.

భారతియున్ సఖీమణిని
బ్రస్తుతిఁజేసి లతాంగి! యప్పుడే
తీరున నీయనుంగుపడ
తిన్ విడనాడి తొలంగి యెట్టు లీ
ధారుణినాథుఁ జేరితివి?
తత్కథసర్వముఁ దెల్పుమన్న న
వ్వారిజగంధి యిట్లనియె
వారలకుం బ్రమదంబుఁ గూర్చుచున్.

*

*

పూర్వోత్తరాగ్రముః
అపు డనురూపతోఁ బ్రతిన
లాడి క్రమంబున నెట్టులైన నా
నృపతిని దెత్తునంచు మది
నెంచుచు నద్దమరేయివేళ నా
నెపమున నీమోఁ బొసి చని
నేనొకపూరుషవేష మూని ని
ష్కపటమతిన్ బ్రతాపపురిఁ
గన్దొని యీతని చెల్మి చేసితిన్.

ఇతఁడు వారకాంతయే తనప్రాణంబు
 ధనము రాజ్య మనుచుఁ దలఁచుచుండి
 నిరతమును ధనంబు దొరలించుచుండుటఁ
 గాంచి యోప కొక్క కాలమందు.
 మంత్రీవరులఁ జేరి మంతనంబునఁ బిల్చి
 చదురుజేసి “యేల చతురులార!
 యూరకుంటి రిట్టు లుర్వీధవుఁడు సిరి
 వేదురై త్తి కొల్ల వెట్టుచుండ.
 ధారుణి జనులకు నృపుఁడః
 ధారుం డగుఁగాన నతని ధర్మజునిగాఁ
 గోరుదు రట్టిఁడ ప్రభుఁ డని
 గౌరవమున్ బడయుఁ; దగవు గలదె? యితనికిన్.
 నిను రాజుగాఁగఁ బృథివీ
 జను లోపకయుండి రింకఁ జాలును వారాం
 గనఁజేరు మనుచు నొక నెప
 మున గుంజుకొనుండు రాజ్యమున్ బలిమిమెయిన్.
 అని యీతని కుపకారం
 బును గూర్పఁగవారి కట్లు బోధించిన నౌ
 నని యట్లునేయ రాజ్యం
 బును బాసిన యితనితోడఁ బోవుచు నొకచోన్.
 ననుఁ గిరుకువెట్టి చనునీ
 మనుజువిభుని నెట్లుగాంతు మాయురె! యని నే

మ్మనమునఁ గలంత నొందుచు
 గనుఁగొన వచ్చితిని యీశ్రీకాకుళమునకుఁ.
 మాణిభద్రుఁ డెంతో మర్యాదగలవాఁడ
 టంచు రత్నవర్మ కాపుఁ డనుచు
 నెఱిగి యెల్లచరిత మెఱిగించి యందుండ
 వచ్చె నితఁడు కొన్ని వారములకు.
 నరపతిఁ గూడి భారతియొ
 నందుఁడో చూతముగా కటంచువా
 రరుదుగ వాదులాడు సమ
 యంబునఁ బల్లియఁ జేరి నాఁడు ము
 వ్వరమును బూరుషాకృతులఁ
 బూనఁగ నెంచుట దోఁచి భారతీ
 తరుణియె యిట్టులుండుఁ జెలి
 దగ్గఱ నంచును వీనిఁ దెచ్చితిఁ
 పురుషకారంబునకు దైవమును ఘటిల్లి
 మంచికాలము రా సమీపించునపుడు
 మనుజు లొనరించుకొద్ది యోచనలుగూడ
 నెంతో మేలొనగూర్చుట కిదియె సాక్షి.

*

*

స ర్వా గ్ర ముః
 ఈవిధి నొండొరుల్ తేమ యి
 భీష్మితసిద్ధికి మూలమైన ప్ర

స్తావకధావిధాన మవ
 ధానము సేయుచు నద్భుతప్రమో
 దావిలచిత్తులై మెలఁగు
 నంతఁ దదీయ విపత్పరంపరా
 భావము వోలె రేచనఁ బ్ర
 భాతము దోఁచె ననంతరంబునన్.
 పురజను లీయ్యతరస
 భరితం బగుచరిత మెఱిఁగి పరమానందా
 దర-మేదురమతిఁ బొగడిరి
 తరుణిం దత్పతుల ధర్మ తత్పరమతులన్.
 అది విని మాణిభద్రుఁడు ము
 దాతిశయంబునఁ బొంగి నెచ్చెలిం
 గదియఁగ వచ్చి వానివల
 నన్ శుభసంగతమైన యక్కఱన్
 మొదలిటినుండియున్ విని య
 పూర్వ మదృష్టము మీసమాగమం
 బిది యని ప్రస్తుతించి యతఁ
 డెల్లరఁ దోడ్కొని యేగె నింటికిన్.
 విందులు గుడుచుచు వారా
 మందిరమున నుండ నతని మంత్రు లెఱిఁగి యా
 నందంబునఁ జనుదెంచి ర
 మందగతిన్ రత్నవర్మ మన్ననఁ బడయన్.

వారల నాప్రతాపజన
 పాలుఁడు సాదరసౌరవంబులన్
 జేరఁగఁ దీసి మన్ననలు
 జేసి యెఱుంగఁగవచ్చె మీర లా
 తీరునఁజేసినార మని
 దీనతఁ బొందకుఁ డంచుఁ దెల్పి యా
 కూరిమి మిత్రుతో నతని
 కోమలితోఁ బరివారయుక్తుడై
 కతిపయవాసరములకుం
 బ్రతాపపురిఁ జేరి పట్టభద్రుం డగుచున్
 సతి యనుకూపాంగనతో
 క్షితి నేలుచుఁ దన్ను ప్రజలు చేరి నుతింపన్.
 మాణిభద్రుం నతని మానిని మణిమాల
 నెన్నరానిప్రేమఁ గొన్ననాళ్ళు
 తనదు మందిరమునఁ దనిపి కృతజ్ఞత
 నెఱుఁగఁ జెప్పి కాన్క లిచ్చి యనిపి.
 తనరాజ్యమున వారతరుణీవిహారంబు
 పొడమాప రాకుండఁ బొందుసేయ
 తనయేలుబడిని తుంటరిమార్గములఁ బోవు
 ద్యూతకారులపెంపు దొలఁగఁ జేయ
 తనపరిపాలనంబున నేకపత్నీవ్ర
 తము పూరుషులకు ధర్మముగఁ జేయ
 తనయధికారంబునను మహిళాకళా
 భ్యుదయంబు నెల్లడఁ బొదలఁ జేయఁ

దలపుఁగొని యెల్లవిధముల మెలవుతోడఁ
 బొలుపునఁ దనమతమును నిలుపుకొనుచుఁ
 దలపుఁబడి రాజులెల్ల మొక్కలపుఁబ్రేమఁ
 దెలుపుకొన రాజ్యలక్ష్మివై వలపునిలిపి.
 కరము కరముఁ గొనక కడు కృపామతితోడ
 నేలనేల సాధు శీలమునను
 బ్రజలు ప్రజలువోలెఁ బ్రభుభక్తియుతులై రి
 రాజు రాజువోలెఁ దేజరిలై.

*

*

గద్య పద్యము

బాలాఁత్రకులచైత్ర వనపారిజాతుండు,
 నోలేటివంశపయోధివిధుఁడు
 నారసింహమాత్యనందనుం, డచ్యుత
 గామమంత్రీశ్వర ప్రథమసుతుఁడు
 సూరమాంబాగర్భ శుక్తిముక్తామణి,
 వేంకమాంబాదాన విమలఫలము
 అమలధనాభిరామాదినాటకకర్త,
 స్వణ మాలాదిరూపకవిధాత
 యైన వేంకట పార్వతీశాఖ్యసత్క
 విద్వితయకృతలసమాన విపులపద్య
 లలిత “చిత్రకథాసుధాలహారి” నామ
 చిత్రతరకల్పనాకావ్య శేఖర మిది.
 సమగ్రము.

ఆంధ్ర ప్రజా రిజోలియూషన్,
కాకినాడ.
